

**ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Η ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΩΣ
ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ
ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ**

**ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ
ΑΝΔΡΙΑΝΑ Κ. ΠΡΟΚΟΠΗ**

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΑΛΕΞΙΟΣ ΤΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ**

**ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ**

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ
ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ**

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: **ΑΝΔΡΙΑΝΑ Κ. ΠΡΟΚΟΠΗ**

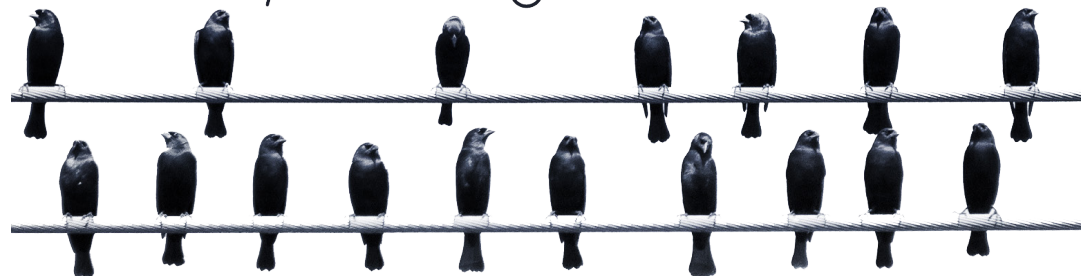
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: **ΑΛΕΞΙΟΣ ΤΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	2
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – ΙΣΛΑΜΙΚΗ & ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΠΟΛΗ: ΟΙΚΙΣΤΙΚΟ ΤΜΗΜΑ & ΘΥΛΑΚΑΣ	3
1.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
1.2. (ΙΣΛΑΜΙΚΗ) ΘΡΗΣΚΕΙΑ & ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ.....	4
1.2.1. ΤΟ ΙΣΛΑΜΙΚΟ ΟΙΚΙΣΤΙΚΟ ΤΜΗΜΑ.....	6
1.2.2. ΑΣΤΙΚΗ ΙΕΡΑΡΧΙΑ.....	7
1.2.3. ΔΡΟΜΟΙ & ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ.....	9
1.3. Η ΜΟΡΦΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.....	14
1.3.1. ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΙ ΘΥΛΑΚΕΣ.....	16
1.3.2. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ & ΕΞΟΥΣΙΑ.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – ΑΣΤΙΚΟ ΜΠΛΟΚ & ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ	23
2.1. ΠΑΡΙΣΙ – HAUSSMANN (1853-82).....	23
2.1.1. Η ΑΣΤΙΚΗ ΠΟΛΗ: ΤΑ «GRAND PROJECTS» ΤΟΥ ΠΑΡΙΣΙΟΥ.....	25
2.1.2. ΕΝΤΑΞΗ & ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ	29
2.2. ΤΟ ΜΠΛΟΚ ΤΟΥ HAUSSMANN.....	32
2.2.1. Η ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΤΟΥ ΜΠΛΟΚ ΣΕ ΟΙΚΟΠΕΔΑ.....	32
2.2.2. Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΔΟΜΗΜΕΝΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ.....	35
2.2.3. Η ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΣΤΕΓΑΣΗΣ ΠΟΛΛΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙΩΝ.....	38
2.2.4. ΤΟ ΜΠΛΟΚ ΣΤΟ ΑΣΤΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ.....	42
2.3. «RADIANT CITY» – LE CORBUSIER (1920-50).....	44
2.3.1. Η «RADIANT CITY» ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ.....	45
2.4. ΤΟ ΚΑΘΕΤΟ ΑΣΤΙΚΟ ΜΠΛΟΚ ΤΟΥ LE CORBUSIER.....	47
2.4.1. Η ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΟΨΗΣ.....	49
2.4.2. ΜΙΑ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ ΕΚΠΤΩΣΗ	51
2.5. «MAT BUILDING» - TEAM 10 (1950-70).....	56
2.5.1. Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΟΥ «MAT» ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ.....	59
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – ΜΟΝΤΕΛΑ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ.....	67
3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	67
3.2. ΜΟΝΑΔΑ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ.....	67
3.2.1. ΑΡΧΕΣ.....	69

3.2.2. ΚΡΙΤΙΚΗ.....	70
3.3. ΜΟΝΤΕΛΟ RADBURN.....	73
3.3.1. ΑΡΧΕΣ.....	73
3.4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ & ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ	77
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΤΗΣ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ.....	81
4.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	81
4.2. ΚΙΝΗΜΑ «NEW URBANISM».....	81
4.2.1. ΑΡΧΕΣ.....	84
4.2.2. ΚΡΙΤΙΚΗ.....	87
4.3. ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ.....	91
4.3.1. ΥΠΟΒΑΘΡΟ.....	92
4.3.2. «URBAN TASK FORCE» & «SOCIAL EXCLUSION UNIT».....	96
4.4. ΕΞΕΥΓΕΝΙΣΜΟΣ.....	104
4.4.1. ΟΡΙΣΜΟΣ.....	104
4.4.2. ΥΠΟΒΑΘΡΟ.....	105
4.4.3. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ.....	108
4.4.4. ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ.....	109
4.4.5. Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΞΕΥΓΕΝΙΣΜΟΥ.....	110
4.4.6. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΞΕΥΓΕΝΙΣΜΟΥ.....	117
4.4.7. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ.....	126
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	127
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	129

know your neighbours

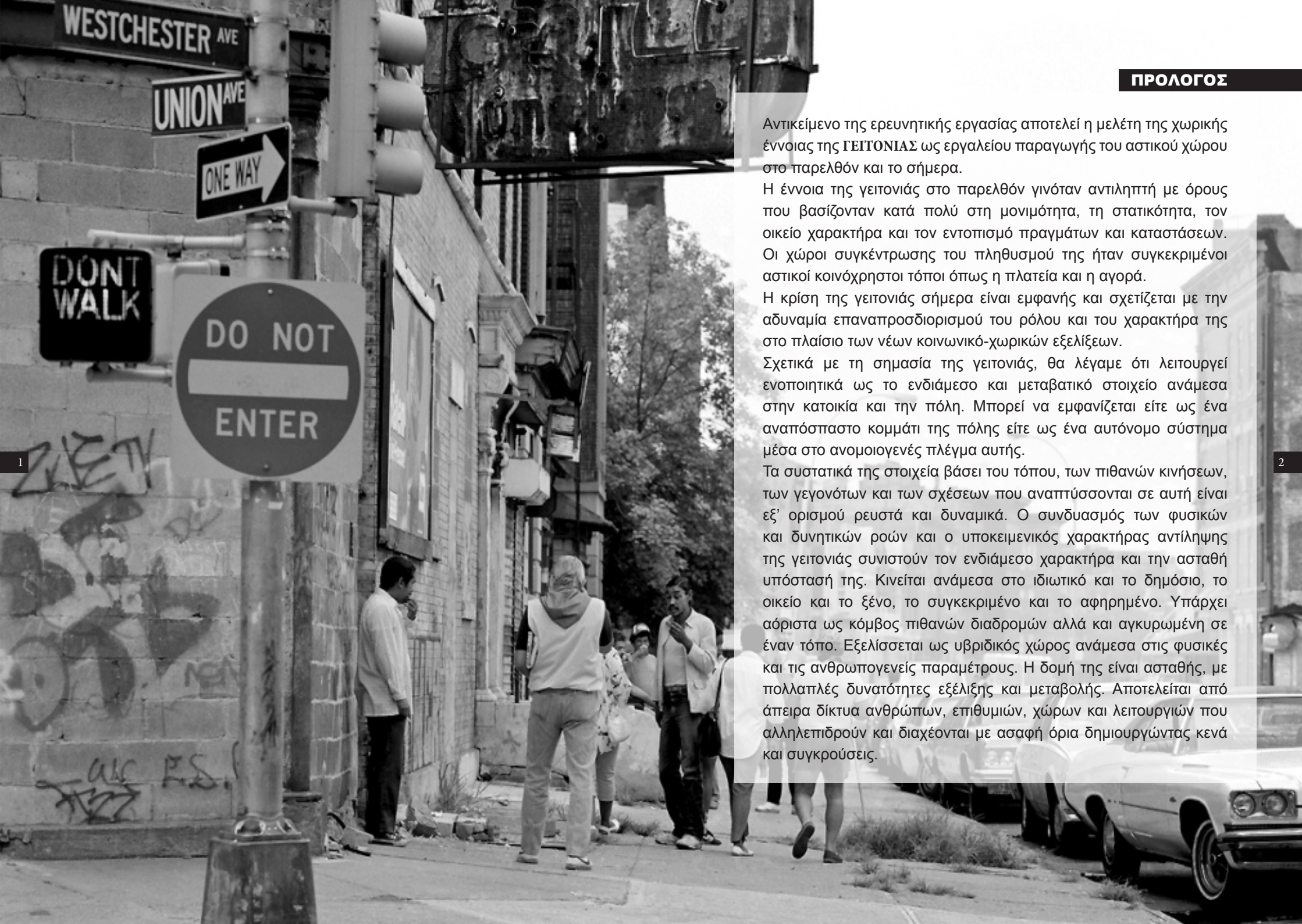
Αντικείμενο της ερευνητικής εργασίας αποτελεί η μελέτη της χωρικής έννοιας της ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ ως εργαλείου παραγωγής του αστικού χώρου στο παρελθόν και το σήμερα.

Η έννοια της γειτονιάς στο παρελθόν γινόταν αντιληπτή με όρους που βασίζονταν κατά πολύ στη μονιμότητα, τη στατικότητα, τον οικείο χαρακτήρα και τον εντοπισμό πραγμάτων και καταστάσεων. Οι χώροι συγκέντρωσης του πληθυσμού της ήταν συγκεκριμένοι αστικοί κοινόχρηστοι τόποι όπως η πλατεία και η αγορά.

Η κρίση της γειτονιάς σήμερα είναι εμφανής και σχετίζεται με την αδυναμία επαναπροσδιορισμού του ρόλου και του χαρακτήρα της στο πλαίσιο των νέων κοινωνικό-χωρικών εξελίξεων.

Σχετικά με τη σημασία της γειτονιάς, θα λέγαμε ότι λειτουργεί ενδοποιητικά ως το ενδιάμεσο και μεταβατικό στοιχείο ανάμεσα στην κατοικία και την πόλη. Μπορεί να εμφανίζεται είτε ως ένα αναπόσπαστο κομμάτι της πόλης είτε ως ένα αυτόνομο σύστημα μέσα στο ανομοιογενές πλέγμα αυτής.

Τα συστατικά της στοιχεία βάσει του τόπου, των πιθανών κινήσεων, των γεγονότων και των σχέσεων που αναπτύσσονται σε αυτή είναι εξ' ορισμού ρευστά και δυναμικά. Ο συνδυασμός των φυσικών και δυνητικών ροών και ο υποκειμενικός χαρακτήρας αντίληψης της γειτονιάς συνιστούν τον ενδιάμεσο χαρακτήρα και την ασταθή υπόστασή της. Κινείται ανάμεσα στο ιδιωτικό και το δημόσιο, το οικείο και το ξένο, το συγκεκριμένο και το αφηρημένο. Υπάρχει αόριστα ως κόμβος πιθανών διαδρομών αλλά και αγκυρωμένη σε έναν τόπο. Εξελίσσεται ως υβριδικός χώρος ανάμεσα στις φυσικές και τις ανθρωπογενείς παραμέτρους. Η δομή της είναι ασταθής, με πολλαπλές δυνατότητες εξέλιξης και μεταβολής. Αποτελείται από άπειρα δίκτυα ανθρώπων, επιθυμιών, χώρων και λειτουργιών που αλληλεπιδρούν και διαχέονται με ασαφή όρια δημιουργώντας κενά και συγκρούσεις.

1.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι ενότητες ανθρώπων που συνεργάζονταν είναι οι πρόδρομοι της κοινοτικής διαβίωσης που προώθησαν την οικιστική εγγύτητα, προκαλώντας το παραδοσιακό φαινόμενο των γειτονιών. Η ιστορία των γειτονιών ανάγεται στους προαστικούς οικισμούς που σχηματίστηκαν από μικρές ομάδες ατόμων, δηλαδή αναγνωρίσιμες αυτόνομες κοινωνικές οντότητες. Προχωρώντας ένα βήμα στην ιεραρχία των κοινοτικών αυτών οργανώσεων, βλέπουμε ότι μέσα σ'αυτές διαμορφώθηκε μία μεγαλύτερη μονάδα υπό το όνομα της φυλής.

Οι κοινωνίες αυτές αποτελούνταν από μεταναστευτικές ομάδες που ενοποιήθηκαν, δρώντας ως ένα σύνολο με κοινή παράδοση και στόχο την παραγωγή. Τα κύρια στοιχεία που τις ένωναν ήταν οι κοινές πνευματικές πεποιθήσεις, τα κοινωνικά συμφέροντα καθώς και η οργάνωση σε συγκεκριμένες φυσικές περιοχές. Οι κατοικίες τους συνήθως ομαδοποιούνταν σε «clusters»- δηλαδή συμπλέγματα- όπου οι άνθρωποι συνδέονταν με άγραφους κανόνες.

Το δομημένο περιβάλλον του σύγχρονου κόσμου έχει διαμορφωθεί από ορισμένες αστικές παραδόσεις της Ανατολής όσο και της Δύσης. Αυτή η παραδοσιακή κληρονομιά παρήγαγε αστικά πρότυπα που εκφράζανε δυναμικές βασισμένες σε πνευματικές αντιλήψεις και σε ανθρώπινους κανόνες. Αντίθετα, σήμερα οι επικρατούντες αστικοί κανόνες βασίζονται σε δυναμικές που πηγάζουν από απλές φυσικές προοπτικές.

Με βάση αυτά, στο κεφάλαιο αυτό εξετάζεται η προοδευτική διαμόρφωση του παραδοσιακού δομημένου περιβάλλοντος στον Ανατολικό και Δυτικό κόσμο την εποχή του Μεσαίωνα, ώστε να εξεταστούν παρακάτω ορισμένες σύγχρονες θεωρίες σχεδιασμού που αφορούν την γειτονιά. Πρόκειται για ένα ταξίδι από τα παραδοσιακά αστικά τμήματα στις σύγχρονες γειτονιές.

Για τη μελέτη της πολεοδομίας των παραδοσιακών κοινωνιών, μια γενική κατανόηση της αλληλεξάρτησης των φυσικών χαρακτηριστικών του δομημένου περιβάλλοντος, της κοινωνικής δομής και των πνευματικών δυναμικών των κατοίκων τους είναι απαραίτητη. Η ιστορία αποκαλύπτει ότι η μορφή των παραδοσιακών οικισμών προέκυψε οργανικά από μια εκτεταμένη οικογενειακή κοινωνική δομή, η οποία ενισχύθηκε από τις κοινές πνευματικές τάσεις των μελών της.

Ορισμένοι ιστορικοί έχουν εντοπίσει την προέλευση των παραδοσιακών αστικών οικισμών στις κοινότητες της Μεσοποταμίας που ονομάστηκαν κοινότητες ναού («temple communities»). Αυτές (ως οι πρόγονοι των κοινοτήτων της εκκλησίας και των τζαμί) οδήγησαν σε μια ανώτερη μορφή κοινωνικής οργάνωσης που βασίστηκε στην θρησκευτική συναίνεση των κατοίκων. Κι έτσι τελικά γύρω από αυτές τις περιοχές με τον ναό εμφανίστηκαν οι πρώιμες πόλεις.

Οπότε, η ίδρυση των πρώιμων πόλεων δεν βασίστηκε αποκλειστικά σε ορισμένα φυσικά χαρακτηριστικά ή σε απλές κοινωνικές συνθέσεις αλλά κυρίως στις πνευματικές αντιλήψεις των κατοίκων τους. Στην πραγματικότητα, ήταν η δυνατή επιθυμία για πνευματική ενοποίηση που έφερε τους γύρω οικισμούς σε στενότερη επαφή. Ουσιαστικά, η θρησκεία ήταν η αιτία για την ίδρυση οργανικά συνεκτικών κοινοτήτων οι οποίες στο παρελθόν ήταν διάσπαρτες. Επιπλέον, η ανάγκη για ασφάλεια και προστασία της ιδιωτικής ζωής και της ταυτότητας οδήγησε στην υποχρεωτική συνεργασία των παραδοσιακών κοινωνιών.

Όμως, η αστικότητα τους σχετίζονταν κυρίως με την πνευματική τους ιδιότητα. Όπως αναφέρεται, στη Μέση Ανατολή οι κάτοικοι μέσω των θρησκευτικών διδασκαλιών είχαν εκπαιδευτεί από επαρχία σε επαρχία στο πώς να συμβιώνουν. Για παράδειγμα, όταν οι Ρωμαίοι και οι Πέρσες κατέλαβαν διαδοχικά τις δυτικές και ανατολικές επαρχίες της Μέσης Ανατολής, οι Άραβες θεωρούνταν μία από τις πιο άγριες φυλές πάνω στη γη. Ωστόσο, χάρη στην ίδρυση της Ισλαμικής θρησκείας μέσα σε εκατό χρόνια εξελίχθηκαν σε έναν από

τους πιο προηγμένους πολιτισμούς του κόσμου.

Μέσα από τις διδασκαλίες του Ισλάμ, η αίσθηση της γειτονίας έγινε η βασική κοινωνική δύναμη που ένωνε τους κατοίκους σε χωρικές ενότητες. Αυτό το στοιχείο ήταν εμφανές όχι μόνο σε μουσουλμανικές γειτονιές αλλά και στα τμήματα των Χριστιανών και των Εβραίων σε όλες τις μεγάλες πόλεις της Μέσης Ανατολής.

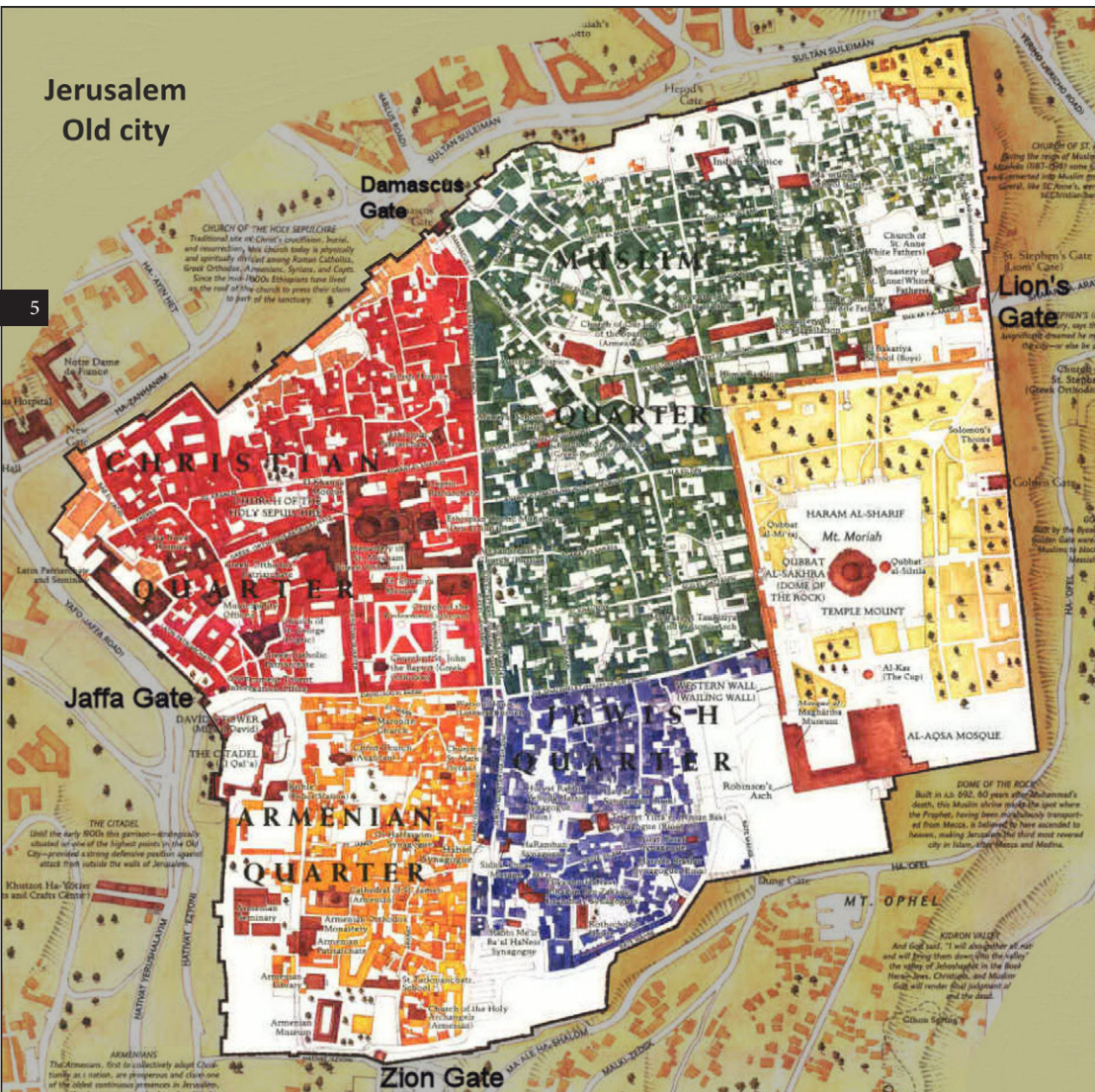
Η αστική μορφή αναπτύχθηκε παράλληλα με την κοινωνική-πνευματική πρόοδο και την τεχνολογική-φυσική εξέλιξη. Καθώς η τεχνολογία και η κοινωνική ζωή εξελίσσονταν, εμφανίστηκαν ποικίλες κοινωνικές τάξεις του πληθυσμού και με τη σειρά τους άθισαν εξειδικευμένα οικιστικά τμήματα. Ο İrem Acaroglu στην προσέγγισή του στην οικολογική εξέλιξη του αρχαίου αστικού πολιτισμού της Ανατολής δήλωσε: «Η εμφάνιση μιας κεντρικής εξουσίας είχε ως συνέπεια η ακρόπολη/κάστρο του ηγεμόνα να τοποθετείται συνήθως στο κέντρο της πόλης με οικιστικά τμήματα γύρω από αυτό... Όταν ο πληθυσμός αυξήθηκε πέρα από την χωρητικότητα της εντός των τειχών πόλης, μία εξωτερική πόλη προστέθηκε... Οπότε επειδή υπήρχαν περισσότερες από μία εθνοτική ομάδα στην πόλη, καθεμία από αυτές ζούσε σε ένα δικό της τμήμα («quarter») αποτελούμενο από την δική του πλατεία, τον δικό του ναό και σιντριβάνι.»¹

Τα οικιστικά τμήματα ήταν συγκεκριμένες περιοχές μέσα στην Ισλαμική πόλη. Όπως γίνεται σαφές από το όνομά τους εξυπηρετούσαν κυρίως οικιστικούς σκοπούς. Ωστόσο, κάθε αστικό τμήμα κατοικιών είχε τη δική του μικρή τοπική αγορά, ένα θρησκευτικό κτίριο και συχνά μια εμπορική βάση οικοτεχνιών.

Στην αραβική γλώσσα, η λέξη τμήμα ή γειτονιά αλλάζει από τόπο σε τόπο. Στη Βαγδάτη και στο Χαλέπι αναφέρεται ως «Mahalla». Η ρίζα της λέξης «Mahalla» στα αραβικά είναι το «Mahall» που σημαίνει τόπος. Ως εκ τούτου, ένας τόπος που ορίζεται από τους κατοίκους του αποτελεί τον «Mahalla» αυτών.

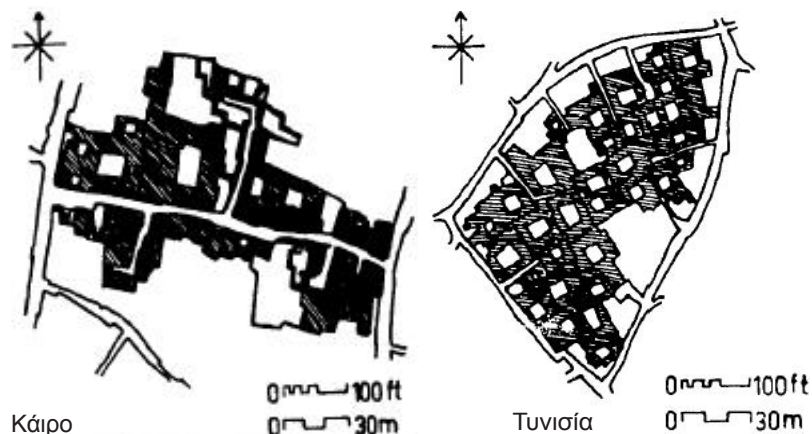
Στο Κάιρο και την Δαμασκό είναι γνωστό ως «Harra», «Rabea» ή «Hetta». Στην Αραβική Χερσόνησο, οι κάτοικοι της περιοχής αναφέρονται σε αυτό ως «Harra», «Haie» ή «Ferreeg». Ανεξάρτητα όμως από το όνομα ή τον τόπο, τα οικιστικά τμήματα ενεργούσαν ως μικρά αστικά συμπλέγματα («clusters») που όλα μαζί αποτελούσαν την πόλη. Μεμονωμένα τα τμήματα αυτά ήταν ομοιογενείς μονάδες,

1 Acaroglu, I. 1972. The Evolution of Urbanization in Anatolia: From the Beginning of Sedentary Life Until the End of the Roman Empire (C.8000 B.C. to C.400 A.D.). University Microfilms (σελ. 105-106)

το άθροισμα των οποίων συνιστούσε ένα ετερογενές σύνολο.

Το αστικό τμήμα ήταν μία ιδιωματική αστική λογική των κατοίκων των νεοϊδρυθείσων Ισλαμικών πόλεων, η οποία βασίστηκε όμως στην αρχαία έννοια των γειτονιών με κλειστό περίβολο. Και στις δύο αυτές λογικές, αδιέξοδοι δρόμοι διακλαδώνονται από τις πρωτεύουσες και δευτερεύουσες αρτηρίες οδηγώντας σε ομάδες σπιτιών, χτισμένα γύρω από εσωτερικές αυλές.

1.2.2. ΑΣΤΙΚΗ ΙΕΡΑΡΧΙΑ

Τα οικιστικά τμήματα θεωρούνται ενδιάμεσα στοιχεία εντός της κλίμακας μιας αστικής κοινωνίας. Ο Ervin Galantay² όρισε τα οικιστικά τμήματα ως εξής: «Σε μια κάπως μεγαλύτερη κλίμακα της κοινωνικής οργάνωσης βρίσκουμε την γειτονιά να ολοκληρώνει την ιεραρχία των εσωστρεφών κυττάρων. Από το δωμάτιο στο σύμπλεγμα με τα ημιιδιωτικά σοκάκια και τον «Mahalla» με το τζαμί, το σχολείο, το χαμάμ, κ.λπ., η γειτονιά διαχωρίζεται από τις άλλες με δρόμους που φέρουν την κυκλοφορία.»³.

2 (1930-2011) Καθηγητής αρχιτεκτονικού σχεδιασμού στο Ελβετικό Ομοσπονδιακό Πολυτεχνείο της Λοζάνης.

3 Galantay, E. 1987. The Middle East City: Ancient Traditions Confront a Modern World. New York:

Ο Besim Hakim⁴ όρισε το αστικό τμήμα ως το τελικό στοιχείο στην συνολική κλίμακα της «Medina» (πόλης). Περιέγραψε το «Mahalla» ως «το τμήμα που στέγαζε ανθρώπους με κοινό εθνοτικό ή κοινωνικό/πολιτιστικό/φυλετικό υπόβαθρο.»⁵.

Ο Norbert Schoenauer⁶ σχετικά με τα «Mahallas» δήλωσε: «Με τον καιρό οι οικιστικοί τομείς των πόλεων είχαν μεταβληθεί σε περιοχές που ονομάζονταν «mahallahs», ο καθένας αποτελούμενος από μια στενά δεμένη και ομοιογενή κοινότητα με τον δικό της εγγενή χαρακτήρα. Οι «asabiyyats», δηλαδή οι ομάδες αλληλεγγύης όπως εθνοτικές, θρησκευτικές, συντεχνιακές και πολυφυλετικές ομάδες ήταν ενωμένες κάτω από έναν συγκεκριμένο σείχη ή «madrasah» και κατοικούσαν σε συγκεκριμένα «mahallahs». Στην πραγματικότητα και οι πολίτες που δεν ήταν μουσουλμάνοι- δηλαδή οι Χριστιανοί και οι Εβραίοι- είχαν επίσης τα δικά τους «mahallahs.»⁷.

Επιπλέον, η Ira Lapidus⁸ περιέγραψε τα οικιστικά τμήματα των ισλαμικών πόλεων στο ακόλουθο απόσπασμα: «Οι πόλεις διαιρούνταν σε περιοχές που ονομάζονταν «Harat», «Mahallat» ή «akhtat». Αυτές ήταν γειτονίες με μία μικρή τοπική αγορά και ίσως κάποια εργαστήρια... αλλά εμφανίζονταν χαρακτηριστικά απομονωμένες από τη φασαρία των κύριων κεντρικών παζαριών της πόλης... Σε πολλά από τα οικιστικά αυτά τμήματα, αν κι όχι σε όλα, οι ανθρώπινες σχέσεις βασίζονταν στην αλληλεγγύη κι έτσι διαμορφώνονταν συνεκτικές και ομοιογενείς κοινότητες.»⁹.

Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε οι πόλεις της Μέσης Ανατολής δεν ήταν ενιαίες πόλεις αλλά πόλεις αποτελούμενες από ποικίλες χωρικές συνθέσεις. Έτσι, η εφαρμογή του όρου τμήμα («quarter») σε

Paragon House Publishers (σελ. 10)

4 Καθηγητής αστικού σχεδιασμού και ανεξάρτητος μελετητής.

5 Hakim, B. 1986. Arabic-Islamic Cities. Kegan Paul International (σελ. 64)

6 (1923-2001) Καθηγητής αρχιτεκτονικού σχεδιασμού στην McGill σχολή αρχιτεκτονικής.

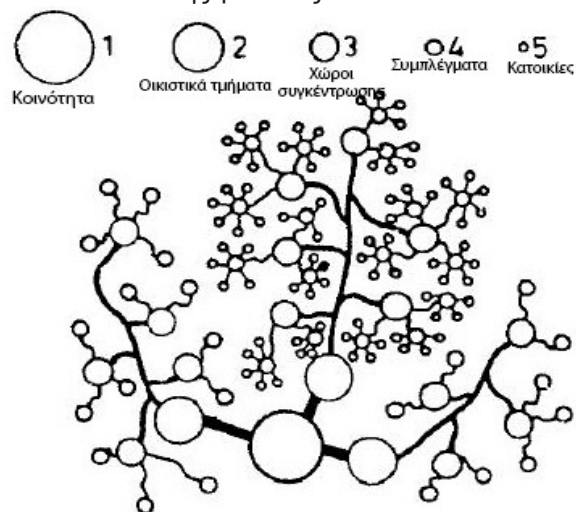
7 Schoenauer, N. 1981. 6000 Years Of Housing . Vol. 2. Garland STPM Press (σελ. 33-34)

8 Ομότιμη Καθηγήτρια της Ισλαμικής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια στο Μπέρκλεϊ.

9 Lapidus, I. M. 1984. Muslim Cities in the Later Middle Ages. Harvard University Press (σελ. 65)

αυτές τις χωρικές συνθέσεις οδηγεί σε έναν ασαφή ορισμό.

Εν ολίγοις, τα αστικά οικιστικά τμήματα αποτελούσαν μια ειδική κλίμακα στην ιεραρχική οργάνωση του χώρου. Στην μεγαλύτερη κλίμακα ήταν η κοινότητα, η οποία με τη σειρά της εμπεριείχε πολλές χωρικές συνθέσεις σε διάφορες περιοχές. Τα οικιστικά τμήματα αποτελούσαν μικρότερα κομμάτια της κοινότητας. Τα συμπλέγματα («clusters») βρισκόνταν σε ακόμα μικρότερη κλίμακα ενώ το χαμηλότερο επίπεδο στην χωρική ιεραρχία ήταν η κατοικία. Το «cluster» καθόριζε την ομαδοποίηση των μεμονωμένων κατοικιών σε μονάδες και προσδιόριζε τα βασικά χαρακτηριστικά των κοινωνικών σχέσεων των κατοίκων της γειτονιάς.

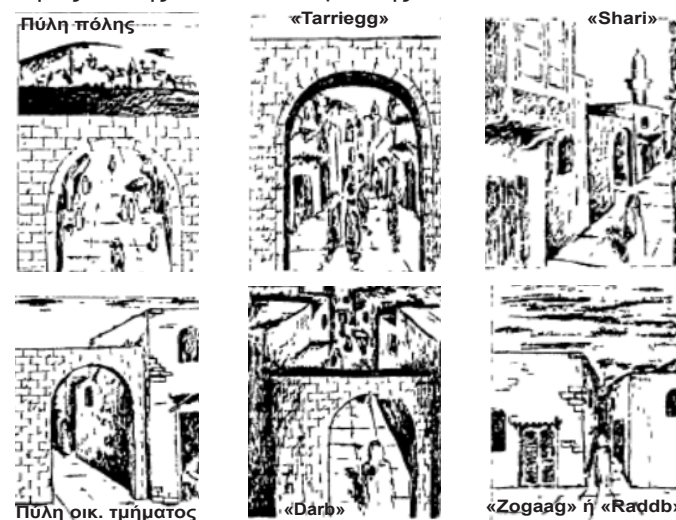
1.2.3. ΔΡΟΜΟΙ & ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ

Οι μεσαιωνικές πόλεις της Μέσης Ανατολής χαρακτηρίζονταν επίσης από μια ιεραρχική ρύθμιση του δικτύου κυκλοφορίας τους. Η πρόσβαση μέσα στην πόλη γινόταν με σχετικά φαρδείς δρόμους που εκτείνονταν από τη μία πύλη των τειχών της πόλης στην άλλη, εξυπηρετώντας τον δημόσιο τομέα. Η πρόσβαση στον οικιστικό τομέα εξασφαλιζόνταν με ένα λαβυρινθώδες δίκτυο δρόμων που διακλαδώνονταν σαν ένα δέντρο.

Σε γενικές γραμμές, η πρόσβαση σε μια παραδοσιακή αραβική πόλη θα μπορούσε να ταξινομηθεί σε έξι κατηγορίες:

- Στον δημόσιο τομέα υπήρχε πρόσβαση μέσω της πύλης-ες της πόλης.
- Μετά μέσω ενός μεγάλου δρόμου («Tarriegg»).
- Και μετά μέσω ενός κοινόχρηστου δρόμου («Shari»).
- Στον οικιστικό τομέα, η πρόσβαση γίνονταν μέσω της πύλης του οικιστικού τμήματος.
- Μετά μέσω ενός ημι-ιδιωτικού δρόμου («Darb»).
- Και τέλος μέσω ενός εσωτερικού μικρού δρόμου («Zogaag» ή «cul-de-sac»¹⁰ («Raddb»)).

Ο κοινόχρηστος δρόμος («Shari») εξυπηρετούσε αρκετά οικιστικά τμήματα. Κατά την είσοδο σε ένα οικιστικό τμήμα, μια πύλη που ήταν συνήθως κλειστή το βράδυ οδηγούσε από τον δημόσιο τομέα σε έναν ημι-ιδιωτικό. Συνήθως, ένα οικιστικό τμήμα είχε περισσότερες από μία πύλη λόγω των ποικίλων δικτύων και τρόπων πρόσβασης. Μετά την πύλη, στο εσωτερικό του τμήματος υπήρχε μια τοπική αγορά, ένα θρησκευτικό κτίριο, τα δημόσια λουτρά (χαμάμ) και οι κατοικίες. Σε αυτά υπήρχε πρόσβαση αντίστοιχα ιεραρχικά από τον κεντρικό δρόμο του τμήματος («darb»), τα δρομάκια και τα «cul-de-sacs». Η σημασία της πύλης του οικιστικού τμήματος και των «cul-de-sacs» ήταν αρκετά μεγάλη για την ενίσχυση της χωρικής ταυτότητας και της αυτο-αστυνόμευσης.

10 Αδιέξοδος δρόμος.

Ένα απόσπασμα από τη βιβλιογραφία της Μέσης Ανατολής για τις Ισλαμικές πόλεις μας μεταφέρει καλύτερα αυτή την ξεχωριστή ιδέα των τρόπων πρόσβασης που θαυμάσια δημιουργεί μια ιεραρχική μετάβαση από τον δημόσιο στον ιδιωτικό τομέα:

«Η είσοδος στην Ισλαμική πόλη γινόταν μέσα από μία από τις κύριες πύλες. Από εκεί μια σημαντική οδική αρτηρία οδηγούσε στο κέντρο της πόλης... Οι εμπορικές περιοχές της πόλης ακουμπούσαν σε μία από τις πλευρές των κύριων οδικών αρτηριών... Οι κύριοι δρόμοι- με πλάτος συνήθως 8 έως 10 μέτρα- συγκέντρωναν αρκετή δράση... Η φασαρία και η ένταση στις κύριες οδικές αρτηρίες ήταν ένα αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό της Ισλαμικής πόλης. Φεύγοντας από τις κύριες αρτηρίες, ο ταξιδιώτης αντιμετώπιζε μια περαιτέρω αντίθεση καθώς εισέρχονταν στις γειτονίες. Εδώ οι δρόμοι ήταν πολύ πιο στενοί έχοντας μια οικεία και ημι-ιδιωτική ατμόσφαιρα... Ο πυκνός κτιριακός όγκος των κατοικιών παρείχε σκιά και δροσερές συνθήκες στον επισκέπτη. Ο θόρυβος από τους κεντρικούς δρόμους γρήγορα έσβηνε καθώς ο ταξιδιώτης προχωρούσε πιο μέσα στην γειτονιά.»¹¹.

1.2.4. ΜΕΓΕΘΟΣ, ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ & ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

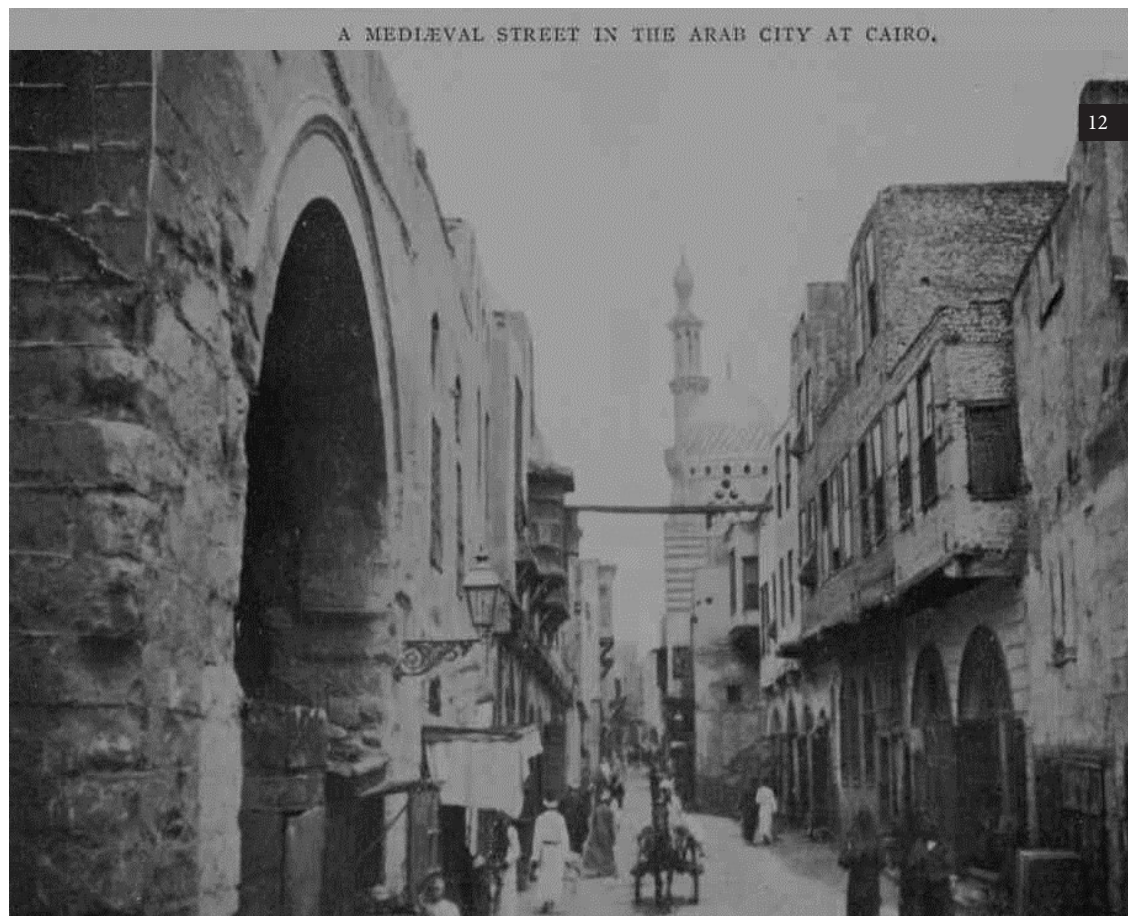
Πολλά κοινωνικά και φυσικά στοιχεία επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό το μέγεθος και την πυκνότητα των οικιστικών τμημάτων της Ισλαμικής πόλης. Η διάταξη της πόλης, οι πύλες, οι κεντρικοί δρόμοι, η ακρόπολη, οι σχέσεις των φυλών, το θρήσκευμα, η καταγωγή και η οικογένεια- όλα αυτά συμβάλλανε στη διαμόρφωση του αριθμού, του μεγέθους και του πληθυσμού των γειτονιών. Επιπλέον, οικονομικά στοιχεία όπως το εμπόριο μιας γειτονιάς καθόριζαν επίσης τη φυσιογνωμία και την πυκνότητα της.

Για παράδειγμα, η παλιά οχυρωμένη πόλη του Καΐρου («Al-Qahira») είχε ορθογώνια κάτοψη και περιβάλλονταν από 10 έως 15 αστικά τμήματα, καθένα από τα οποία είχε χτιστεί για να στεγάσει μια εθνική στρατιωτική μονάδα. Με τον καιρό, η αρχική ορθογώνια κάτοψη χάθηκε αλλά οι συνοικίες συνέχισαν να εντάσσονται στην

ανάπτυξη της πόλης και να διατηρούν λιγότερο ή περισσότερο μια τυπική ιεραρχία των δρόμων. Καθώς ο πληθυσμός αυξήθηκε, μέχρι το τέλος του 19ου αιώνα υπήρχαν 37 οικιστικά τμήματα με κάποια μικρά τεμένη και συγκεκριμένους δρόμους που αποτελούσαν πλέον την παλιά πόλη του Καΐρου.

Σε αντίθεση με το Κάιρο, η Δαμασκός ήταν μια κλασική αραβική πόλη η οποία είχε διαδεχθεί μια ρωμαϊκή. Η ελληνιστική επιρροή στην αστική μορφή της διήρκεσε για σχεδόν χίλια χρόνια. Μετά την άνοδο του Ισλάμ, η ρυμοτομία τύπου μπλοκ δεν πληρούσε πλέον τις κοινωνικό-χωρικές απαιτήσεις της εποχής. Λόγω της αύξησης του πληθυσμού, τα κτίρια και οι δρόμοι επεκτάθηκαν σταδιακά, δημιουργώντας ένα δίκτυο με ακανόνιστο σχήμα.

A MEDIEVAL STREET IN THE ARAB CITY AT CAIRO.

11 Roberts, H. 1979. An Urban Profile of the Middle East. London: Croom Helm (σελ. 37-39)

Στα μέσα του 16ου αιώνα υπήρχαν περίπου 70 «Haras» στην Δαμασκό. Κάθε «Hara» ενσωμάτωνε μια μικρή κοινότητα που χαρακτηριζόταν από φυσική απομόνωση. Το μέγεθος του «Hara» ήταν περίπου αυτό ενός μικρού χωριού. Ένα σχέδιο ενός παραδοσιακού «Hara» στην Δαμασκό παρουσιάζει 95 οικιστικές μονάδες, ένα χαμάμ, ένα τζαμί και μερικά καταστήματα. Αυτά είχαν ενσωματωθεί μαζί με ιεραρχικούς δρόμους σε μια περιοχή που προσεγγίζει τα 2,5 εκτάρια (25 στρ.), φτάνοντας σε πυκνότητα 38 οικιστικών μονάδων ανά εκτάριο (δηλ. άνα 10 στρ.).

Τέλος, η Βαγδάτη διαιρούνταν σε τέσσερις οικιστικούς τομείς:

Θολωτές εμπορικές στοές χώριζαν την οικιστική ζώνη σε τέσσερα τμήματα. Οι στοές συνδέανε τις τέσσερις πύλες της πόλης με την κεντρική περιοχή του παλατιού. Ομόκεντροι δακτύλιοι και ακτινωτοί δρόμοι- οριοθετούσαν τα οικιστικά τμήματα τόσο στην εξωτερική όσο και στην εσωτερική περίμετρο τους. Οι ακτινωτοί δρόμοι αποτελούσαν την σπονδυλική στήλη των γειτονιών και προστατεύονταν σε κάθε άκρο τους με ισχυρές πύλες. Τελικά η πόλη ξαναχτίστηκε και δεν διατηρήθηκε η αρχική κυκλική κάτοψη της. Ωστόσο, τα «Mahallas» συνέχισαν να αναπτύσσονται και μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα η Βαγδάτη ήταν χωρισμένη σε 76 «Mahallas».

Μέσα από τα παραδείγματα του Καΐρου, της Δαμασκού και της Βαγδάτης γίνεται προφανές ότι οι γειτονίες είχαν ένα παρόμοιο σύστημα χρήσεων γης. Όμως, το μέγεθος και η πυκνότητα των γειτονιών της Μέσης Ανατολής ποικίλλουν από τη μία περίοδο στην άλλη. Έτσι, οποιοδήποτε μέγεθος και πληθυσμός που βασίστηκε σε γενικές ιστορικές περιγραφές υπόκειται σε περαιτέρω μελέτη και τεκμηρίωση.

Εν κατακλείδι, τα οικιστικά τμήματα στις Ισλαμικές πόλεις αποτελούσαν γειτονίες μέσα στο αστικό σύνολο. Τα μεγέθη τους ποικίλουν ανάλογα με το χρόνο, τη λειτουργία και τον χαρακτήρα τους.

1.3. Η ΜΟΡΦΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Η μεσαιωνική πόλη στην Ευρώπη ήταν ένας κλειστός χώρος. Το τείχος την όριζε αυστηρά από τη γύρω ύπαιθρο του κόσμου της ανασφάλειας και της βαρβαρότητας. Οι πύλες του οδηγούσαν από μικρούς δρόμους σε μεγάλες πλατείες. Η πόλη ήταν γεμάτη πύργους, κωδωνοστάσια, και κατοικίες. Οι τεχνίτες του Μεσαίωνα δεν είχαν ποτέ την αντίληψη της πόλης ως συνόλου. Όμως παράλληλα δεν απουσίαζε η μέριμνα για την οργάνωση του χώρου και την αισθητική ενότητα. Για παράδειγμα, στις Ιταλικές πόλεις είναι γνωστές οι συλλογικές αποφάσεις για τη διαπλάτυνση των δρόμων, τη συντήρηση του τείχους και τις συνθήκες υγιεινής. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ιδιαίτερης αστικής ταυτότητας τους είναι:

Οχυρώσεις: Ισχυρές περιτειχίσεις με διπλό ρόλο (αμυντικό και τελωνειακό). Όσο μεγάλωνε η πόλη τα τείχη επεκτείνονταν με μορφή ομόκεντρων περιτειχίσεων και ακανόνιστο περίγραμμα, σχεδιασμένα όσον το δυνατόν οικονομικότερα.

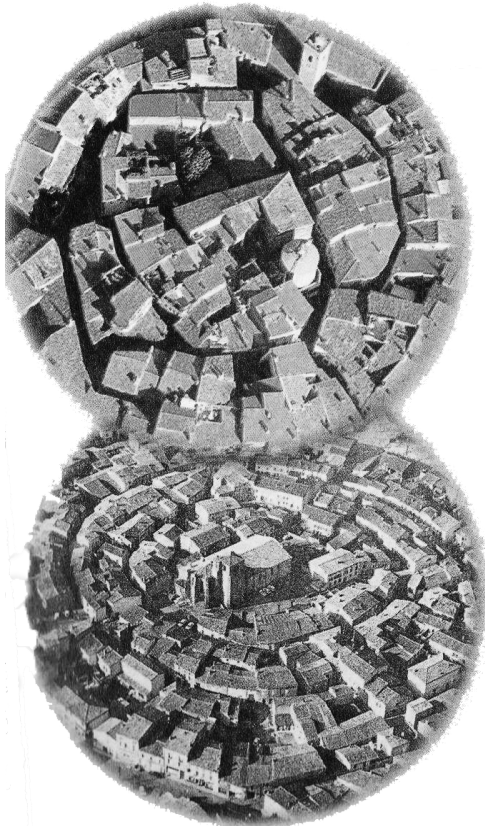
Δρόμοι: Αποτελούσαν ένα ακανόνιστο δίκτυο. Οι δρόμοι είχαν ποικίλα μεγέθη- από πλατιές οδούς σε στενάκια και περάσματα. Ενδιάμεσα υπήρχαν πλατείες ως κόμβοι κοινωνικών και οικονομικών επαφών. Τα κτίρια ως όρια των δρόμων είχαν αρκετούς ορόφους που επεκτείνονταν συχνά και πάνω από τον δρόμο (σκεπαστά περάσματα), καταπατούσαν δημόσιους χώρους ή αναπτύσσονταν πάνω στις γέφυρες.

Αγορά: Αρχικά οι εμπορικές συναλλαγές πραγματοποιούνταν έξω από τις πύλες αλλά σταδιακά κατέλαβαν την κεντρική πλατεία και τον κεντρικό δρόμο. Οι σημαντικές πόλεις διέθεταν ένα πλέγμα δρόμων με διακεκριμένα είδη εμπορίου κατά συντεχνίες.

Πλατεία - Εκκλησία: Η πλατεία ήταν ο χώρος συνάθροισης των πιστών και ο τόπος όπου από τον 12ο αιώνα αναγεννήθηκε το θέατρο. Ήταν το έμβλημα της πόλης και κτίζονταν με τη συμβολή των κατοίκων. Η εκκλησία ήταν τοποθετημένη πάντα κοντά στην εμπορική πλατεία αλλά σαφώς διακεκριμένη από αυτήν- συνήθως σε ένα ύψωμα. Δημόσια ρολόγια και καμπάνες πάνω σε μικρούς πύργους ειδοποιούσαν τους κατοίκους για κάποιον επικείμενο κίνδυνο.

Συνοικίες: Κάθε πόλη διαιρούνταν σε διάφορες συνοικίες, καθεμιά με το δικό της χαρακτήρα, έμβλημα και συχνά πολιτική οργάνωση. Ακόμα και σήμερα, στα ημικυκλικά δρομάκια της Σιένας τα χρώματα θα σου πουν που βρίσκεσαι. Οι σημαίες της καθεμιάς από τις δεκαεφτά «contrada» (γειτονιές) με τον δικό τους θυρεό κυματίζουν κάθε μέρα έξω από τα σπίτια. Ασφαλώς όμως το κέντρο της πόλης συγκέντρωνε τα πιο εύπορα στρώματα ενώ οι ασθενέστερες τάξεις έμεναν στις περιφερειακές γειτονιές.

Χαρακτηριστικό των μεσαιωνικών πόλεων ήταν το "ακτινοειδές του πολεοδομικού σχεδιασμού" και η κυκλοτερής διάταξη των σπιτιών και δρόμων γύρω από το κάστρο του φεουδάρχη ή επισκόπου. Πρόκειται για τις γνωστές «circulades». Η ακτινοκεντρική αντίληψη εκφράζει το κοινωνικό σύστημα της εποχής. Στο κέντρο βρίσκεται ο "ελέω Θεού" ηγεμών-ηγούμενος. Ολόγυρα του, μέχρι τα τείχη απλώνονταν τα στενά δρομάκια και περάσματα που ζούσαν οι ασθενέστερες τάξεις.

Ο Henri Pirenne¹² ανέφερε για τις μεσαιωνικές πόλεις της Ευρώπης το εξής: «ο αέρας της πόλης σε καθιστά ελεύθερο»¹³. Η ελευθερία κατά τον Μεσαίωνα στην Ευρώπη ήταν ένα χαρακτηριστικό έντονα συνδεδεμένο με την ιδιότητα του πολίτη μιας πόλης, όπως είναι στις μέρες μας αντίστοιχα συνδεδεμένο με την ιδιότητα του πολίτη ενός κράτους. Βασικά στοιχεία αυτής της ελευθερίας, ήταν η προσωπική ελευθερία- δηλαδή η ελευθερία από την φεουδαρχική δουλοπαροικία- και η ελευθερία της γης- δηλαδή η ελευθερία να μεταβιβάσει ο κάθε πολίτης την ιδιοκτησία του κατά τρόπο παρόμοιο με αυτό που σήμερα θεωρούμε ακίνητη περιουσία.

Ήταν λόγω του καταστατικού χάρτη της πόλης που παραχωρήθηκαν αυτές οι ελευθερίες. Σύμφωνα με αυτόν, αν ένας πολίτης ζούσε σε μια νόμιμη περιοχή κάποιας πόλης για έναν χρόνο και μια μέρα, αφαιρούνταν οι υποχρεώσεις του στον φεουδάρχη, η πιο αξιολογική από τις οποίες ήταν ο έλεγχος και η επιβολή του φεουδάρχη στο μυαλό και τα σώματα των υπηκόων του. Κι έτσι σχηματίστηκαν "νόμιμοι" θύλακες («enclaves»), οι οποίοι διέπτονταν από ένα σύστημα κανόνων που παρήγαγε ένα υψηλά ελεγχόμενο δομημένο περιβάλλον με έμφαση στην αισθητική ενότητα. Για παράδειγμα, στην Σιένα τον 14ο αιώνα, το δημοτικό συμβούλιο ψήφισε ένα νόμο που επέβαλλε ότι όσα οικοδομήματα χτιζόντουσαν εκ νέου έπρεπε να συνάδουν με τα υπάρχοντα κτίρια και να είναι διευθετημένα έτσι ώστε να προσδίδουν μεγάλη ομορφιά στην πόλη. Έτσι, με σκοπό κυρίως την αισθητική ενότητα, η ατομική δράση εντάχθηκε σε ένα μεγαλύτερο συλλογικό ιδανικό. Όπως για παράδειγμα σήμερα, οι κώδικες και οι κανονισμοί του κινήματος «New Urbanism» (βλέπε κεφ. 4) επιτυγχάνουν ένα παρόμοιο αποτέλεσμα, δημιουργώντας αστικούς θύλακες με αισθητική ενότητα.

Όμως, οι πιο σημαντικές επιπτώσεις της μεσαιωνικής πολεοδομίας στις σύγχρονες πόλεις βασίζονται στην έννοια της ελευθερίας. Ο καταστατικός χάρτης της πόλης που εγγυόταν την ελευθερία είχε

12 (1862-1935) Βέλγος ιστορικός.

13 Pirenne, H. 1925. Medieval Cities. Princeton, NJ: Princeton University Press (σελ.193-194)

όμως ορισμένα παράδοξα. Πρώτον, ο αστικός θύλακας αποτελούσε έναν θύλακα ελευθερίας με την έννοια όμως της απελευθέρωσης από τους φόρους και τις άλλες βιαιοπραγίες των φεουδαρχών ή των επισκόπων. Ο Pirenne γράφει: «Η ίδια η προσωπική ελευθερία δεν αποτελούσε ένα φυσικό δικαίωμα. Οι άνθρωποι την διεκδικούσαν μόνο για τα πλεονεκτήματα που τους παρείχε»¹⁴. Τα πλεονεκτήματα αυτά σχετίζονταν κυρίως με το επάγγελμα όπως η βιοτεχνία και το εμπόριο.

Δεύτερον, αυτά τα οφέλη όπως τα έσοδα των κοινόχρηστων φόρων ή η προστασία από τον ποινικό κώδικα ίσχυαν μόνο για τους κατοίκους του αστικού θύλακα. Έτσι, η μεσαία αστική τάξη έγινε σαν τον κλήρο και τους ευγενείς- μια προνομιακή τάξη με έναν ειδικό νομικό και εδαφικό χαρακτήρα που οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών δεν είχαν. Η ελευθερία ήταν ένα μονοπώλιο.

Τρίτον, αυτή η ελευθερία θα μπορούσε να ασκηθεί μόνο μέσω της συνεταιριστικής σχέσης. Δεν υπήρχε καμία ασφάλεια έξω από την προστασία της ομάδας και καμία ελευθερία γι' αυτούς που δεν αναγνώριζαν τις συνεχείς υποχρεώσεις της εταιρικής ζωής. Η αστική ιδιότητα θεμελιωνόταν μέσω των εσωτερικών κανονισμών του αστικού θύλακα.

Οι κάτοικοι των μεσαιωνικών θυλάκων ανταγωνίζονταν μεταξύ τους θέτοντας τις βάσεις για τον κατακερματισμό της κυριαρχίας. Ο χαρακτήρας της ευρωπαϊκής πόλης στα τέλη του Μεσαίωνα ήταν ουσιαστικά μια αντίδραση ενάντια στην πρώιμη μεσαιωνική ηγεσία των επισκόπων. Οι ευκατάστατοι έμποροι που κυβερνούσαν ολιγαρχικά μέσα στην πόλη συχνά δημιουργούσαν τους θύλακες. Ο ανταγωνισμός μεταξύ των συντεχνιών συνοδεύονταν επίσης από τον ανταγωνισμό τους με τους φεουδάρχες. Σε κάποιες περιπτώσεις, οι βασιλικές και δημοτικές αρχές σχημάτιζαν συμμαχίες με σκοπό την αποδυνάμωση της φεουδαρχικής αριστοκρατίας. Στο μεσαιωνικό τοπίο λοιπόν, η ελευθερία ήταν συνεχώς ένα αντικείμενο διαπραγμάτευσης.

Η περίπτωση των ιταλικών πόλεων στα τέλη του Μεσαίωνα είναι ενδεικτική αυτών των αγώνων. Εδώ, όπως αναλύθηκε από τον

14 Pirenne, H. 1925. *Medieval Cities*. Princeton, NJ: Princeton University Press (σελ.171)

Spiro Kostof¹⁵ οι οικογένειές των ευγενών είχαν δημιουργήσει εντός των πόλεων ενισχυμένα οχυρά των αγροτικών κατοικιών τους, σχηματίζοντας ημιαυτόνομους θύλακες με αμυντικούς πύργους¹⁶.

Παρόλα αυτά, η ίδια η αστική ιδιότητα του κατοίκου ήταν μια περιορισμένη ιδέα: Σύμφωνα με τον Fernand Braudel¹⁷, «πλήρεις πολίτες» ήταν μια «ζηλιάρικη μειονότητα, μια μικρή πόλη μέσα στην ίδια την πόλη»¹⁸. Και ενώ αυτοί οι θύλακες των ισχυρών αμφισβητήθηκαν, η ίδια η πόλη παρέμεινε ένας θύλακας που σε άλλη κλίμακα μπορούσε να γίνει μια πόλη-κράτος ή μια δημοτική δημοκρατία.

Όπως ο Pirenne¹⁹ σημειώνει: «Αν είχαν την δύναμη θα είχαν γίνει παντού κράτη εντός του κράτους»²⁰. Μεταξύ του 15ου και του 18ου αιώνα στην Ευρώπη, οι θύλακες αυτοί γίνανε μια επανένωση υπό ένα νέο σύμβολο: το σύμβολο του Πρίγκιπα. Έτσι, η αστική ιδιότητα που αρχικά κωδικοποιήθηκε και ρυθμίστηκε εντός του καταστατικού της πόλης, γενικεύτηκε σε όλο το χώρο της οικονομίας του σύγχρονου έθνους-κράτους.

Δύο ήταν λοιπόν οι βασικές διαστάσεις της μεσαιωνικής πόλης στην Ευρώπη: ο μονοπωλιακός χαρακτήρας της ελευθερίας- που κωδικοποιήθηκε στους καταστατικούς χάρτες των πόλεων του Μεσαίωνα και η πολλαπλότητα και ο κατακερματισμός της κυριαρχίας που οδήγησαν στον σχηματισμό εδαφικών θυλάκων μέσα στον αστικό χώρο. Με άλλα λόγια, ο θύλακας είναι ένα σημαντικό στοιχείο της εξουσίας, η οποία τροφοδοτείται από το δίπολο της ελευθερίας και της κυριαρχίας, της ελευθερίας και της προστασίας.

15 (1936-1991) Ιστορικός αρχιτεκτονικής και καθηγητής.

16 Kostof, S. 1991. *The City Shaped*. London: Thames and Hudson (σελ. 34)

17 (1902-1985) Γάλλος ιστορικός.

18 Braudel, F. 1979. *The Structures of Everyday Life*. New York: Harper & Row Publishers (σελ. 518)

19 Όπως 12 σελ.16

20 Pirenne, H. 1925. *Medieval Cities*. Princeton, NJ: Princeton University Press (σελ. 228)

Το θέμα της κατάληψης του αστικού χώρου είναι ένα άλλο σημαντικό στοιχείο των μεσαιωνικών πόλεων. Ο Kostof²¹ υποστήριξε ότι οι περισσότερες μεσαιωνικές πόλεις- είτε στην Ευρώπη είτε στη Μέση Ανατολή- ήταν προϊόν του «συνοικισμού»: δηλαδή της οργανικής διαδικασίας που συμβαίνει όταν μικρότεροι- συχνά αγροτικοί- οικισμοί συμμετέχουν στη διαδικασία της αστικής ανάπτυξης. Επιπλέον, ο Kostof θεωρεί ισοδύναμο τον όρο «medievalising» με τον στοιχειώδη άτυπο χαρακτήρα των καταλήψεων του αστικού χώρου²².

Αναλύοντας τη Ρώμη κατά την κατάρρευση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, αναφέρει ότι οι πολίτες άφησαν το πυκνό τοπίο των κατοικιών τους και εγκαταστάθηκαν μέσα και έξω από πολλά εγκαταλειμμένα τμήματα της παλιάς πόλης. Αυτή η διαδικασία- την οποία ο Kostof αναφέρει ως «medievalising Rome»- διήρκησε χίλια χρόνια και άλλαξε σταδιακά τον γεωμετρικό αστικό ιστό της πόλης στο σημείο που ο νέος ιστός υπερέκαλυψε εντελώς τον παλιό.

Ωστόσο, αυτές οι διαδικασίες εμπειρείχαν κι άλλα στοιχεία από μια απλή αλλαγή της αστικής μορφολογίας. Αυτό που διακυβεύονταν ήταν οι διακριτές πολιτικές του χώρου. Όπως και στην σύγχρονη εποχή, η εγκατάσταση νέων πληθυσμών σε μια πόλη του Μεσαίωνα ήταν μια πολύ καλά ρυθμισμένη πρακτική. Αυτό που με την πρώτη ματιά φαινόταν ως ένα τοπίο διαταραχής, στην πραγματικότητα παράγονταν μέσα από πολύπλοκους ιστούς κανονισμών. Για παράδειγμα, στις μεσαιωνικές πόλεις της Ευρώπης αλλά και της Μέσης Ανατολής, πρόσωπα όπως ο «podesta» ή αντίστοιχα ο «muhtasib» ενεργούσαν ως ένα είδος αστικής αρχής. Αυτά τα πρόσωπα επισημοποιούσαν τις άτυπες κινήσεις των πληθυσμών με ανάλογους νόμους.

Ένα παράδειγμα αφορά τον κάτοικο που θέλει να προσθέσει έναν δεύτερο όροφο στην κατοικία του. Με την προσθήκη αυτή θα είχε θέα στον ιδιωτικό χώρο των άλλων σπιτιών. Έτσι έπρεπε να διαπραγματευτεί τόσο με τους γείτονές του για την ακριβή θέση των

παραθύρων (και ως εκ τούτου για την επίλυση του ζητήματος της παραβίασης της ιδιωτικής τους ζωής) καθώς και με την διοίκηση της πόλης σχετικά με την εισβολή στον δημόσιο χώρο.

Οπότε, μέσα από αυτές τις λεπτές διαπραγματεύσεις ο αστικός χώρος ως ένα σύνολο από παράτυπες μορφές νομιμοποιούνταν. Αυτή η διαδικασία των διαπραγματεύσεων μπορεί να γίνει κατανοητή ως η έκφραση μιας συγκεκριμένης ιδιότητας του πολίτη, η οποία συνεπαγόταν τη συμμαχία μεταξύ των διαφόρων ομάδων που αποτελούσαν τις αστικές κοινωνίες.

Ακόμη, στις αρχές του Μεσαίωνα η πόλη ήταν συνώνυμη με τη θρησκευτική διοίκηση. Οι όροι «civis» και «civitas» δεν είχαν κάποια νομική σημασία παρά σήμαιναν μόνο την κατοίκηση στην επισκοπική πόλη. Η ηγεσία των επισκόπων προέκυψε στο πλαίσιο της εξαφάνισης του εμπορίου κατά τον 9ο αιώνα. Οι επίσκοποι δεν ενεργούσαν απλώς ως θρησκευτικοί ηγέτες αλλά επόπτευαν τις αγορές και τα διόδια.

Ωστόσο, η μεσαιωνική πολεοδομία, ειδικά στην Ευρώπη, σπάνια είχε μια ενιαία λογική εξουσίας. Το μεγαλύτερο διάστημα, η μεσαιωνική πόλη κυβερνήθηκε από μια δύσκολη αλλά διαρκή συμμαχία μεταξύ των εμπόρων, των θρησκευτικών αρχών και των τοπικών αρχόντων. Οι συμμαχίες με τους φεουδάρχες ήταν λιγότερο σταθερές.

Ανεξάρτητα όμως από την ακριβή μορφή διακυβέρνησης, η μεσαιωνική πόλη αποτελούσε έναν χώρο ανταγωνιστικών κυριαρχιών. Έναν χώρο που λειτουργούσε με βάση μια εδαφική λογική της συνεργασίας και της προστασίας, είτε επρόκειτο για τον θρησκευτικό κανόνα του πρόωρου μεσαιωνισμού είτε για τις αστικές συντεχνίες της υψηλής μεσοαστικής τάξης.

21 Όπως 15 σελ. 18

22 Kostof, S. 1992. The City Assembled. London: Thames and Hudson (σελ.279–290)

An aerial, black and white photograph of a city's street grid. The grid is dense and regular, with a prominent central circular plaza from which several major streets radiate outwards. The buildings are small and uniform in size, creating a repetitive pattern across the urban landscape. The overall impression is one of a well-planned, grid-based urban environment.

“City form is a residual. It results from clashes of diverse interests and reflects the compromises and accommodations worked out as a result of those clashes. The same form can be produced by quite different interests whose conflicts result in quite different compromises. Likewise, similar interests can produce quite different city forms if their histories and the compromises they reach are different. Nevertheless, a pattern exists, through which city form may be understood. The pattern is defined more by basic social and economic structures and the forces they engender than by differences in city form.”*

- Peter Marcuse

*Marcuse, P. 1987. The grid as city plan: New York city and laissez-faire planning in the nineteenth century. *Planning Perspectives* (σελ. 289)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – ΑΣΤΙΚΟ ΜΠΛΟΚ & ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ

Στο κεφάλαιο αυτό, θα ερευνήσουμε τρεις σημαντικές αστικές ιδέες δημιουργίας κτιριακών συγκροτημάτων που λειτούργησαν ως αυτόνομες μονάδες μέσα στον αστικό χώρο. Αυτές αποτέλεσαν μια προσπάθεια αλλαγής της προϋπάρχουσας κοινωνικό-χωρικής δομής του αστικού τοπίου, μεταφραζοντάς το εκ νέου. Η αλλαγή αυτή, μας ενδιαφέρει γιατί πραγματοποιήθηκε με έναυσμα την αστική μονάδα της πόλης, είτε αυτή ονομάστηκε μπλοκ είτε σύμπλεγμα.

2.1. ΠΑΡΙΣΙ – HAUSSMANN (1853-82)

Ο μετασχηματισμός του Παρισιού από τον Haussmann έχει ενδιαφέρον όχι μόνο λόγω του γεγονότος ότι έδωσε στην πόλη την όψη που έχει ακόμη και σήμερα. Το Παρίσι έγινε η πόλη του Haussmann, αλλά επίσης έγινε μία κατ' εξοχήν αστική πόλη. Λόγω του Haussmann, η πόλη έγινε ο θεσμικός χώρος της σύγχρονης αστικής κοινωνίας. Με τις παρεμβάσεις του, δημιουργήθηκε ένας ορισμένος τύπος πόλης, ένας χώρος που επινοήθηκε με βάση τη λογική της αστικής τάξης η οποία έγινε η κυρίαρχη τάξη. Έτσι, επιβλήθηκε ένα συγκεκριμένο χωρικό πρότυπο, το οποίο παρέμεινε μετά τον Haussmann και την πτώση της Δεύτερης αυτοκρατορίας, επηρεάζοντας επίσης την μελλοντική πολεοδομία της πόλης.

Ο Haussmann²³ έγινε νομάρχης του Σηκουάνα στις 29 Ιουνίου του 1853. Ο διορισμός του στο Παρίσι είχε ως σαφή στόχο την υλοποίηση μεγάλων έργων που απαιτούσε ο Ναπολέοντας ΙΙΙ²⁴.

Από την αρχή, οι μέθοδοι του Haussmann δεν αντιστοιχούσαν σε μια περίοδο μέτριας αύξησης της παραγωγής και του εισοδήματος, που επαναπαύονταν στον πλούτο από την γεωργία και το εμπόριο κι όχι ακόμη στην βιομηχανία. Έτσι, στην καρδιά του καθεστώτος ευημερίας της αυτοκρατορίας, οι μέθοδοι του Haussmann είχαν ως στόχο να τονώσουν την ανάπτυξη. Αποτελούσαν μέρος της νέας επιχειρηματικής θέρμης, η οποία υπόσχονταν μια προοπτική γρήγορου κέρδους και ένα απεριόριστο μέλλον για τις τράπεζες. Αυτό συνέπεσε με μια άνευ προηγουμένου συσσώρευση κεφαλαίου. Έτσι, ο Haussmann ανέπτυξε ως μέθοδο διαχείρισης, τη θεωρία των παραγωγικών δαπανών. Το σημείο εκκίνησης ήταν το παραδοσιακό παριζιάνικο πλεόνασμα. Η θεωρία των παραγωγικών δαπανών συνιστούσε τη χρήση του πλεονάσματος- ολόκληρου ή εν μέρει- όχι για ορισμένες άμεσες παρεμβάσεις μικρής διάρκειας αλλά για την χρηματοδότηση ενός σημαντικού και μακροπρόθεσμου δανείου.

Όμως η δημοτική οικονομία μπορούσε να επωφεληθεί από την ταχεία ανάπτυξη των πόρων, μόνο εφόσον αυξάνονταν η οικονομική δραστηριότητα των επιχειρήσεων και των πολιτών. Ο πλούτος των φορολογουμένων ήταν ο πλούτος της πόλης. Οπότε, ο καλύτερος τρόπος για να αυξηθεί ο προϋπολογισμός ήταν να γίνουν οι φορολογούμενοι πλουσιότεροι. Έτσι, τα πολύ μεγάλα έργα ήταν ταυτόχρονα το μέσο και το προϊόν αυτής της στρατηγικής. Η πόλη λοιπόν μετατράπηκε σε μια καπιταλιστική επιχείρηση. Σε δεκαπέντε χρόνια, το πλεόνασμα που δανείστηκε ο Haussmann κατά τις παραγωγικές δαπάνες αυξήθηκε από 20 εκατ. σε 200 εκατ. φράγκα. Παρ' όλα αυτά, η αύξηση των μεγάλων έργων στο Παρίσι δεν οφείλονταν αποκλειστικά στην ανάπτυξη και στην βελτίωση του

καπιταλιστικού συστήματος μετά το 1852. Γνωρίζουμε ότι τα σχέδια του πρώτου δικτύου (1854-8) διεξήχθησαν εν μέρει υπό τον δημόσιο έλεγχο της ίδιας της πόλης- η οποία έγινε ο δικός της "developer"- ακόμη και αν δεν υπήρχε επαρκής τεχνική εμπειρογνωμοσύνη, διακινδυνεύοντας έτσι μεγαλύτερες καθυστερήσεις στην εκτέλεσή τους. Αυτό συνέβη επειδή οι "developers" δεν ήταν σε θέση να αντιμετωπίσουν την οργάνωση των πολύ μεγάλων εργοταξίων χωρίς επαρκές κεφάλαιο. Το πρόγραμμα του Haussmann ήταν ως εκ τούτου, μια πρόσκληση για την παρέμβαση των μεγάλων χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων με σκοπό τον γάμο των τραπεζών με τις βιομηχανίες για την ανάπτυξη μεγάλων έργων.

Η ομοιότητα των μεθόδων και των στόχων μεταξύ των μεγάλων τραπεζικών επιχειρήσεων και των παραγωγικών δαπανών του Haussmann ήταν εντυπωσιακή: ο Haussmann ήθελε να ενεργοποιήσει την πιστωτική αποστράγγιση των μεγάλων αγορών, χρησιμοποιώντας μεγάλους οργανισμούς, ικανούς για μακροπρόθεσμο δανεισμό. Γενικότερος στόχος ήταν να κατευθυνθεί η οικονομία μέσω της ίδρυσης μεγάλων επιχειρήσεων. Προφανώς βέβαια, δεν το παρουσίασε με αυτόν τον τρόπο. Αντίθετα, προώθησε μια λατρεία του Ωραίου και του Αγαθού, με την ομορφιά της φύσης ως πηγή έμπνευσης για τη μεγάλη τέχνη...

Ο οικονομικός μηχανισμός ήταν κρυμμένος πίσω από την προβολή επιχειρημάτων τεχνικής φύσεως, τα οποία με τη σειρά τους ήταν κρυμμένα πίσω από την δημιουργία αισθητικής ταυτότητας. Ο κλασικός πολιτισμός χρησιμοποιήθηκε ως σημείο αναφοράς, τουλάχιστον στην επιφάνεια. Στην πόλη, μια ρητορική των αξόνων, των τετραγώνων και κυρίως ένα δίκτυο μνημείων αναπαρήγαγαν τις μορφές του κλασικού συστήματος. Παρατηρούμε επίσης ότι ανεξάρτητα από τα αισθητικά ζητήματα, η εικόνα της πρωτεύουσας που έδωσε ο Haussmann στο Παρίσι ικανοποιούσε απόλυτα τη νέα αστική τάξη.

23 Georges-Eugène Haussmann (1809-1891).

24 Louis-Napoléon Bonaparte (1808-1873): πρώτος Πρόεδρος και αυτοκράτορας της Γαλλικής Δεύτερης Δημοκρατίας.

Τεχνική πρόκληση αποτέλεσε ο εκσυγχρονισμός και η βελτίωση της υγιεινής και κυρίως η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, των μεταφορών και των υποδομών της πόλης. Έτσι, το Παρίσι διήνυσε τις πιο βαθιές διαρθρωτικές αλλαγές, ώστε να γίνει μία σχεδιασμένη πόλη. Το σύστημα δικτύων αναδιοργανώθηκε, επιτρέποντας έτσι τη διαφοροποίηση και τον πολλαπλασιασμό των διανεμητικών λειτουργιών σε ένα σύνθετο πλαίσιο. Στόχος ήταν η αποτελεσματική κατανομή του πληθυσμού, των τροφίμων, του νερού και του φυσικού αερίου καθώς και η απομάκρυνση των αποβλήτων. Εγκαταστάσεις- με την σύγχρονη έννοια- εμφανίστηκαν ξαφνικά παντού: δημαρχεία, γραφεία, υπουργεία, σχολεία, ταχυδρομεία, αγορές, σφαγεία, νοσοκομεία, φυλακές, στρατώνες, εμπορικά επιμελητήρια, σταθμοί και ούτω καθ' εξής. Η πρόκληση ήταν να διανεμηθούν, να αναπτυχθούν και να επεκταθούν αυτές οι εγκαταστάσεις στην αστική δομή, .

Η λειτουργική εξειδίκευση, η οποία συνεπαγόταν κατ' ανάγκη την έννοια της διευκόλυνσης μέσω νέων εγκαταστάσεων, συνδεόταν με τον στόχο της συστηματοποίησης και του ελέγχου. Εργαλείο του παραπάνω στόχου, αποτέλεσε η σχέση των νέων εγκαταστάσεων με την αστική δομή. Ο προσδιορισμός μιας ιεραρχίας πραγματοποιήθηκε με την δημιουργία ενός οδικού δικτύου συνδεδεμένου με τις εγκαταστάσεις που θα εξυπηρετούσε. Η δημιουργία αυτών των πολύπλοκων μηχανισμών, υποστηρίχθηκε από την ιδεολογία του διαχωρισμού και την πρακτική του «zoning»²⁵. Αυτή η στρατηγική ελέγχου και διαχωρισμού, η οποία αποτελεί το τελικό αποτέλεσμα των ενεργειών του Haussmann, γίνεται σαφέστερη όταν κάποιος ανακαλύπτει ότι μεταξύ 1835 και 1848 το Παρίσι είχε γίνει η μεγαλύτερη βιομηχανική πόλη στον κόσμο, με περισσότερους από 400.000 εργαζόμενους να απασχολούνται στη βιομηχανία από έναν συνολικό πληθυσμό 1 εκατ. κατοίκων.

Υπό το φως ενός τόσο μεγάλου αριθμού εργαζομένων, η αστική τάξη άρχισε να φοβάται. Κι έτσι πήρε την πρωτοβουλία καθώς ήταν στο

25 Τεχνική σχεδιασμού των χρήσεων γης. Βασίζεται στην πρακτική της χαρτογράφησης ζωνών, οι οποίες ρυθμίζουν τη χρήση, τη μορφή, τον σχεδιασμό και τη συμβατότητα της ανάπτυξης.

απόγειο της δύναμής της και καθόρισε τελικά όλα τα εργαλεία του ελέγχου. Ένα νέο είδος χώρου πήρε σάρκα και οστά, όχι εντελώς αποκομμένου από τον παλιό χώρο αλλά ερμηνευμένος εκ νέου με στόχο την ανάπτυξη ενός συνεκτικού σχεδίου.

Έτσι, με βάση όλα αυτά σκοπός μας είναι να αναλυθούν τα χωρικά μοντέλα που εισήγαγε ο Haussmann- όχι μέσα από μια εξαντλητική ανάλυση του αστικού συνόλου- αλλά ξεκινώντας από ένα βασικό αστικό χαρακτηριστικό της πόλης του Haussmann: το μπλοκ.

2.1.2. ΕΝΤΑΞΗ & ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

Το μπλοκ αποτελούσε μία έμμεση αναφορά στην παραδοσιακή πόλη αλλά το υπόλοιπο δίκτυο αποσκοπούσε στην διόρθωση της δομής ενός ατελούς συνόλου, παρέχοντάς ένα νέο είδος χώρου. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, πίσω από αυτές τις παρεμβάσεις υπήρχε μία στρατηγική που εξυπηρετούσε το συμφέρον της αστικής τάξης. Οι παρεμβάσεις του Haussmann στην παλιά πόλη, συνιστούσαν ταυτόχρονα μία διαδικασία συμμόρφωσης και διόρθωσης, συνέχειας και καταστροφής, αποδοχής και βίας.

Είναι επίσης εύκολο να εντοπίσουμε ορισμένα στοιχεία αναφοράς στον κλασικό πολιτισμό. Για παράδειγμα, όπως στο σχέδιο της Ρώμης του Σίξτου V, τα δίκτυα του Haussmann ανέλαβαν τον ρόλο της σύνδεσης μακρινών πόλων του αστικού χώρου. Όπως στο σχέδιο της Ρώμης υπήρχαν οι ρωμαϊκές βασιλικές, στο Παρίσι αντίστοιχα το ρόλο αυτό έπαιξαν οι σταθμοί και ορισμένοι στρατηγικοί κόμβοι. Επίσης, το λεξιλόγιο κάποιων αρχιτεκτονικών μορφών στο Παρίσι αντλούσε τις ρίζες του και πάλι από τη Ρώμη. Η επέκταση των δικτύων και στα δύο σχέδια εξυπηρετούσε τον ίδιο σκοπό: τα δίκτυα εστιάζανε σε ένα σημαντικό κτίριο ή σε έναν μνημειακό χώρο, αναδεικνυοντάς τους χώρους αυτούς σε ορόσημα στο ένα άκρο χωρίς όμως να υπάρχει συσχέτιση με τον ενδιάμεσο χώρο.

Ωστόσο, φαίνεται ότι πρέπει να προχωρήσουμε πέρα από αυτές τις συντελεστικές αναφορές. Άλλωστε, στην πραγματικότητα τα περισσότερα διαθέσιμα για σύγκριση σχέδια του παρελθόντος δημιουργήθηκαν σε ένα «*tabula rasa*». Ο Haussmann, όμως, εργάστηκε μέσα σε έναν υπάρχον δομημένο χώρο, παράγοντας

έτσι ένα πολύ διαφορετικό αποτέλεσμα. Η παρέμβασή του θύμιζε τους τρόπους που εργαζόνταν σε πόλεις της πρώιμης Αναγέννησης. Και πιο συγκεκριμένα, θύμιζε εκείνους των οποίων στόχος ήταν η αναθεώρηση του σχεδίου της παλιάς πόλης, με το άνοιγμα νέων δρόμων και τον σχεδιασμό ευρύχωρων πλατειών. Σ' αυτή την αναθεώρηση, δεν γίνονταν ανάπτυξη των υφιστάμενων στοιχείων. Αλλά σαν η ιστορία να είχε διακοπεί, επρόκειτο για μια αστική εγκατάσταση- ανεξάρτητα από τους υπάρχοντες ιστούς- ενός εντελώς νέου συστήματος. Η αναθεώρηση αυτή ως εκ τούτου, περιείχε την αρχή του αποκλεισμού- αποκλεισμός της ιστορίας, των κοινωνικών θεμάτων, των χωρικών στοιχείων- και τουλάχιστον αρχικά θεωρήθηκε απαράδεκτη από τους σύγχρονους κριτικούς.

Η διαδικασία αυτή αποσκοπούσε στην κατάσχεση ενός ορισμένου αριθμού χώρων της πόλης προς όφελος της νέας κυρίαρχης αριστοκρατίας, ώστε αυτή να εγκατασταθεί σ' αυτούς και να προβάλλει την ιδεολογία στην οποία στηρίζονταν η εξουσία της. Η κατάσχεση αυτών των περιοχών (συνήθως στο κέντρο), προκάλεσε την αντιπαράθεση μεταξύ της αρχής που επιθυμούσε αυτό το σχέδιο (δηλαδή της αστικής τάξης) και της ενεργής τάξης (δηλαδή της εργατικής τάξης στην περιφέρεια).

Κατά τον 17ο και 18ο αιώνα, ορισμένες περιοχές στην περιφέρεια είχαν μετατραπεί στις αποκλειστικές θέσεις της άρχουσας τάξης. Όπως αντίστοιχα στην Ρώμη, αυτές οι θέσεις ήταν οι λόφοι του Quirinale και του Trinita dei Monti. Στο Άμστερνταμ, ήταν τα τρία κανάλια και στο Παρίσι η συνοικία του Saint-Germain. Ο Haussmann είχε κατανοήσει αυτή την διαδικασία του αποκλεισμού πολύ καλά όταν πήρε από τον κλασικό πολιτισμό αυτούς τους τύπους παρέμβασης και ειδικά την μέθοδο ανάπτυξης τους σε ένα σύστημα αποτελεσματικού ελέγχου. Έτσι, κατέσχεσε το κέντρο και δημιούργησε συγκεκριμένες περιφέρειες για την αστική τάξη. Μάλιστα, εισήγαγε στον παλιό ιστό ένα συνεχές δίκτυο που πρόσφερε ένα πλαίσιο για μελλοντική ανάπτυξη του σχεδίου αυτού.

Τελικά η μέθοδος του αποκλεισμού δεν περιορίστηκε στο κέντρο και σε άλλες περιοχές αλλά επεκτάθηκε όπου ο νέος αστικός χώρος ερχόταν σε αντίθεση με το εσωτερικό των περιοχών που προσπαθούσε να κρύψει. Ως αποτέλεσμα, προέκυψε μια ανησυχητική

οπτική σύγκρουση μεταξύ των δύο τύπων του χώρου. Διότι ο αποκλεισμός αυτός- που πραγματοποιούνταν βίαια με κατεδαφίσεις και μετακινήσεις των ανθρώπων- δεν κατέστειλε εντελώς το παλιό ιστό, ο οποίος έτεινε να διατηρηθεί σ' αυτήν την διαδικασία κυριαρχίας. Συγκεκριμένα, αυτή η αντιπαράθεση προέκυψε μέσα από μια διαδικασία διαστρωμάτωσης («layering»). Έτσι, τα μέτωπα των μπλοκ που εισήγαγε ο Haussmann συγχωνεύτηκαν με τους ήδη υπάρχοντες ιστούς.

Αυτό που συνετέλεσε στην συμβατότητα μεταξύ των νέων μετώπων και των παλιών μπλοκ ήταν η υποδιαίρεση του οικοπέδου. Ο Haussmann έλυσε το πρόβλημα της ένταξης, κυρίως επειδή μετέτρεψε τον ιστό σε ένα εντελώς ομοιογενές σύνολο αφού οι κανόνες των υποδιαίρεσεων των οικοπέδων ήταν ίδιοι παντού.

Αυτοί οι κανόνες ένταξης μπορούν να ερμηνευτούν ως η άλλη όψη της σχέσης αποκλεισμού-διατήρησης. Είναι σε αυτή τη σχέση αποκλεισμού όπου ο ρόλος του μπλοκ του Haussmann πρέπει να γίνει κατανοητός. Πολλά μπλοκ τροποποιήθηκαν και κόπηκαν στο μισό, ώστε να ανήκουν σε ένα νέο σύνολο. Μία στρατηγική διαίρεσης του χώρου έλαβε χώρα, η οποία απειλούσε την λειτουργική, δομική και μακροπρόθεσμα φυσική ενότητά του. Ουσιαστικά δηλαδή, επρόκειτο για μία αναγωγική επανερμηνεία του μπλοκ το οποίο αποτελούσε το μοντέλο για την ολοκλήρωση ενός μεγαλύτερου σχεδίου.

Τελικά, το μπλοκ του Haussmann συμμορφώθηκε πλήρως με την αστική σύνθεση. Όμως, περνώντας μέσα από μια σειρά τροποποιήσεων κατέληξε να αλλοιωθεί. Είναι η ιδέα της πόλης η οποία στο τέλος άλλαξε.

Το μπλοκ που παράχθηκε από την διαίρεση των δικτύων του Haussmann, αναπόφευκτα κατέληξε να γίνει μια τριγωνική φέτα σε σχέση με τα παραδοσιακά ορθογώνια μπλοκ του Παρισιού. Οι διαστάσεις του τριγωνικού μπλοκ ήταν ποικίλες. Αυτό ήταν τώρα πολύ πιο συμπαγές και έτεινε- λόγω του τριγωνικού σχήματός του- να έχει μειωμένο βάθος. Το ορθογώνιο μπλοκ διατηρήθηκε αλλά ήταν συχνά μια υπολειμματική κατηγορία. Τα πολύ συμπαγή ορθογώνια μπλοκ δεν απείχαν πολύ από ένα ενιαίο συγκρότημα αυστηρά οριοθετημένο από τους δρόμους.

2.2.1. Η ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΤΟΥ ΜΠΛΟΚ ΣΕ ΟΙΚΟΠΕΔΑ

Η υποδιαίρεση των μπλοκ σε οικόπεδα πραγματοποιήθηκε με βάση τη λογική που υπαγόρευε η τριγωνική τους μορφή. Κάθε οικόπεδο έπρεπε να είναι κάθετο στο δρόμο. Γι' αυτό δημιουργήθηκε μία διαχωριστική γραμμή στο εσωτερικό του μπλοκ, η οποία ήταν η διχοτόμος της οξείας γωνίας που σχημάτιζαν οι δρόμοι. Επίσης, αποτελούσε μια ενδιάμεση γραμμή που απορροφούσε τις γεωμετρικές ανωμαλίες.

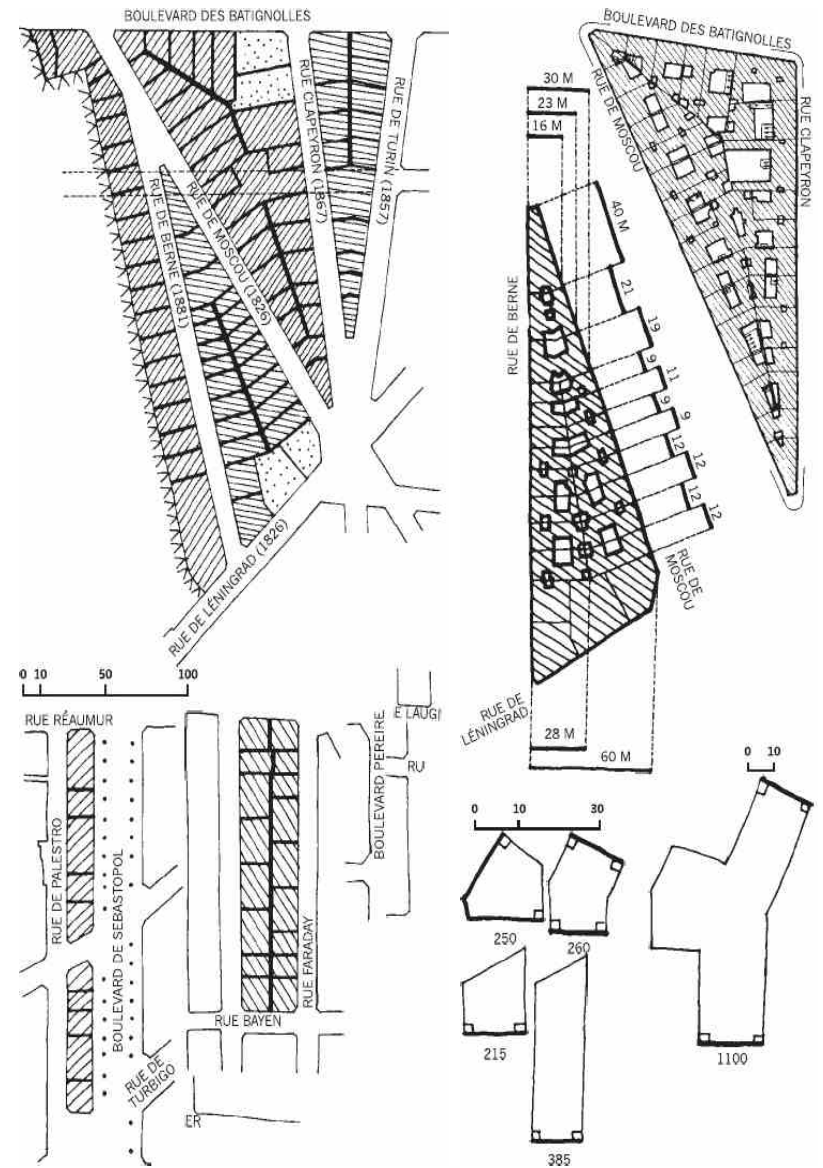
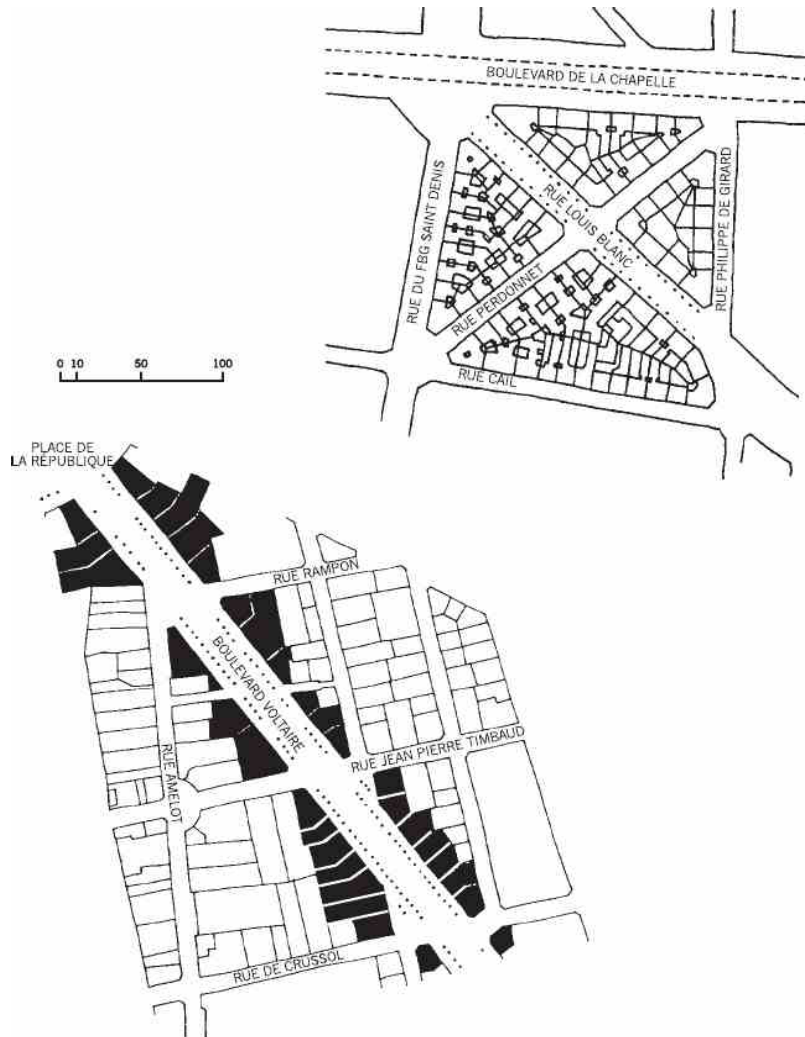
Κάθε οικόπεδο είχε περίπου το ίδιο μέγεθος με εξαίρεση τα βαθιά οικόπεδα που ευθυγραμμίζονταν με τον δρόμο. Φαίνεται έτσι ότι το μπλοκ του Haussmann, με έναν σαφή εξορθολογισμό και μια ορισμένη κανονικότητα, ήταν το προϊόν μια συνολικής οργάνωσης. Ακόμη, το μπλοκ διαμορφώθηκε με βάση τα οικόπεδα ένα προς ένα. Σε γενικές γραμμές, η προοδευτική ανάπτυξη των κτιρίων ακολουθούσε ένα σύνολο όμοιων κανόνων.

Όμως, το τριγωνικό περίγραμμα προφανώς παρήγαγε ανισότητες. Υπήρχαν αναμφίβολα κάποιες οξείες γωνίες που ήταν δύσκολα διαχειρίσιμες- ειδικά για την διάταξη των διαμερισμάτων. Έτσι, τα οικόπεδα ουσιαστικά διέφεραν μεταξύ τους. Μερικά είχαν ακόμη και ασυνήθιστα σχήματα, τα οποία κυμαίνονταν από τρίγωνα-μερικές φορές πολύ οξεία- σε V, τραπεζοειδή σχήματα και μέσα από συνδυασμούς αυτών σε πολύπλοκα πολύγωνα.

Εκτός όμως από τη μορφή τους, τα οικόπεδα είχαν και διάφορα

μεγέθη. Λόγω του τριγωνικού σχήματος του μπλοκ, το βάθος των οικοπέδων καθώς και τα πλάτη των προσόψεων τους ήταν ποικίλα. Τα ορθογώνια οικοπέδα είχαν επίσης διαφορετικές αναλογίες. Το σύνολο όμως ήταν σχεδόν συμμετρικό.

Θα λέγαμε ότι η οργάνωση αυτή καταδεικνύει μια ενιαία αρχή η οποία εκτελούσε την διαίρεση στον ίδιο χρόνο. Αλλά η διαφορά στα μεγέθη των οικοπέδων, υπονοεί την ποικιλία των “developers” στους οποίους θα προσφέρονταν ένα εύρος μεγεθών οικοπέδων.

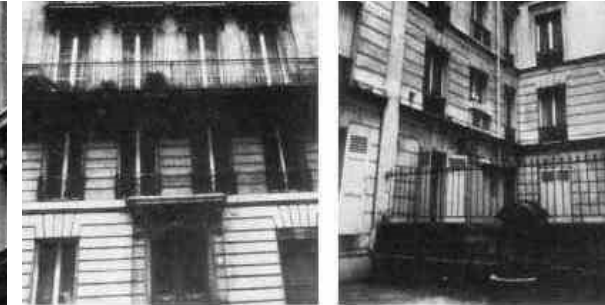
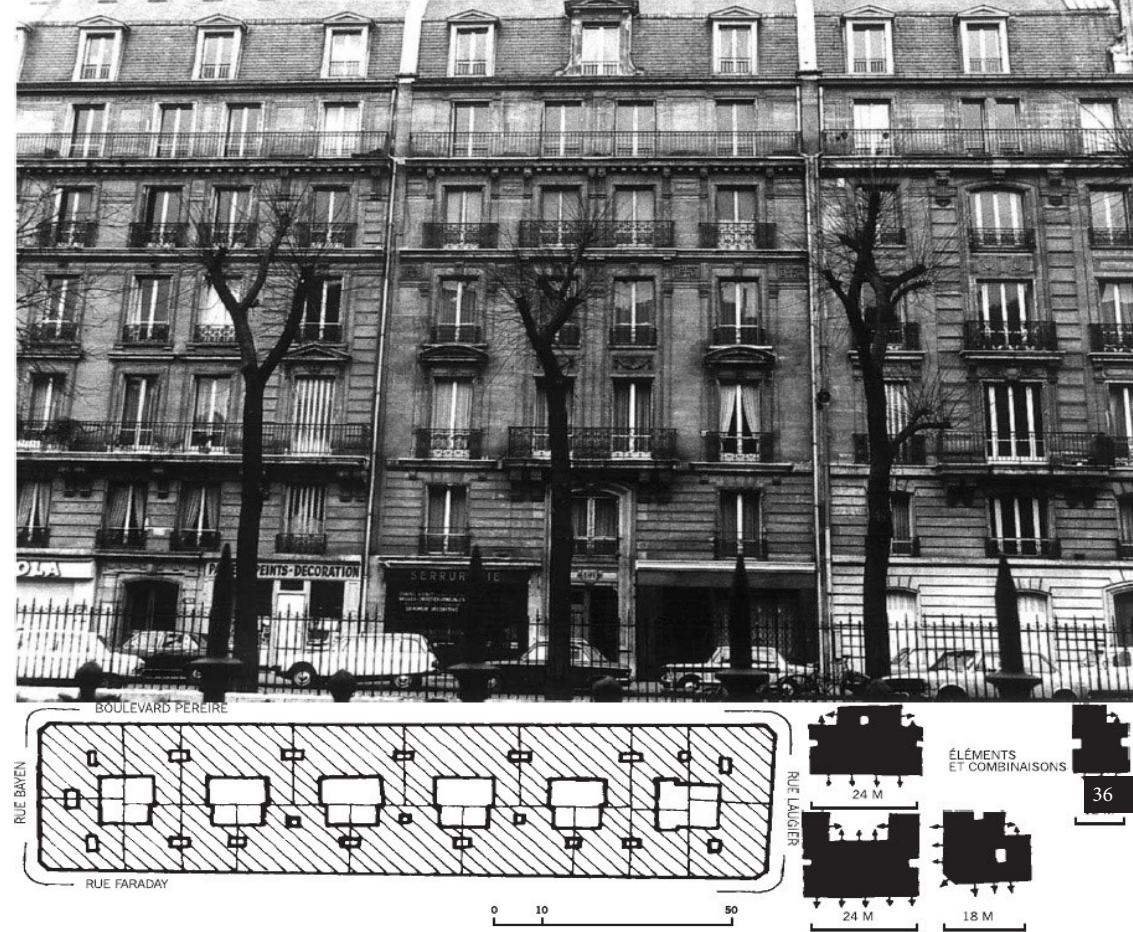
2.2.2. Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΔΟΜΗΜΕΝΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Στο συντονισμένο σχέδιο του μπλοκ «Pereire-Laugier-Faraday-Bayen», η τοποθέτηση των κτιρίων έγινε προσεκτικά. Θα λέγαμε ότι η υποδιαίρεση των οικοπέδων καθορίστηκε από την μελλοντική διαμόρφωση των κατοικημένων περιοχών κι όχι το αντίστροφο. Για δεκαεπτά οικοπέδα υπήρχαν μόνο έξι κύριες αυλές ίδιου μεγέθους και τετράγωνου σχήματος. Αυτές οι αυλές ήταν κοινές για κάθε τρία ή τέσσερα οικόπεδα. Τα κτίρια συνδέονταν ανά δύο με φρεατία εξαερισμού στο εσωτερικό τους. Από αυτή την άποψη, θα μπορούσε κανείς να πει ότι το μπλοκ αποτελούσε ένα ενιαίο, συμπαγές συγκρότημα από το οποίο είχαν αφαιρεθεί οι αυλές.

Αλλά στην πραγματικότητα, η μονάδα αυτή προέκυψε από την ένωση πανομοιότυπων στοιχείων. Το βασικό στοιχείο ήταν ένα κτίριο σχήματος L, το οποίο χρησιμοποιήθηκε ακόμη και στα μικρά οικόπεδα. Δύο L σχημάτιζαν ένα U ή T, τα οποία ήταν κατάλληλα για τα μεγάλα οικόπεδα. Στις γωνίες, έγινε μία ελαφρά προσαρμογή του L λόγω του επιπλέον πάχους της μίας από τις πλευρές του. Όλα λοιπόν, ξεκίνησαν από το στοιχείο του L σχήματος, το οποίο συνδυασμένο με τέτοιο τρόπο- σε L, T ή U σχήματα- είχε ως αποτέλεσμα οι αυλές να συνδέονται πάντα ανά τέσσερις. Από εδώ απορρέουν οι ιδιαιτερότητες της υποδιαίρεσης των οικοπέδων.

Σε λιγότερο αυστηρά οργανωμένα μπλοκ, μπορεί κανείς να διακρίνει και πάλι αυτή την κοινή χρήση των φρεατίων εξαερισμού και των αυλών. Το οικόπεδο ήταν πλέον μια αυτόνομη μονάδα. Συνεπώς, ένα νέο είδος δομικού συστήματος- ανάμεσα στο επίπεδο του μπλοκ και του οικοπέδου- τέθηκε σε εφαρμογή.

Λόγω της μεγάλης πυκνότητας που αποσκοπούσε στην μέγιστη εκμετάλλευση του εδάφους, ο αριθμός των οικοπέδων δεν αντιστοιχούσε στον αριθμό των κτιρίων. Έτσι, ο συλλογικός χώρος της αυλής δεν συνέπιπτε με την μονάδα του οικοπέδου. Επιτεύχθηκε λοιπόν μια υβριδική κατάσταση που δεν αναφέρονταν ούτε στο ενιαίο οικόπεδο ούτε σε ολόκληρο το μπλοκ.

Στο επίπεδο του ισογείου, ένας τοίχος διαχώριζε τα κτίρια αλλά στο ανώτερο επίπεδο ο όγκος της αυλής ήταν κοινόχρηστος. Μπορεί κανείς να δει ότι αυτή η λύση προϋποθέτει την ισοπέδωση του κοινωνικού φάσματος, λογική που λειτουργούσε και ως μάσκα για να κρύψει τις διαφορές. Κι αυτό φαίνεται ειδικά στον χώρο της αυλής. Η αυλή ήταν ένας αποστειρωμένος κοινωνικά χώρος. Δεν υπήρχαν ιδιωτικές κοινωνικές σχέσεις στην αυλή, ούτε κρυφές ή μη ανεκτές δραστηριότητες. Δεν υπήρχε επίσης ούτε άλλη θέση στο οικόπεδο όπου ήταν ανεκτές αυτές οι δραστηριότητες. Άρα, το οικόπεδο είχε χάσει το βάθος του χωρικά και κοινωνικά. Η διαδοχή των χώρων προς το εσωτερικό του είχε εξαλειφθεί.

Επίσης, η ανάγκη της πυκνότητας υπέταξε τον εσωτερικό χώρο της αυλής σε δύο χαρακτηριστικά του δημόσιου χώρου του δρόμου: την συμμόρφωση στους κανόνες και την στειρότητα. Δραστηριότητες που θα μείωναν την ποιότητα του χώρου της αυλής δεν επιτρέπονταν. Η διαχείριση πιθανών αλλαγών ή παρεμβάσεων αφορούσε αποκλειστικά τον ιδιοκτήτη. Σε κάθε περίπτωση όμως, οι αλλαγές θα έπρεπε να εγκριθούν από όλους.

Παρ' ότι η αλληλουχία των εσωτερικών χώρων είχε εξαλειφθεί, μία ελάχιστη ιεραρχία των χώρων παρέμεινε. Μια δεύτερη αυλή υπήρχε μερικές φορές η οποία ήταν προσβάσιμη μόνο από ένα από τα ισόγεια διαμερίσματα ή από μία είσοδο υπηρεσίας.

Τέλος, η μορφολογία του μπλοκ διακρίνονταν από μια συνεχή περίμετρο σταθερού πάχους και ένα εσωτερικό που εκ πρώτης όψεως έμοιαζε λιγότερο ομαλό. Η αυστηρότητα και η τελειότητα διέκρινε την περίμετρο: τα καλύτερης ποιότητας διαμερίσματα είχαν θέα στον δρόμο και ήταν άμεσα προσβάσιμα από έναν προθάλαμο χωρίς να χρειάζεται κανείς να διασχίσει την αυλή. Η αυλή ήταν ένας διαφορούμενος χώρος, ιδιαίτερα ορατός από έναν αριθμό κτιρίων. Το άκρο του οικοπέδου, το οποίο θυσιάστηκε στην γεωμετρία του τριγώνου και του τραπεζίου, περιλάμβανε διαμερίσματα με χειρότερη ποιότητα χώρου, συχνά χωρίς διπλό προσανατολισμό. Έτσι, μπορεί κανείς να αναγνώσει σε αυτές τις διαφορές, στοιχεία μιας κοινωνικής ιεραρχίας κάτω από τη λεπτή μάσκα της ομοιομορφίας που όριζαν οι κανόνες.

Ουσιαστικά, θα λέγαμε ότι το μπλοκ χωρίστηκε σε ένα μέτωπο και σε ένα εσωτερικό. Το μέτωπο ήταν άμεσα συνδεδεμένο με το δρόμο και υπήρχαν κανόνες για την διαχείρισή του. Από την άλλη πλευρά, το εσωτερικό του μπλοκ ήταν μια ζώνη αποκομμένη από τον δρόμο, ένας χώρος κρυμμένος που δεν χρειαζόνταν να φαίνεται. Δεν είχε δηλαδή τις λειτουργίες ενός δημόσιου στοιχείου όπως το μέτωπο του μπλοκ. Μπορούσε όμως να μεταβληθεί και ακολουθούσε πολύ πιο ήπιους κανόνες σε αντίθεση με το δημόσιο μέτωπο. Έτσι, προσφέρονταν για ιδιωτική χρήση και οικειοποίηση.

Η αντίθεση μεταξύ του εσωτερικού του μπλοκ και της περιμέτρου του αποτελούσε ένα σύστημα διαφορών το οποίο επέτρεπε την οργάνωση της πολυπλοκότητας του ιστού. Ήταν ένα πρότυπο ενσωμάτωσης δραστηριοτήτων που παρείχε την δυνατότητα διάταξης ορισμένων πολλαπλών λειτουργιών. Εν ολίγοις, αποτελούσε ένα αποτελεσματικό σύστημα το οποίο όριζε τις σχέσεις σύνδεσης και αποκλεισμού μεταξύ των λειτουργιών και των χώρων.

Η εφαρμογή των κανόνων αυτού του συστήματος υλοποιήθηκε με τέτοιο τρόπο ώστε η μία λειτουργία να μπορεί να αντικαταστήσει την άλλη. Αυτή η διαδικασία περιείχε στοιχεία όπως η ιστορική αλλαγή, η τροποποίηση, οι ατομικές παρεμβάσεις και η εκτροπή των τρόπων πρόσβασης.

Επίσης, το μέτωπο ήταν πιο προσεκτικά διαιρεμένο ενώ το εσωτερικό ήταν λιγότερο κατακερματισμένο, επιτρέποντας έτσι ευρύτερη χρήση της γης. Συχνά, υπήρχε αρκετός χώρος στην καρδιά του μπλοκ για την εγκατάσταση εργαστηρίων ή βιομηχανικών υποδομών, γκαράζ, αποθηκών και κήπων. Όλες αυτές οι λειτουργίες καταλάμβαναν την ίδια θέση στη δομή του μπλοκ. Ως εκ τούτου, στο ίδιο μπλοκ συνυπήρχαν χώροι κατοικίας, εργασίας και πολύ συχνά συλλογικές εγκαταστάσεις. Έτσι, το μπλοκ χαρακτηρίζονταν από μια εσωτερική πολυπλοκότητα. Η πολυπλοκότητα αυτή- χωρίς να κωδικοποιείται με σαφή τρόπο- μπορούσε να ενισχυθεί και να ελεγχθεί κυρίως μέσω προσαρμογών και διορθώσεων που υπόκεινταν σε ορισμένους περιορισμούς.

Η ιεραρχία προς το εσωτερικό του μπλοκ συχνά αποτελούσε ένα

διαδοχικό σύστημα (πρώτη αυλή, διακοπή, δεύτερη αυλή, διακοπή κ.λπ.) και η σύμπλεξη των χώρων αυτών οδηγούσε σε μια λεπτή συνύπαρξη των χρήσεων. Μια κάθετη ιεραρχία- περισσότερο ή λιγότερο επαναλαμβανόμενη σε διαφορετικά μέρη του μπλοκ-περιέπλεκε την οριζόντια ιεραρχία.

Επίσης, το μπλοκ ήταν εξαρτημένο εξ' ολοκλήρου από την κατάσταση των δρόμων γύρω του. Δηλαδή η θέση των δρόμων στην ιεραρχία της πόλης ή της περιοχής έδινε ιδιαίτερη σημασία σε κάθε μέτωπο.

Τέλος, το μπλοκ "αντιδρούσε" έντονα σε οποιοσδήποτε ιεραρχικές ανισοροπίες. Σε μια περιοχή όπου δεν υπήρχε καθόλου ή λίγο η μεσαία τάξη, το μπλοκ "ισοροπούσε" αυτήν την "ανωμαλία" με τη διεύρυνση της εσωτερικής ιεραρχίας του.

Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι στην πόλη του Haussmann το μπλοκ είχε μια μειωμένη και ελεγχόμενη πολυλειτουργικότητα. Με έναν πολύ χαρακτηριστικό τρόπο, ο Cesar Daly²⁶ περιγράφοντας τις ιδιωτικές συνθήκες διαβίωσης τονίζει: «το εμπόριο και η βιομηχανία ήταν ισότιμες ανάγκες που έπρεπε κανείς να λάβει υπόψη του: στο τμήμα της πόλης όπου υπερίσχυε το υψηλής ποιότητας εμπόριο κυριαρχούσαν τα πολυτελή καταστήματα. Αυτά διέφεραν αναγκαστικά από τα μικρά καταστήματα τα οποία εμφανίζονταν εκεί που η λιανική πώληση των αντικειμένων ήταν μια καθαρή ανάγκη»²⁷. Μέσα από αυτό το απόσπασμα, κατανοούμε ότι η έννοια της λειτουργικής ένταξης είχε αρχίσει να εισέρχεται στον χώρο της αρχιτεκτονικής. Όμως, αυτή η λειτουργική οργάνωση του αστικού χώρου, με τους εξαιρετικά περιοριστικούς τύπους κτιρίων σε συνδυασμό με τους λίγους πόρους, οδήγησε σε πολλές διατάξεις που αποδείχτηκαν άχρηστες.

Στη συνέχεια, θα ήταν ενδιαφέρον να αναρωτηθούμε σε ποιο βαθμό ο τύπος εξυπηρετούσε το περιεχόμενό του. Και τελικά σε ποιο σημείο ο τύπος φτώχαινε αφού δεν ήταν σε θέση να φιλοξενήσει χωρικές μεταβολές.

Φαίνεται ότι η πολυλειτουργικότητα μεταβάλλονταν ανάλογα με την

εξής κοινωνική σύμβαση: η βιομηχανία έπρεπε να συνδυαστεί με το εμπόριο. Η βιομηχανία χρησιμοποιήθηκε μόνο με αυτόν τον τρόπο και όχι για να θυμίζει τον κόσμο της εργασίας και της παραγωγής. Στο ίδιο κτίριο δεν συνδυάζονταν (με την αρχιτεκτονική έννοια) ο χώρος διαβίωσης της αστικής τάξης με τον χώρο παραγωγής, ακόμη κι αν ο πλούτος της απόρρεε από τη βιομηχανία. Αυτός ο κανόνας ήταν απόλυτος. Και άλλωστε, τα ορυχεία και οι μεγάλες εγκαταστάσεις παραγωγής είχαν το δικό τους χώρο μακριά από την πόλη. Μόνο κάποια μικρά εργαστήρια και γραφεία ενσωματώθηκαν στο μπλοκ-για τα οποία ίσχυαν συγκεκριμένοι αρχιτεκτονικοί κανόνες. Σε αυτές τις περιπτώσεις, όλος ο χώρος του ισογείου έπρεπε να φωτίζεται από παράθυρα τοποθετημένα στα άκρα των αυλών. Παρ' όλα αυτά κι εδώ η σύμβαση επικράτησε και πάλι: η πραγματική λειτουργία παρέμενε καλυμμένη. Έτσι, φαίνεται ότι η πολυλειτουργικότητα απορρίπτονταν στο επίπεδο του μπλοκ. Το ίδιο συνέβαινε στο επίπεδο του κτιρίου και στο επίπεδο της πόλης.

Οπότε, στην πόλη του Haussmann ο χώρος εργασίας είχε αποκλειστεί από το ιδιωτικό μπλοκ κατοικιών. Από την άλλη πλευρά, μπορεί κανείς να ανιχνεύσει την εξειδίκευση ορισμένων περιοχών. Κάποιες περιοχές δεν είχαν καμία σύνδεση με την παραγωγή ενώ σε άλλες που κατοικούσε η εργατική τάξη δεν είχε ακόμη εφαρμοστεί η αρχή του διαχωρισμού μεταξύ χώρου εργασίας και κατοικίας. Παρ' όλα αυτά, συνολικά το Παρίσι παρέμενε μία πόλη όπου η βιομηχανία επιβίωνε μόνο σε μικρά εργαστήρια, τα οποία διατηρούσαν ζωντανή την παλιά δομή του δικτύου. Ο παλιός αυτός αστικός ιστός έρχονταν σε αντίθεση με τον νέο λειτουργικά διαιρεμένο χώρο.

Τέλος, το μπλοκ του Haussmann σε σύγκριση με το παλιό δεν λειτουργούσε ως ένα παχύ περιμετρικό όριο. Η μορφή του νέου μπλοκ λόγω του τριγωνικού του σχήματος πρόσφερε πιο γενναιόδωρα μια περίμετρο ανοικτή στους δρόμους σε βάρος του κρυφού εσωτερικού του. Αυτό λοιπόν που άρχισε να εξαφανίζεται στο μπλοκ του Haussmann ήταν το εσωτερικό του με τις λειτουργικές ιδιότητες του και τον πλούτο της άρθρωσης του.

26 (1811-94) Γάλλος αρχιτέκτονας.

27 Daly, C. 1864. L'architecture privée au XIXe siècle sous Napoléon III: Nouvelles maisons de Paris et de ses environs. Paris: A. Morel and CIE. (σελ. 26)

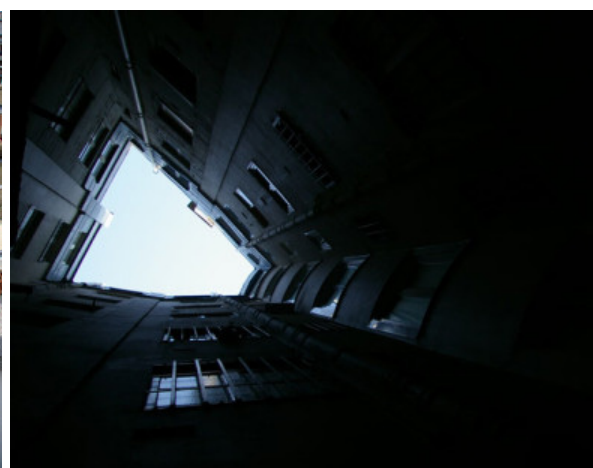

2.2.4. ΤΟ ΜΠΛΟΚ ΣΤΟ ΑΣΤΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ

Όπως και το παλιό μπλοκ, το μπλοκ του Haussmann λειτούργησε ως η δομική μονάδα της πόλης. Επιπλέον, τα πριν και μετά των Haussmann μπλοκ ήταν συμβατά παρά τις διαφορές τους. Το βασικό αποτέλεσμα αυτής της συμβατότητας ήταν η διατήρηση μιας αυστηρής συνέχειας του αστικού τοπίου. Αν θεωρήσουμε ότι η εικόνα της πόλης ταυτίστηκε με αυτή την συνέχεια- με τις αδιάκοπες σειρές προσόψεων εκατέρωθεν των δρόμων- τότε το νέο μπλοκ συνέβαλλε στην δημιουργία μίας κατ' εξοχήν αστικής εικόνας. Αυτή η εικόνα- υπερβολική σαν μια καρικατούρα του εαυτού της και ταυτόχρονα απλοποιημένη- μπορεί να θεωρηθεί επίσης μια μείωση του πλούσιου νοήματος του παλαιού αστικού τοπίου. Ωστόσο, δεν υπήρξε καμία διακοπή και κανένα κενό. Τα διαιρεμένα μπλοκ συμπλήρωσαν γρήγορα τα κενά και ο δημόσιος χώρος οριοθετήθηκε αυστηρά από τις προσόψεις τους.

Ωστόσο, δόθηκε υπερβολική αξία στον δημόσιο χώρο σε βάρος του ιδιωτικού (αναφερόμαστε φυσικά σε εξωτερικούς χώρους κι όχι σε ιδιωτικούς χώρους διαβίωσης). Όλος ο δημόσιος χώρος έγινε μνημειώδης. Ακόμη και οι δρόμοι σε περιοχές κατοικίας είχαν υπερβολική εμφάνιση με την συσσώρευση πολιτιστικών αναφορών στις προσόψεις. Αλλά πάνω από όλα, η μνημειακότητα εκφράστηκε μέσα από την στατικοτητα. Οι επιχειρήσεις εκδιώχθηκαν κι ο δρόμος ήταν ελεύθερος από την καθημερινή φασαρία. Έτσι, ο αστικός χώρος ήταν εκπληκτικά αφηρημένος. Είχε την ίδια μορφή παντού, αποκομμένος από το χρόνο και αυστηρά καθορισμένος στην μορφή και την χρήση του. Μια μεταμόρφωση λάμβανε χώρα, μια συνεχή προσπάθεια να ανακτηθεί η ποιότητα του κλασικού χώρου.

Η συνέπεια αυτού ήταν σημαντική. Εσωτερικά, το μπλοκ δεν είχε ευκρινείς διαφορές στη χρήση, όπως και εξωτερικά η εξαρτησή του από τους δρόμους διέγραφε πάλι όλες τις διαφορές. Φαίνεται έτσι ότι το σύνολο του αστικού χώρου ομογενοποιούνταν σε ένα μακροπρόθεσμο σχέδιο που πήγαινε πέρα από την προφανή μνημειακότητα στην οποία υποβάλλονταν. Σε αυτό το σημείο εφαρμογής, ο χώρος αποδυναμώθηκε γιατί αλληλεπιδρούσε ελάχιστα με το κληρονομικό υπόβαθρο.

Εφ' όσον λοιπόν το μπλοκ του Haussmann δεν ήταν ικανό εσωτερικά να ενσωματώσει μια ποικιλία λειτουργιών, εμφανίστηκαν έτσι και κάποια μπλοκ μίας μόνο χρήσης. Αυτά εξυπηρετούσαν κυρίως εγκαταστάσεις και μνημεία. Το "μπλοκ-μνημείο" έγινε μία κοινή τυπολογία κτιρίου στο Παρίσι. Ουσιαστικά, αποτελούσε ένα είδος μπλοκ απομονωμένο και ουδέτερο σε σχέση με το υπόλοιπο χωρικό δίκτυο των δρόμων και των πλατειών. Οπότε, τελικά αυτό το μνημειακό σύστημα έχασε το νόημα του καθώς ήταν ανεπαρκώς ιεραρχημένο και δεν αλληλεπιδρούσε με το γύρω περιβάλλον.

Παρ' όλα αυτά, κατ' αυτή την διαδικασία ιεράρχησης, διαχωρισμού και εξειδίκευσης ο υπάρχον ιστός έδειξε μεγάλη αντίσταση. Αυτό όμως που επηρεάστηκε αρκετά ήταν η συνολική διάταξη και ο συνδυασμός των μπλοκ μέσα στον αστικό ιστό.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι ο Haussmann δημιούργησε ένα αυστηρό σύστημα που οδήγησε σε έναν περίπλοκο και διαλεκτικό ορθολογισμό των χωρικών διαμορφώσεων των ανθρώπινων δραστηριοτήτων.

2.3. «RADIANT CITY» – LE CORBUSIER (1920-50)

Η «Radiant City» ήταν μια ουτοπία, ένας μύθος. Όπως οι άνθρωποι των πόλεων της Αναγέννησης απέρριψαν την μεσαιωνική αστική τάξη- την οποία θεώρησαν μία διαταραχή- ο Le Corbusier με την «Radiant City» εξέφρασε την απόρριψη της προϋπάρχουσας πόλης. Η «Radiant City» ήταν ένα διάγραμμα... δεν είχε όνομα, δεν είχε θέση, δεν υπήρχε. Η αναφορά σ' αυτήν γίνεται γιατί θέλουμε να δείξουμε το ακραίο σημείο που είχε φτάσει η διαδικασία αποσύνθεσης του αστικού ιστού.

Υποδειγματική για την θεωρητική "έκπτωση" που πραγματοποιήθηκε στον αστικό χώρο, η πόλη του Le Corbusier είναι επίσης σημαντική λόγω της επιρροής της στην μεταπολεμική αρχιτεκτονική σκέψη. Πολλά μεταγενέστερα συγκροτήματα κατοικιών παράχθηκαν βασιζόμενα έμμεσα στην ιδέα της «Radiant City», εκφράζοντας μια αφηρημένη και απόλυτη εικόνα: την ψευδαίσθηση μιας διαφορετικής αντίληψης σχεδιασμού της πόλης.

2.3.1. Η «RADIANT CITY» ENANTION ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Το πλοίο και το μοναστήρι ήταν οι δύο αγαπημένες αναφορές του Le Corbusier²⁸ για την κατοικία. Αυτές οι αναφορές επιβεβαιώνουν την εμμονή του με την τάξη και την αποσαφήνιση των σχέσεων μεταξύ της αρχιτεκτονικής και της πόλης και του κατοίκου και του τρόπου ζωής του.

Σε κάποιο σημείο της πορείας του, ο Le Corbusier συνειδητοποίησε μια μακράν καθιερωμένη λογική: το συνολικό έλεγχο του αρχιτέκτονα ή της αρχιτεκτονικής στην πόλη. Αυτό φάνηκε στην πόλη των 3 εκατ. κατοίκων που σχεδίασε το 1922. Επιδίδοντας να εφαρμόσει αυτή την λογική στο «Plan Voisin», πρότεινε ψυχρά την κατεδάφιση του κέντρου του Παρισιού με μόνη εξαίρεση τα μνημεία του. Τον ίδιο σκοπό εξηπυρερούσε και η «Radiant City». Η λογική αυτή δεν περιλάμβανε μόνο την άρνηση της πόλης ως είχε αλλά και την άρνηση να ληφθούν υπόψη τυχόν ειδικοί περιορισμοί χωροθέτησης. Με μικρές εξαιρέσεις, ήταν η κυριαρχία του “standard” όπου το έδαφος- αφηρημένα προσδιορισμένο- είχε μετατραπεί σε έναν χώρο έκθεσης ενός αντικειμένου, ενός μηχανήματος-γλυπτού.

Γι’ αυτό ήταν απαραίτητο να παράγει ένα «tabula rasa», διατηρώντας μόνο ορισμένα μνημειακά στοιχεία του παρελθόντος. Σε σχέση με αυτά, οι «Unites d’ Habitations»²⁹ θα συμβόλιζαν τα μνημεία του παρόντος. Επρόκειτο λοιπόν για μια έκπτωση της πόλης και της αρχιτεκτονικής, με την διατήρηση μόνο του μνημειακού χαρακτήρα τους.

Ορισμένες πτυχές του χώρου που συνέλαβε ο Le Corbusier αναφέρονται μέσα σε γενικεύσεις όπως το φως του ήλιου, οι χώροι πρασίνου, τα βουνά και ο ορίζοντας. Ο χώρος όμως δεν γινόταν περισσότερο αντιληπτός από τις διαφορές όσο από απόλυτες και διαρκείς τιμές. Ο κάτοικος- που ονομάστηκε χρήστης- θα είχε μια ζωή που είχε μειωθεί σε μια απλή λειτουργικότητα.

Μεταξύ άλλων σχεδίων, η «Radiant City» κοντά στο Meaux³⁰ αποτελεί ένα καλό παράδειγμα της εφαρμογής των αρχών του Le Corbusier. Πέντε «Unites d’ Habitations» με συμβατικό μέγεθος, αυστηρό προσανατολισμό Βορρά-Νότου και δύο κύλινδροι- οι «Single Towers»- ανεγέρθηκαν σε ένα “χαλί” όπου διαφορετικές διαδρομές κίνησης (γρήγορα και αργά αυτοκίνητα, ποδήλατα, πεζοί) διαπλέκονται, συνδέοντας τις «Unites» με εγκαταστάσεις και με τον δρόμο προς το Παρίσι- τον RN3.

Αλλά δεν θα επεξεργαστούμε τον διαχωρισμό των δραστηριοτήτων που απορρέουν από αυτό το «zoning»³¹ ή την ανικανότητα της αρχιτεκτονικής να δεχθεί αρκετές λειτουργίες μέσα στο ίδιο πλαίσιο. Αυτό που μας ενδιαφέρει είναι η πλήρης αντιστροφή των ιδεών της παραδοσιακής πόλης.

Κάθε κτίριο σχεδιάστηκε απομονωμένο με επιδεικτικά αφηρημένο χαρακτήρα. Η συνολική σύνθεση προέρχονταν απευθείας από μια εικαστική πράξη και δεν αναφέρονταν στον προϋπάρχοντα ιστό. Έτσι, η πόλη μετατράπηκε σε ένα μοντέλο, σε μια συλλογή από αντικείμενα προς διαχείριση.

28 (1887-1965) Αρχιτέκτονας, σχεδιαστής, ζωγράφος, πολεοδόμος, συγγραφέας και ένας από τους πρωτοπόρους της σύγχρονης αρχιτεκτονικής. Η καριέρα του διήρκεσε πέντε δεκαετίες, με τα κτίρια του να κατασκευάζονται σε όλη την Ευρώπη, την Ινδία και την Αμερική.

29 Μονάδα-ες κατοικίας.

30 Κοινότητα στο διαμέρισμα Seine-et-Marne, στην περιφέρεια Île-de-France. Βρίσκεται 41,1 χλμ., βορειοανατολικά από το κέντρο του Παρισιού.

31 Όπως 25 σελ. 28.

2.4. ΤΟ ΚΑΘΕΤΟ ΑΣΤΙΚΟ ΜΠΛΟΚ ΤΟΥ LE CORBUSIER

Η αδιαφορία του Le Corbusier για τον τόπο, συχνά κρύβονταν πίσω από την θεωρία του ότι το τοπίο είναι το παν. Για να εκτιμηθεί η πραγματικότητα αυτών των εννοιών, πρέπει κανείς να ξεκινήσει από το έδαφος. Για παράδειγμα, όπως η «Radiant City» δεν έχει όνομα και τόπο, έτσι κι η «Unite d' Habitation» δεν είχε σχέση με το έδαφος. Το απέρριπτε, απομακρύνονταν από αυτό, στηριζόμενη στην πυλωτή. Όπως είχε ήδη διαφανεί στην «Villa Savoye»³², αυτή η άρνηση του εδάφους φτάνει στο αποκορύφωμά της στην «La Tourette»³³ όπου ο Le Corbusier σχεδιάζει, ξεκινώντας από τον ουρανό.

Ωστόσο, η πυλωτή δεν αποτέλεσε μόνο το μέσο για να υψωθεί το κτίριο από το έδαφος αλλά επίσης χρησιμοποιήθηκε για τον περιορισμό των δραστηριοτήτων στο επίπεδο του ισογείου. Από το σημείο αυτό, τα πάντα είναι συνδεδεμένα με μία ανελέητη λογική. Η χρήση της πυλωτής οδηγεί στην απόρριψη του δρόμου ως διαδρόμου. Έτσι, οι δρόμοι μετατράπηκαν σε “εσωτερικούς διαδρόμους”. Με το δρόμο πλέον να μην αποτελεί έναν διάδρομο, ο διάδρομος μετατρέπεται σε δρόμο. Τα παραδοσιακά στοιχεία του μπλοκ αναιρούνται, αναθεωρούνται και μία νέα αστική μονάδα δημιουργείται: ένα κάθετο αστικό μπλοκ όπου όλες οι σχέσεις είναι αντεστραμμένες και αντικρουόμενες.

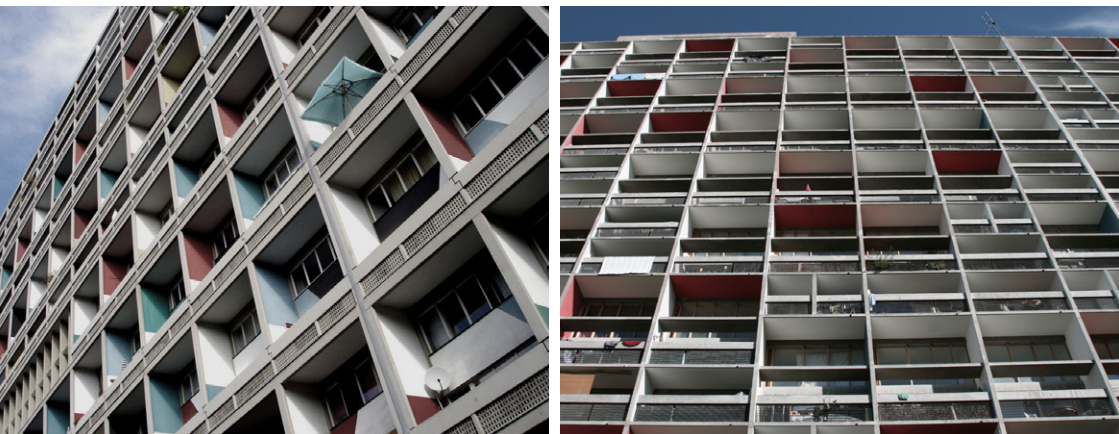
Προφανώς, μια τέτοια αναταραχή είχε άμεση κοινωνική επίδραση. Το έργο του Le Corbusier προυπέθετε μια πλήρη τροποποίηση του τρόπου ζωής των κατοίκων. Οποιαδήποτε αναφορά σε έναν παραδοσιακό τρόπο ζωής στην πόλη και στην γειτονιά καταργήθηκε.

32 Νεωτερικιστική βίλα στο Poissy (Παρίσι). Σχεδιάστηκε από τον Le Corbusier και τον ξάδερφό του Pierre Jeanneret και χτίστηκε μεταξύ 1928 και 1931.

33 Κοινόβιο Δομινικανής Τάξης κοντά στη Λυών. Σχεδιάστηκε από τους αρχιτέκτονες Le Corbusier και I. Ξενάκη και κατασκευάστηκε μεταξύ 1956 και 1960.

2.4.1. Η ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΟΨΗΣ

Η αντιστροφή του χώρου εκφράστηκε ιδιαίτερα στο επίπεδο του αστικού κυττάρου και κορυφώθηκε στις προσόψεις των κτιρίων. Η κατοικία- που στο παρελθόν ήταν κρυμμένη- τονίστηκε στην πρόσοψη του κτιρίου. Έτσι, αξιολογούνταν σε δύο επίπεδα: συνολικά και από το εξωτερικό, ατομικά και από το εσωτερικό. Σε συνολικό επίπεδο, ο σχεδιασμός της πρόσοψης είχε μεγαλύτερη σημασία.

Επίσης, το μεταπολεμικό ρεπερτόριο του Le Corbusier είχε αναπτυχθεί: τοίχοι από τραχύ σκυρόδεμα και επικαλύψεις «brise soleil»³⁴ επέβαλλαν μια ισχυρή και συνεκτική εικόνα. Στην Μασσαλία³⁵, οι ρυθμικές διακυμάνσεις των διαφόρων χώρων και η κάθετη διάρθρωση των εμπορικών χώρων δημιουργούσαν μια συνθετική πολυπλοκότητα. Επιπλέον, το αστικό μπλοκ ως μία μονάδα περιείχε μια ποικιλία λειτουργιών και χρήσεων που στο παρελθόν ήταν το αποτέλεσμα της αντιπαράθεσης διαφορετικών κτιρίων.

Όμως, λόγω των οικονομικών περιορισμών της διαδικασίας οικοδόμησης, στην Νάντη³⁶ ο σχεδιασμός απλοποιήθηκε (κατάργηση των μη κερδοφόρων καταστημάτων, απλοποίηση των υφών). Η

34 Στην αρχιτεκτονική, ο όρος «brise-soleil» αναφέρεται σε μια ποικιλία από μόνιμες κατασκευές σκίασης, όπως οι τοίχοι από μπετόν που διαδόθηκαν από τον Le Corbusier.

35 Πόλη στην Νοτιοανατολική Γαλλία, η δεύτερη μεγαλύτερη μετά το Παρίσι.

36 Πόλη στην Δυτική Γαλλία.

απλούστευση αυτή συνεχίστηκε στο Briey³⁷ και ολοκληρώθηκε στο Firminy³⁸.

Οι συνέπειες αυτής της φτωχοποίησης δεν ήταν μόνο αισθητικές αλλά αφορούσαν και κάποια πρακτικά θέματα. Για να εκτιμηθεί αυτό πρέπει κανείς να εξετάσει το εσωτερικό της πρόσοψης. Το μπαλκόνι, ως επέκταση της κατοικίας αποτελούσε το υποκατάστατο του κήπου. Στην Μασσαλία όπως και στη Νάντη, η δεύτερη πρόσοψη μεταξύ της λότζια και της κατοικίας ήταν προσεκτικά σχεδιασμένη και παρουσίαζε ευαισθησία σε μεταβολές και τροποποιήσεις. Η πρόσοψη λειτουργούσε ως ένα μέτωπο και ταυτόχρονα ως μία πλάτη. Σημειώνουμε επίσης, ότι η εσωτερική διάταξη της κατοικίας παρουσίαζε σύγχυση όσον αφορά τον προσανατολισμό.

Το «brise soleil» ήταν προσβάσιμο από τα υπνοδωμάτια και λειτουργούσε ως ένα επιπλέον μπαλκόνι ενώ η λότζια παρέμενε σκιερή. Το πάχος του τοίχου και η μοντελοποίηση του, επέτρεπε στον κάτοικο να ελέγχει τη σχέση του με το εξωτερικό περιβάλλον. Αυτά ήταν τα ζητήματα που απασχόλησαν τον Le Corbusier, ακόμη κι αν δεν έβλεπε όλες τις συνέπειές τους αλλά μόνο τις λειτουργικές τους δυνατότητες.

Η διαπλοκή αυτών των δύο κλιμάκων- το κτιρίου και της κατοικίας- ήταν δυνατή λόγω του πάχους του εξωτερικού τοίχου και της καθορισμένης διαμόρφωσης της πρόσοψης του κτιρίου. Στην πραγματικότητα όμως, στις «Unites d' Habitation» της Μασσαλίας ήταν δύσκολο να γίνουν τροποποιήσεις στις προσόψεις από τους κατοίκους.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι στην «Unite d' Habitation» τα προβλήματα επιλύθηκαν με την συμβολή της αρχιτεκτονικής κι όχι με την παραδοσιακή λογική των αστικών ιστών.

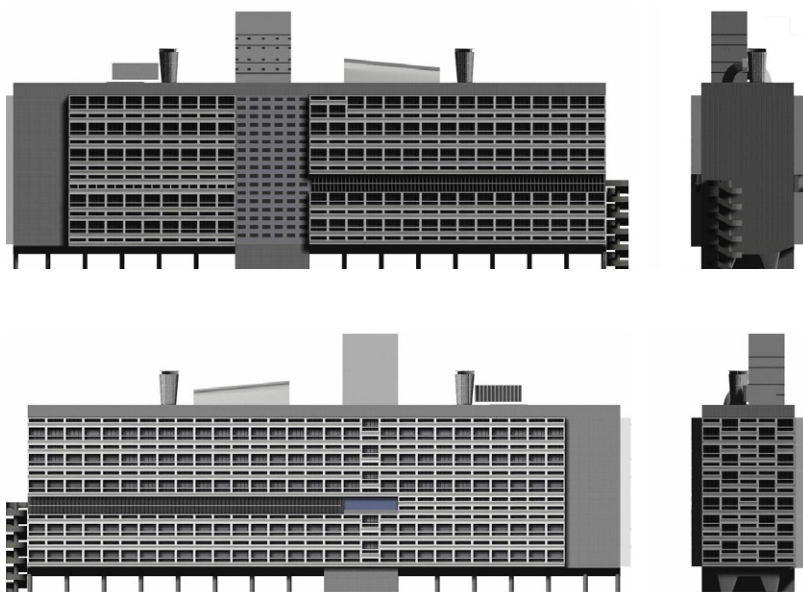
37 Κοινότητα στην Βορειοανατολική Γαλλία.

38 Κοινότητα στην κεντρική Γαλλία.

2.4.2. ΜΙΑ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ ΕΚΠΤΩΣΗ

Η «Unite d' Habitation» σηματοδότησε μια νέα φάση. Την τελευταία φάση απώλειας αυτών των διαφορών που χαρακτήριζαν τον αστικό χώρο. Η αλληλουχία δρόμος/μέτωπο/αυλή/άκρο του οικοπέδου, που χαρακτήριζε τους παλαιότερους ιστούς είχε ήδη περιοριστεί στο Παρίσι του Haussmann και στον σχεδιασμό του Le Corbusier εξαλείφθηκε αποφασιστικά. Η αντίθεση των μετώπων δεν υπήρχε πια. Μόνο η κάθετη λειτουργία της σκάλας διαφοροποιούσε την ανατολική από τη δυτική πρόσοψη. Σε αυτόν τον ουδέτερο χώρο, οι πραγματικές δυνατότητες για ανάπτυξη ή τροποποίηση ήταν ανύπαρκτες ή κρυμμένες στο εσωτερικό της κατοικίας. Παρά τους ισχυρισμούς του Le Corbusier, η πυλωτή παρέμεινε στείρα, ανίκανη να αντικαταστήσει επαρκώς τον παλιό ρόλο του ισογείου. Σε αντίθεση με τη θεωρία του Le Corbusier ότι το ισόγειο δόθηκε στους πεζούς, η πυλωτή-αποκομμένη από τον δρόμο- σταδιακά μετατράπηκε σε πάρκινγκ. Ο εσωτερικός διάδρομος εξυπηρετούσε μόνο διαμερίσματα- δεν λειτουργούσε ως χώρος με ζωντανές δραστηριότητες (απουσία παραθύρων, απαγόρευση παιχνιδιού κ.λπ.). Ήταν ένα υποχρεωτικό πέρασμα.

51

52

Έτσι, η «Unite d' Habitation» εκπροσωπούσε μία άρνηση της πόλης και την τελευταία μεταμόρφωση του μπλοκ. Ήταν η άρνηση της πόλης επειδή κάθε συνέχεια και κάθε αναφορά σε μια χωρική εγγύτητα είχε καταργηθεί. Ταυτόχρονα, η διαφοροποίηση των χώρων από λειτουργική άποψη εξαφανίστηκε. Η απουσία των αρθρώσεων είναι απάνθρωπα αντιληπτή με συνέπεια οι τροποποιήσεις- εκτός από την προσθήκη νέων μονάδων ή την περιορισμένη ατομική οικειοποίηση- να είναι αδύνατες. Αποκομμένη από κάθε πλαίσιο, η «Unite d' Habitation» αναμένει από τον κάτοικο μια πλήρη αλλαγή του τρόπου ζωής του.

Και την ίδια στιγμή, η «Unite d' Habitation» με την αφαιρετικότητα της παρουσιάζει με μεγάλη σαφήνεια το πρόβλημα του αστικού μπλοκ: την στοιχειώδη ομαδοποίηση των κτιρίων με σκοπό την δημιουργία ενός συνεκτικού ιστού.

Παρ' όλα αυτά, ο Le Corbusier υπήρξε ο πρώτος αρχιτέκτονας που ξέφυγε από τις συμβάσεις της σύγχρονης αρχιτεκτονικής, απορρίπτοντας τα δόγματα του CIAM³⁹. Οι «Unites d' Habitation» στην Μασσαλία ήταν το πρώτο μεταπολεμικό κτίριο. Ήταν η αποκάλυψη ότι το θράσος ήταν δυνατό.

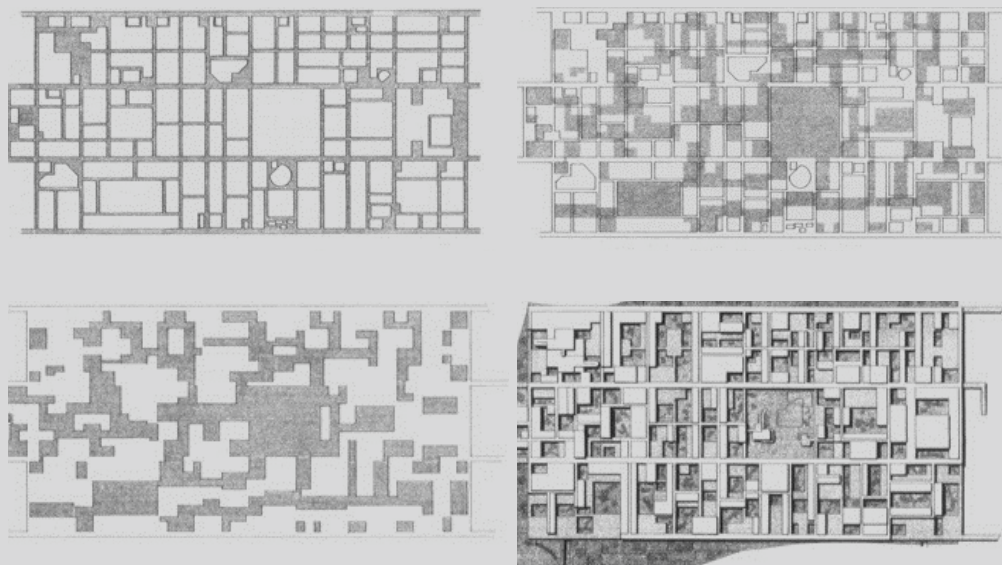
Γι' αυτό και το έργο του προκάλεσε τον θαυμασμό πολλών νεότερων αρχιτεκτόνων. Ο θαυμασμός για το έργο του Le Corbusier πήγαζε από δύο στοιχεία. Το πρώτο ήταν η αλλαγή στην κλίμακα. Και το δεύτερο, ήταν η χρήση του ακατέργαστου σκυροδέματος.

Έτσι, μπορούμε να κατανοήσουμε γιατί κινήματα όπως οι «Brutalists»⁴⁰ με αφορμή την «Unite d' Habitation» προσπάθησαν να δημιουργήσουν έναν νέο αστικό χώρο. Η κριτική τους είχε ως σημείο εκκίνησης τον εσωτερικό διάδρομο του Le Corbusier, που οδηγούσε μόνο στις εισόδους των διαμερισμάτων σαν ένας τεράστιος σκοτενός διάδρομος ξενοδοχείου. Αυτός ο στείρος εσωτερικός “δρόμος” του Le Corbusier έγινε σημαντικό ζήτημα στην βρετανική αρχιτεκτονική. Για παράδειγμα, οι Smithsons⁴¹ τον μετέφρασαν σε έναν δημόσιο χώρο μέσα στο κτίριο. Τον μετέφεραν στην πρόσοψη αλλάζοντας τον προσανατολισμό του κτιρίου: οι κατοικίες είχαν την εισοδό τους στην πρόσοψη, με πόρτες και παράθυρα σ' αυτήν από όπου κανείς μπορούσε να δει έξω. Γενικά, με αφορμή το έργο του Le Corbusier οι αρχιτέκτονες ανακάλυψαν εκ νέου την έννοια του αστικού ιστού.

39 Congrès internationaux d'architecture modern-CIAM (International Congresses of Modern Architecture): οργάνωση που ιδρύθηκε το 1928 και διαλύθηκε το 1959, υπεύθυνη για μια σειρά από συνέδρια που διοργανώνονταν σε όλο τον κόσμο από τους σημαντικότερους αρχιτέκτονες της εποχής, με στόχο τη διάδοση των αρχών του Μοντέρνου Κινήματος, εστιάζοντας σε όλους τους κύριους τομείς της αρχιτεκτονικής.

40 Αρχιτεκτονικό κίνημα (1950-1970) που έχει τις ρίζες του στον Μοντερνισμό του 20ου αιώνα. Τα κτίρια των «Brutalists» συνήθως έχουν μαζικό χαρακτήρα (ακόμη κι όταν δεν είναι μεγάλα), μοιάζουν με φρούρια και έχουν ως κυρίαρχο υλικό το σκυρόδεμα.

41 Βρετανοί αρχιτέκτονες: Οι Alison Smithson (1928-1993) και Peter Smithson (1923-2003) συνεργάστηκαν αρχιτεκτονικά και συνδέονται συχνά με το κίνημα «Brutalism» (δες 40).

Η ιδέα του «mat⁴²-building» εμφανίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του '50, ως αποτέλεσμα των συζητήσεων των CIAM⁴³ περί λειτουργικών ζωνών («functional zoning»⁴⁴). Έτσι, αποτέλεσε την σημαντικότερη αντίδραση απέναντι κυρίως στις αστικές αντιλήψεις του Le Corbusier που προαναφέραμε.

Η ιδέα του «mat» σχεδιασμού δημιουργήθηκε από τους νεότερους αρχιτέκτονες της εποχής οι οποίοι σχαμάτισαν την «Team 10»⁴⁵. Τα μέλη της «Team 10» πρότειναν μια εναλλακτική λύση της λειτουργικής πόλης του Le Corbusier. Σ' αυτήν, ο Le Corbusier είχε διαχωρήσει απόλυτα τις τέσσερις λειτουργίες της καθημερινής ζωής, δηλαδή την διαβίωση, την εργασία, την κυκλοφορία και την αναψυχή.

Έτσι, η «Team 10» τάχθηκε υπέρ της ατομικής προσέγγισης σε σχέση με την παγκοσμιοποιημένη προσέγγιση της λειτουργικής πόλης («functional city»⁴⁶), επιμένοντας ότι η σύγχρονη πολεοδομία μπορούσε να εκφράσει έναν υψηλότερο βαθμό ιδιαιτερότητας και ταυτότητας. Αντί για μια στατική αρχιτεκτονική σύνθεση, η «mat» αρχιτεκτονική θα ήταν η δημιουργία μιας παραγωγικής δομής. Οι αστικές μορφές θα πήγαζαν από τα μοναδικά τοπολογικά χαρακτηριστικά και από τα ιδιαίτερα πρότυπα των ανθρώπινων σχέσεων, ανοικτές σε μετασχηματισμό και με σεβασμό στην τοπική φύση και το κλίμα.

Η ιδέα του «mat» είχε ως στόχο να παρέχει έναν ευέλικτο και

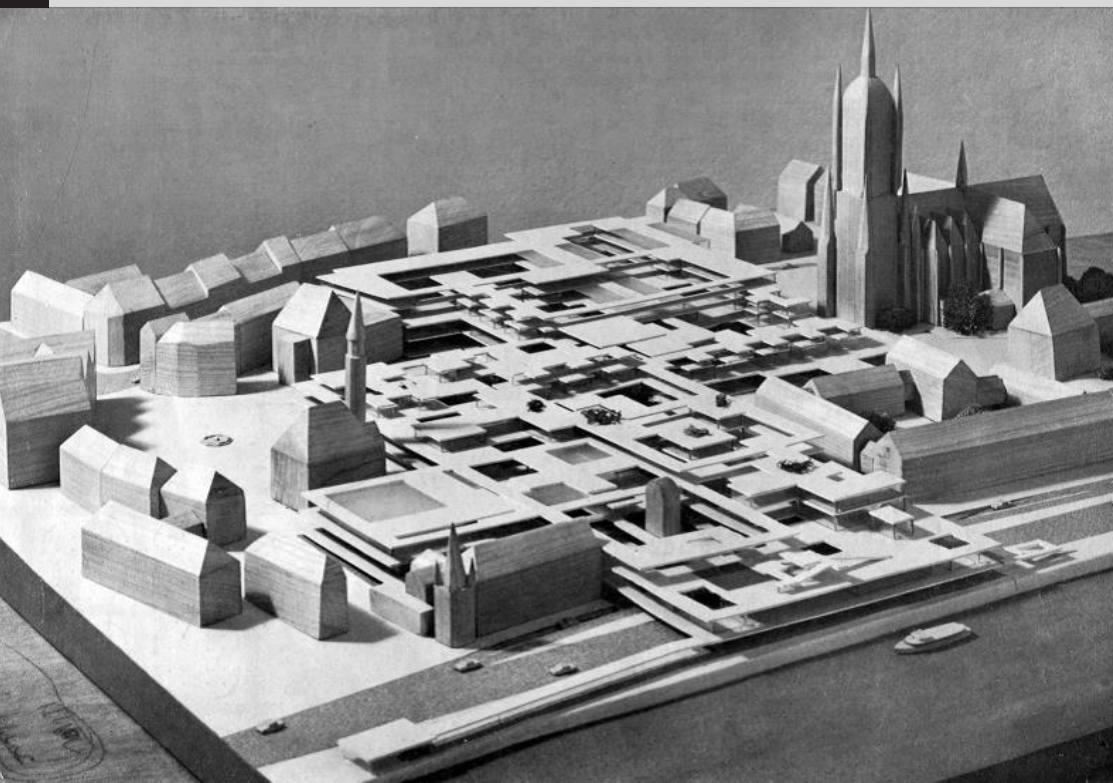
42 «Mat» στα αγγλικά σημαίνει τάπητας-χαλί.

43 Όπως 39 σελ. 54.

44 Οι λειτουργικές ζώνες («functional zoning») προκύπτουν όταν κτίρια του ίδιου είδους λειτουργούν μαζί σε μια περιοχή μιας πόλης.

45 Η «Team 10» (ή «Team X») ήταν μια ομάδα αρχιτεκτόνων που δημιουργήθηκε τον Ιούλιο του 1953 στο 9ο Συνέδριο του CIAM. Δημιούργησε σχέσιμα μέσα στο CIAM, αμφισβητώντας την δογματική του προσέγγιση στην πολεοδομία.

46 Στο τέταρτο συνέδριο CIAM (1933) συζητήθηκαν οι αρχές της «Functional City». Με βάση την ανάλυση 33 πόλεων, το CIAM πρότεινε τον αυστηρό λειτουργικό διαχωρισμό για την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων των πόλεων. Ο Le Corbusier, ενεργώντας μόνος του, δημοσίευσε αυτές τις αρχές το 1943 σε μία τροποποιημένη μορφή ως «Χάρτα της Αθήνας».

μακροπρόθεσμο σχεδιασμό για μια σειρά από λειτουργίες. Ένα τέτοιο είδος σχεδιασμού θα μπορούσε να μεταβληθεί με την πάροδο του χρόνου. «Τα συστήματα θα έχουν περισσότερες από τις συνήθεις τρεις διαστάσεις... θα περιλαμβάνουν τη διάσταση του χρόνου»⁴⁷ υποστήριξε η Alison Smithson⁴⁸.

Πιο συγκεκριμένα, το «mat-building» προέκυψε από την γοητεία που άσκησε η παραδοσιακή αραβική «Kasbah»⁴⁹ στους Alison και Peter Smithson⁵⁰. Στην αναζήτησή της για στοιχεία που προσδιόριζαν το «mat», η Alison Smithson ανατρέχει στις θολωτές κατασκευές της αραβικής αρχιτεκτονικής. Έτσι, η Alison Smithson το 1974 όρισε το «mat-building» ως εξής: «Το mat-building αποτελεί την επιτομή μιας ανώνυμης συλλογικής, όπου οι λειτουργίες έρχονται να εμπλουτίσουν τον ιστό, όπου το άτομο κερδίζει νέες ελευθερίες δράσης μέσα από μια νέα ανακατεμένη οργάνωση η οποία βασίζεται στην διασύνδεση, τα αλληλένδετα πρότυπα σχέσεων και τις δυνατότητες για ανάπτυξη και αλλαγή»⁵¹.

Με βάση όλα αυτά, θα λέγαμε ότι το «mat-building» “συμπεριφέρεται” όπως μία πόλη ή ότι ένα μέρος της πόλης έχει μετατραπεί σε κτίριο. Γενικά, αποτελεί μία ιδιαίτερη ιδέα όπου η αρχιτεκτονική γίνεται αστικός σχεδιασμός.

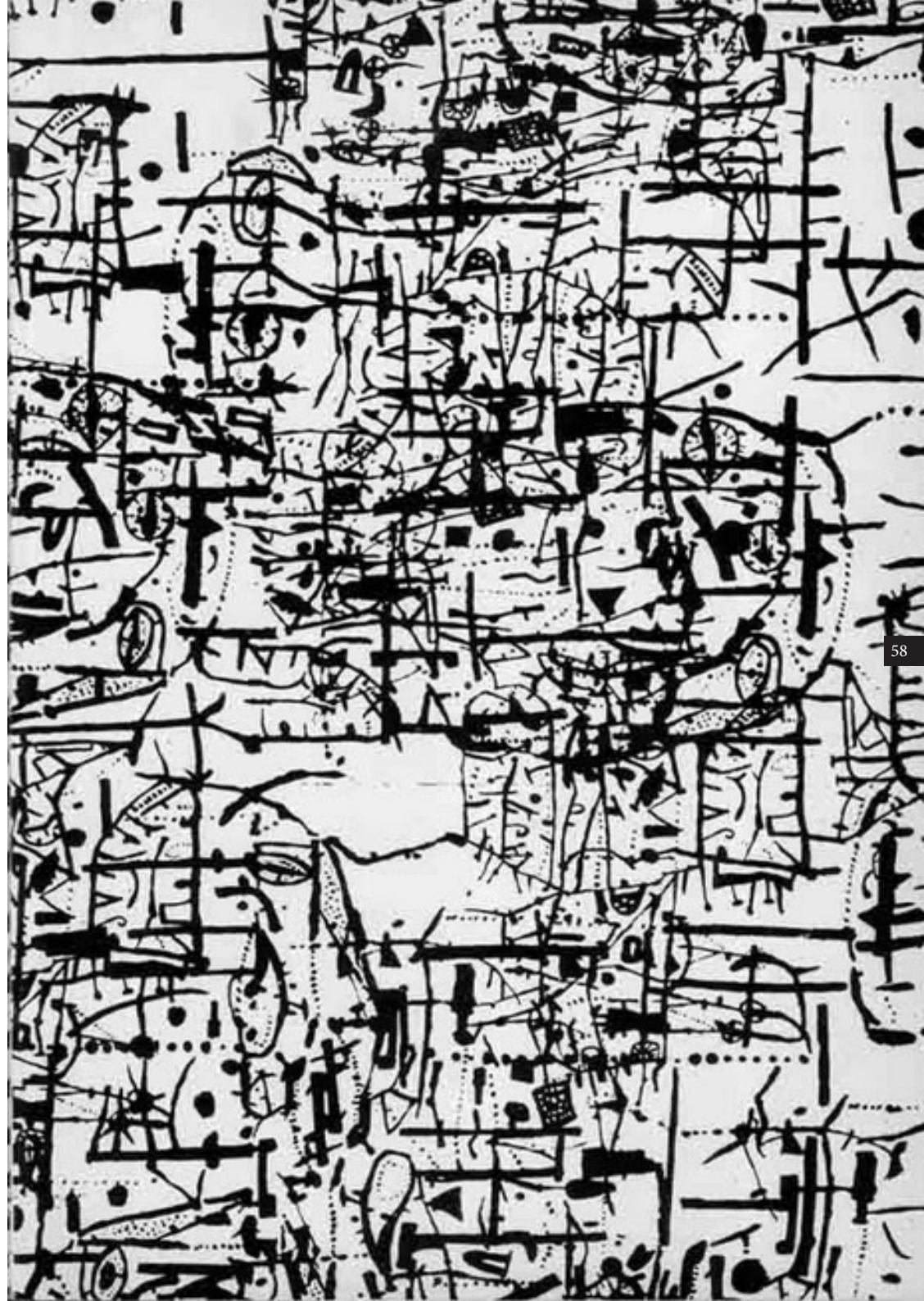
47 Smithson, A. 1974. How to Recognize and read Mat-Building. Mainstream architecture as it developed towards mat-building. *Architectural Design*, no. 9.

48 Όπως 41 σελ. 54.

49 «Kasbah» (που σημαίνει κάστρο ή φρούριο) είναι ένας τύπος ισλαμικής πόλης.

50 Όπως 41 σελ. 54.

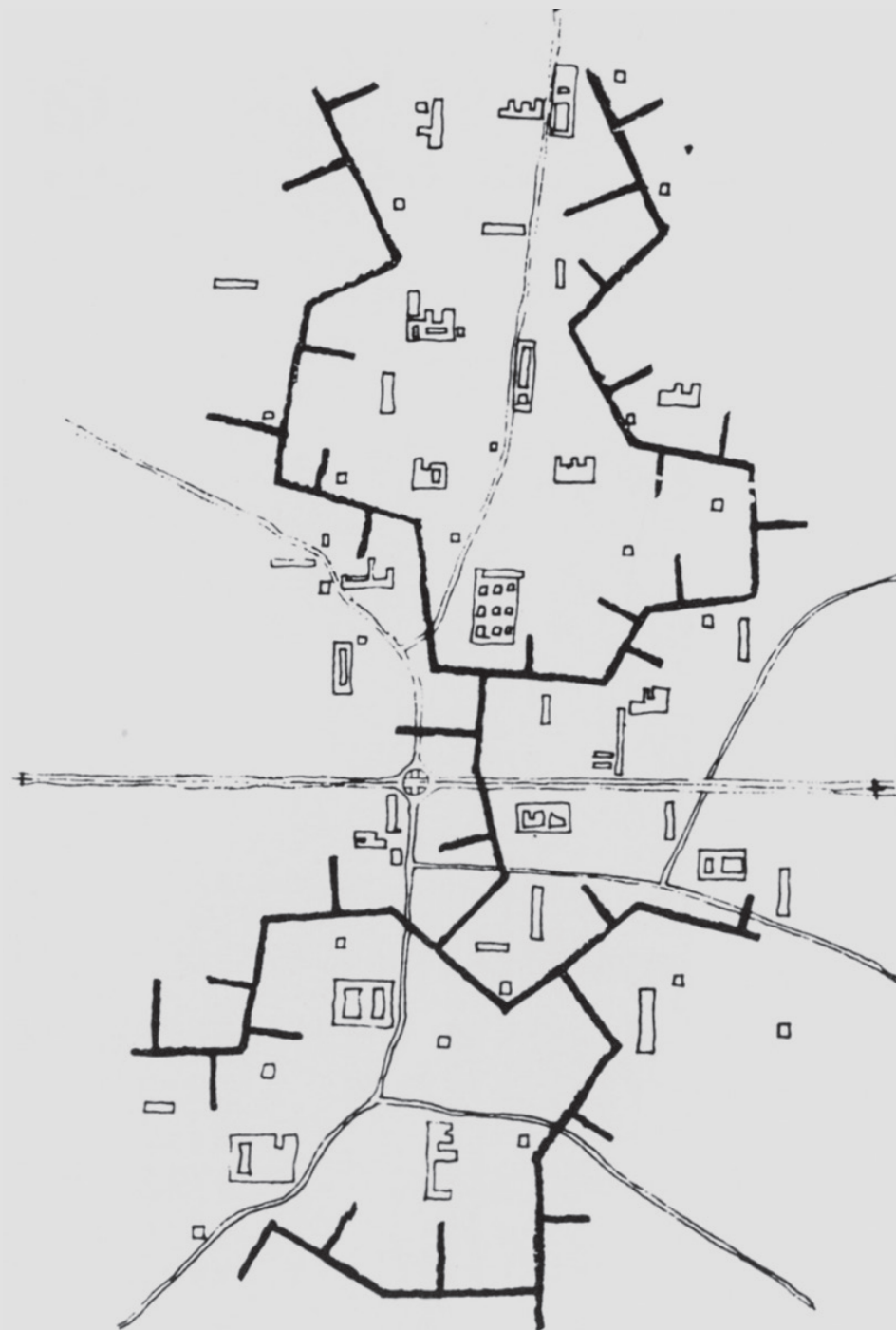
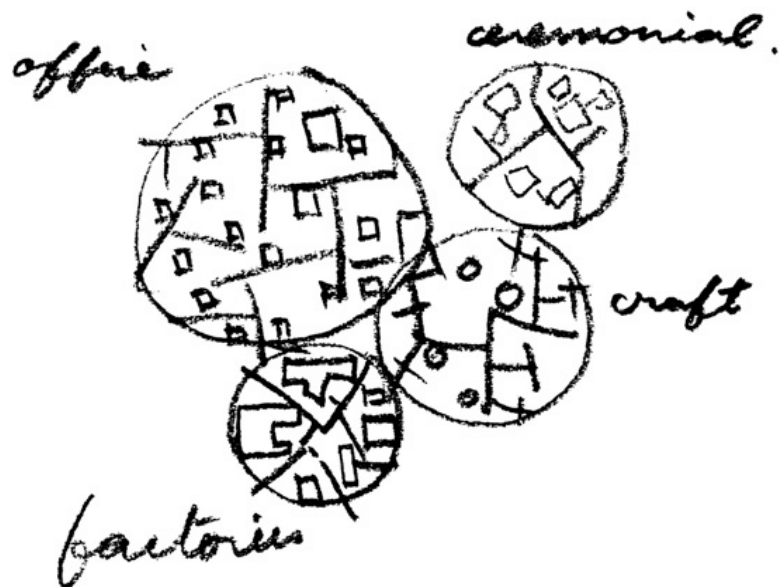
51 Όπως 47.

1. Από το κύτταρο («cell») στο σύμπλεγμα («cluster»)

Η «Team 10» μετέφρασαν εκ νέου τον αστικό ιστό, ξεκινώντας με ένα ενιαίο κύτταρο κατοικίας. Το κύτταρο αυτό- ένα μεμονωμένο κτίριο ή ένας χώρος ανθρώπινων δραστηριοτήτων- οργανώθηκε βάσει της παρακάτω διαδικασίας: ο αστικός ιστός διαιρέθηκε στα μικρότερα συστατικά του- τα κύτταρα- και ύστερα αυτά συναρμολογήθηκαν ξανά, με τρόπο τέτοιο ώστε να δημιουργηθεί μία περίπλοκη χωρική διακύμανση του ιδιωτικού και δημόσιου χώρου.

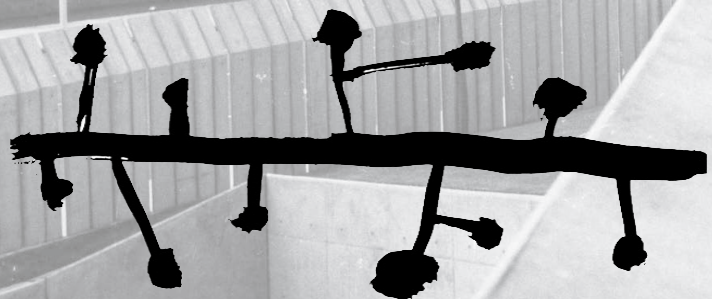
Με την τυπολογία αυτή, η «Team 10» χρησιμοποίησε την εξοχική κατοικία ως δομικό κύτταρο και την αυλή ως κλιματολογικό ρυθμιστή της, λαμβάνοντας υπόψη τις τοπικές κλιματολογικές συνθήκες. Η αυλή, βάσει σχεδιασμού, μπορούσε να προσαρμοστεί σε διαφορετικά κλίματα- π.χ σε θερμές περιοχές η έκθεση στον ήλιο μπορούσε να αποφευχθεί με μικρές αυλές και με σκιασμό από ψηλούς τοίχους και δέντρα. Το αποτέλεσμα αυτής της τυπολογίας ήταν μια πλούσια ποικιλία χωρικών εμπειριών και ένα πλαίσιο μεταβαλλόμενων προτύπων χρήσης.

2. Από το σύμπλεγμα («cluster») στο στέλεχος («stem»)

Αρχικά, οι Smithsons πρόβαλλαν τους δρόμους των γειτονιών της εργατικής τάξης του Λονδίνου ως έμπνευση για μια νέα μορφή αρχιτεκτονικής και αστικού σχεδιασμού. Η ιδέα του δρόμου ως στέλεχος («stem») της δημόσιας ζωής αναπτύχθηκε περαιτέρω στην συμμετοχή τους στον διαγωνισμό ενός μπλοκ κατοικιών στο Golden Lane⁵² το 1952. Στο έργο αυτό, αναπτύχθηκε η ιδέα των “δρόμων στον αέρα”. Αυτό μεταφράστηκε ως μια άνετη εξωτερική στοά που έδινε πρόσβαση στα διαμερίσματα και την ίδια στιγμή λειτουργούσε ως χώρος για τις ανθρώπινες συναντήσεις και τις δραστηριότητες των παιδιών. Ουσιαστικά, οι Smithsons μετακίνησαν τον χώρο κυκλοφορίας στην πρόσοψη των κτιρίων τους, εντείνοντας τον δημόσιο χαρακτήρα και τη χωρική αυτονομία του στελέχους.

Επίσης, με την τοποθέτηση του κορμού κατά μήκος της περιφέρειας, αντί στο κέντρο των κυττάρων, ο κορμός μπορούσε να αλλάξει με μεγαλύτερη ευκολία στην πάροδο του χρόνου. Σε σχέση με παρελθοντικές ιδέες (βλέπε παραπάνω: Le Corbusier), ο πυρήνας του έργου ήταν το στέλεχος κι όχι η κατοικία.

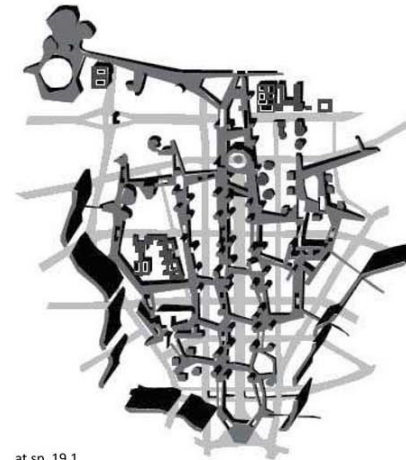
52 Το Golden Lane Estate είναι ένα συγκρότημα κοινωνικών κατοικιών στο Λονδίνο. Χτίστηκε στο βόρειο άκρο της πόλης σε μια περιοχή που είχε καταστραφεί από βομβαρδισμούς κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

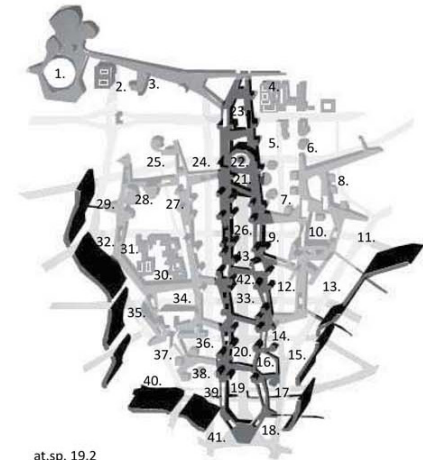
3. Από το στέλεχος («stem») στο «mat»

Τελικά, η έννοια του αυτόνομου στελέχους ενσωματώθηκε σε ένα δισδιάστατο δίκτυο στελεχών και κυττάρων, ένα «mat». Σε συνδυασμό με την οργάνωση του δικτύου κυκλοφορίας και των συστημάτων υποστήριξης, το «mat» παρείχε ακόμα μεγαλύτερη ευελιξία και πολλαπλές κατευθύνσεις στα διαφορετικά «clusters» δραστηριοτήτων. Μέσα στο «mat», το μήκος των στελεχών μπορούσε να αυξηθεί σε δύο διαστάσεις, διατηρώντας ταυτόχρονα συνεκτική την οργάνωση του «mat».

Όσον αφορά την κινητικότητα και τη συνδεσιμότητα, η έννοια του «mat» αναπτύχθηκε παραπάνω στην συμμετοχή τους στο διαγωνισμό του Βερολίνου («Hauptstadt») το 1958. Μέσω της ιδιαίτερης έμφασης στην αστικότητα και την κινητικότητα, στο έργο τους αυτό οι Smithsons τόνισαν την άρρηκτη σχέση μεταξύ του ατόμου και της πόλης, μεταξύ του τμήματος και του συνόλου. Ουσιαστικά, πρότειναν οι νέες μορφές κινητικότητας να βασίζονται σε φυσικά πρότυπα σύνδεσης. Έτσι, το πλαίσιο αυτό μπορούσε να φιλοξενήσει εύκολα την ανάπτυξη και τις μεταβολές των χρήσεων στην πάροδο του χρόνου. Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι οι Smithsons έδωσαν έμφαση στην αίσθηση της αλλαγής. Υποστήριξαν ότι τα κτίρια, οι δρόμοι και οι υπηρεσίες έπρεπε να αναπτύσσονται ελεύθερα, σύμφωνα με τους δικούς τους νόμους, χωρίς να διακυβεύεται η ανάπτυξη στο σύνολό της.

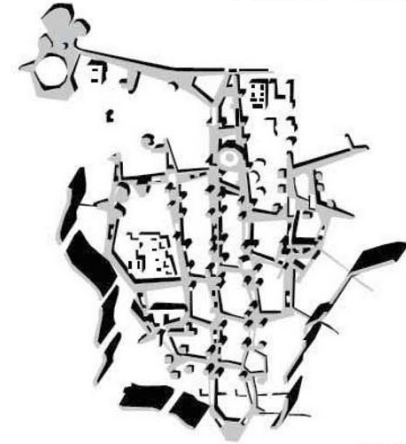

at.sp. 19.1
The total plan of the Hauptstadt Berlin scheme. The design's main design confrontation was the realization of a public core of a bombed-ravaged city, in pursuit of effective connections and urban patterns. Opposing CIAM 8's demonstrations of divisive public open urban spaces, this project suggests a network of connective spaces of contemporary urban functions.

at.sp. 19.2
Compositional orientation and evidence of the STEM structure.

keyword links: **layers** (2.3), **infrastructure** (2.4.1) **concept/theme** (2.7), **orientation/path** (2.10), **heritage** (4.1)

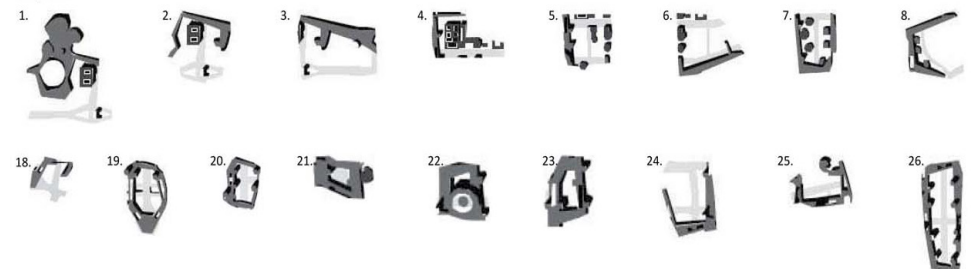

at.sp. 19.4
The organization of the compositional whole, demonstrating the shape formations of the STEM, where "spaces are revaluated by a special counter-geometry". (Team 10, 2005)

at.sp. 19.5
Layering scheme of the STEM concept in relation to the existing buildings, figuratively showing the effort to integrate the existing **historical remnants** into the new modern design, using patterns "moulded around existing features". (Team 10, 2005)

at.sp. 19.3

“There’s no imagination. There’s no landscaping. There’s no privacy. It looks like a bleak, depressing place to live. Every house in the neighborhood looks just like every other house in the neighborhood. The only noticeable difference is the occasional change in brick color. Is it just a desire to be like everyone else? Have we as a society completely lost our collective imaginations?”

I’ve got no problem with anyone wanting to live anywhere they want to. Do your thing. But when I see neighborhood’s like the one above, I just don’t get it. Is part of it the “new” factor? It’s bright shiny & new so it must be better? Is it the uniformity? To me, I see row after row of identical homes and I feel a little depressed. I feel like every kid that grows up in that neighborhood will have a desire to be just like every other kid who grows up in that neighborhood. I feel like these neighborhoods pop up because we’re scared to be step out of line and be noticed.”*

***<http://bourbonghost.wordpress.com/2012/10/09/a-lack-of-color/>**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – ΜΟΝΤΕΛΑ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ

3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η έννοια της γειτονιάς και ο σχεδιασμός της αποτέλεσε γενικά ένα από τα ορόσημα στον αστικό σχεδιασμό του 20ου αιώνα. Οι αρχικές ιδέες για την διαμόρφωση των γειτονιών εμφανίστηκαν το 1929 από τους Clarence Stein⁵³, Henry Wright⁵⁴ και Clarence Perry⁵⁵. Η ιδέα των Stein και Wright για την γειτονιά αναφέρεται πλέον ως «μοντέλο Radburn» («Radburn model»). Ενώ, η ιδέα του Perry ονομάστηκε «μονάδα γειτονιάς» («neighborhood unit»).

3.2. ΜΟΝΑΔΑ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ

Η σύλληψη της μονάδας γειτονιάς του Perry βασίστηκε σε μια προηγούμενη ιδέα του να δημιουργήσει μια φόρμουλα σχεδιασμού για τη διανομή των παιδοτόπων στην Νέα Υόρκη. Η αναγκαιότητα της ιδέας του μπορεί να αποδοθεί στην άφιξη του αυτοκινήτου στις αρχές του 20ου αιώνα. Εκείνη την περίοδο, η έννοια του δρόμου δεν είχε ακόμη περάσει στην κοινωνική συνείδηση. Επίσης, πολλά από τα σημερινά αστικά εργαλεία για τη διαχείριση της απειλής που θέτει η κυκλοφορία των οχημάτων δεν υπήρχαν τότε (όπως οι διαβάσεις πεζών, φωτεινοί σηματοδότες και πινακίδες)⁵⁶. Οπότε, μεγάλες πόλεις όπως η Νέα Υόρκη υπέφεραν από ποσοστά θνησιμότητας στους δρόμους άνω του ενός παιδιού την ημέρα.

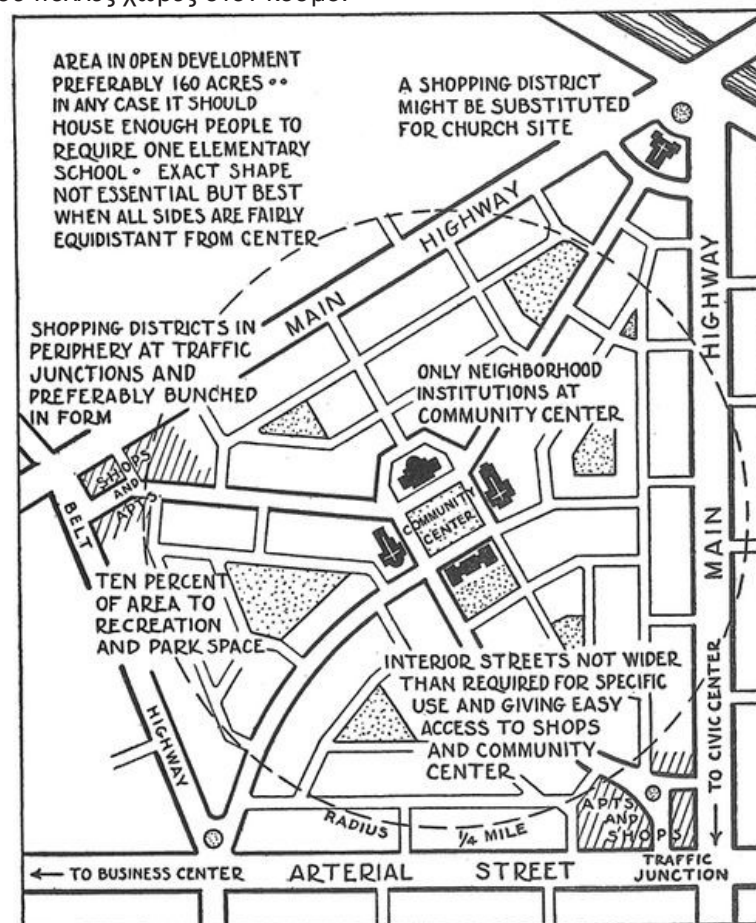
53 (1882-1975) Αμερικανός πολεοδόμος, αρχιτέκτονας και συγγραφέας.

54 (1878-1936) Αμερικανός αρχιτέκτονας.

55 (1872-1944) Αμερικανός σχεδιαστής, κοινωνιολόγος, συγγραφέας και παιδαγωγός.

56 Πριν από την έλευση του αυτοκινήτου, η χρήση των δρόμων της πόλης ήταν ποικίλη (παιδιά να παίζουν, πεζούς). Οι πολίτες μέχρι εκείνη τη στιγμή αντιλαμβάνονταν τον δρόμο ως έναν χώρο για τους ανθρώπους. Τον διασχίζανε σε όποιο σημείο ήθελαν λόγω της αργής κίνησης της κυκλοφορίας. Η άφιξη του αυτοκινήτου το άλλαξε αυτό και οι πολίτες ήταν εξοργισμένοι λόγω των ατυχημάτων. Είναι δύσκολο να το πιστέψει κανείς σήμερα, αλλά υπήρχαν ακόμη και εκκλήσεις να απαγορευτούν τα αυτοκίνητα ή να τεθούν αυστηρότερα μέτρα. Η όλη κατάσταση αναφέρεται μάλιστα ως «Motordom».

Στο πλαίσιο αυτό, ο Perry αντιμετώπισε τις γειτονίες σαν «νησιά» παγιδευμένα μέσα στην κυκλοφορία των οχημάτων. Η έννοια της μονάδας γειτονιάς περιείχε διάφορες θεσμικές, κοινωνικές και φυσικές αρχές σχεδιασμού. Αυτές πήγαζαν από δημοφιλείς αντιλήψεις του 1920 περί διαχωρισμού των οχημάτων και των πεζών και ορίων που προστατεύουν ένα εσωστρεφές κύτταρο γειτονιάς από το μεγαλύτερο αστικό πλέγμα. Έτσι, λόγω αυτής της κυτταρικής φύσης η μονάδα γειτονιάς μπόρεσε να γίνει το δομικό στοιχείο για την ανάπτυξη πρότυπων γειτονιών. Έτσι, αποτέλεσε ένα «modular», που χρησιμοποιήθηκε σε περιόδους ραγδαίας οικιστικής ανάπτυξης σε πολλές χώρες στον κόσμο.

Η μονάδα γειτονιάς χρησιμοποιήθηκε για το σχεδιασμό αυτοδύναμων γειτονιών στο πλαίσιο ενός κοινοτικού τρόπου ζωής, μακριά από το θόρυβο των τρένων και την ασχήμια της βιομηχανίας.

Οι βασικές αρχές της περιείχαν διάφορα ιδανικά φυσικού σχεδιασμού:

- *Τοποθέτηση του σχολείου στο κέντρο της γειτονιάς* ώστε τα παιδιά να περπατούν απόσταση περίπου ενός τετάρτου του μιλίου (0.4 χλμ.) κι όχι περισσότερο από μισό μίλι (0.8 χλμ.) χωρίς να διασχίζουν μεγάλες αρτηρίες. Το ιδανικό μέγεθος της γειτονιάς- για τη επαρκή υποστήριξη ενός σχολείου- ήταν μεταξύ 5.000- 9.000 κατοίκων. Δηλαδή περίπου 160 εκτ. (1.6 τ.χλμ.) με πυκνότητα δέκα μονάδες ανά εκτάριο. Ακόμη, οι σχολικές εγκαταστάσεις θα χρησιμοποιούνταν και για συλλογικές δραστηριότητες των κατοίκων.
- *Τοποθέτηση των μεγάλων αρτηριών κατά μήκος της περιμέτρου* για την οριοθέτηση της γειτονιάς και την απορρόφηση της ανεπιθύμητης διερχόμενης κυκλοφορίας. Με αυτόν τον τρόπο, οι κύριες αρτηρίες όριζαν την γειτονιά αντί να την διχοτομούν στο εσωτερικό της.
- *Σχεδιασμός ιεραρχικών εσωτερικών δρόμων- διάκριση τοπικών δρόμων από τις μεγάλες αρτηρίες.* Ο σχεδιασμός των δρόμων θα ήταν καμπυλόγραμμος για λόγους ασφάλειας και αισθητικής.
- *Τοποθέτηση των εμπορικών χρήσεων στην περίμετρο ή στην κύρια είσοδο της γειτονιάς* περιορίζοντας έτσι την μη τοπική κυκλοφορία που προορίζονταν για αυτές.
- *Τέλος, να αφιερώνεται τουλάχιστον το 10% της γης σε πάρκα και ανοιχτό χώρο* δημιουργώντας χώρους για παιχνίδι και αλληλεπίδραση της κοινότητας.

Ο Lewis Mumford⁵⁷ παρατήρησε μια αμφίδρομη σχέση μεταξύ της μονάδας γειτονιάς και του οικιστικού μοντέλου υποδιαίρεσης που προωθούσαν οι μεσίτες. Αυτό είχε αρνητικές συνέπειες στον σχεδιασμό του δημόσιου χώρου.

Μάλιστα, η χρήση των περιορισμών από εταιρείες που ήθελαν να ελέγχουν τα “ανεπιθύμητα” εξωτερικά στοιχεία (κι όχι μόνο) έχει συνδεθεί με την συνεχή άνοδο του φυλετικού διαχωρισμού στις Η.Π.Α. Υπό αυτό το πρίσμα, η χρήση της μονάδας γειτονιάς οδήγησε στον αποκλεισμό παρά στην ένταξη. Ίχνη του αποκλεισμού αυτού, παραμένουν εμφανή σε κέντρα γειτονιών όπως το Forest Hill Gardens⁵⁸, όπου ο δημόσιος χώρος οριοθετείται σαν ιδιόκτητος.

Επίσης, στα τέλη της δεκαετίας του 1940 η ιδέα της μονάδας γειτονιάς τέθηκε υπό περεταίρω αμφισβήτηση κυρίως από τον Reginald Isaacs⁵⁹. Ο Isaacs υποστήριξε ότι η συντριπτική έγκριση της μονάδας γειτονιάς ως πανάκεια για όλα τα δεινά των πόλεων ήταν λανθασμένη. Ο κριτικός σχολιασμός του Isaacs επικεντρώθηκε επίσης στην χρήση του μοντέλου ως μέσο διαχωρισμού των εθνοτικών, θρησκευτικών και κοινωνικών ομάδων από ιδιωτικούς φορείς που ήταν πρόθυμοι να χρησιμοποιήσουν την πτυχή της περιφραγμένης κοινότητας για το σκοπό αυτό. Για να υποστηρίξει το επιχειρήμα του, ο Isaacs επισήμανε παραδείγματα διαφημιστικού υλικού των νέων προσχεδιασμένων γειτονιών καθώς και αποσπάσματα από κυβερνητικές εκθέσεις που πρόβαλλαν την μονάδα γειτονιάς ως προπύργιο των “ευγενών”.

Αυτό το επιχειρήμα του Isaacs έγινε το στοιχείο συσπείρωσης μιας συλλογικής αμφισβήτησης του μοντέλου της μονάδας γειτονιάς. Έτσι, οι σχεδιαστές γενικότερα άρχισαν να αμφιβάλουν τις ακούσιες

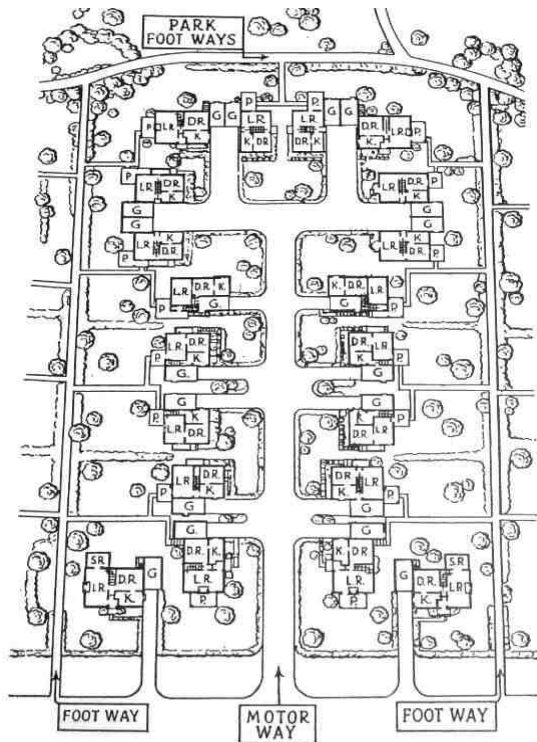
57 (1895-1990) Αμερικανός ιστορικός, κοινωνιολόγος, συγγραφέας και κριτικός. Ασχολήθηκε με τη μελέτη των πόλεων και της αστικής αρχιτεκτονικής.

58 Σχεδιασμένη κοινότητα που βρίσκεται στην πόλη της Νέας Υόρκης. Οι δρόμοι της ανήκουν σε ιδιώτες αλλά επιτρέπεται η κυκλοφορία κι άλλων αυτοκινήτων. Αποτελεί μία από τις παλαιότερες σχεδιασμένες κοινότητες της Αμερικής.

59 (1911-1986) Αρχιτέκτονας, πολεοδόμος και συγγραφέας.

συνέπειες της επαναλαμβανόμενης χρήσης του μοντέλου, τον κοινωνικά διχαστικό χαρακτήρα του καθώς και την προβολή του φυσικού περιβάλλοντος ως το μοναδικό παράγοντα ευημερίας. Τελικά, όμως οι απόψεις του Isaacs δεν επικράτησαν λόγω της αδυναμίας του να παράσχει ένα εναλλακτικό πλαίσιο σχεδιασμού της κοινότητας.

Ακόμη και σήμερα, διεθνείς φορείς σχεδιασμού στον ιδιωτικό και τον δημόσιο τομέα, συνεχίζουν να κάνουν συνδυαστική χρήση της μονάδας γειτονιάς κατά το σχεδιασμό νέων κοινοτήτων. Ωστόσο, καθίσταται ολοένα και πιο δύσκολο να συγκαλύψουν τα προβλήματα της συνεχής χρήσης παραλλαγών αυτού του μοντέλου. Για παράδειγμα, το πρόβλημα της εξάπλωσης των προαστίων αποδεικνύεται ότι είναι μια προβληματική συνέπεια της εκτεταμένης χρήσης του. Γίνεται λοιπόν ολοένα και πιο προφανές, ότι απαιτείται η επανεξέταση της τρέχουσας προσέγγισης για το σχεδιασμό νέων κοινοτήτων (ειδικά των περιθωριακών γειτονιών) ώστε να σφυρηλατηθεί μια αειφόρος ανάπτυξη.

3.3. MONTELO RADBURN

Το Radburn είναι μια σχεδιασμένη συλλογική κοινότητα στο New Jersey των Η.Π.Α. Ιδρύθηκε το 1929 ως «μια πόλη για την εποχή του αυτοκινήτου». Στο έργο αυτό, οι C. Stein και H. Wright εισήγαγαν τις αρχές σχεδιασμού των «Garden Cities»⁶⁰ της Αγγλίας, ακολουθώντας τις ιδέες των E. Howard⁶¹ και C. Perry.

Στο Radburn, η κυκλοφορία διαχωρίστηκε αυστηρά από τις λειτουργίες, με ένα σύστημα πεζοδρόμων που δεν διασταυρώνονταν με τους μεγάλους οδικούς άξονες. Επίσης, εφαρμόστηκε το μεγάλο οικιστικό «superblock», στο οποίο ενσωματώθηκαν οι πρώτες «cul-de-sacs» στις Η.Π.Α.

3.3.1. ΑΡΧΕΣ

Ο σχεδιασμός του μοντέλου Radburn ήταν στην ουσία μια ιεραρχία τεσσάρων επιπέδων:

- **Θύλακας («enclave»):** Το βασικό στοιχείο ήταν ένας περικλειστος χώρος είκοσι περίπου κατοικιών. Αυτές οι κατοικίες σχημάτιζαν ένα U με σκοπό τη σύντομη κυκλοφορία των οχημάτων στην λωρίδα- δηλαδή στην ουσία ένα «cul-de-sac» με πρόσβαση σε μεμονωμένα γκαράζ. Ενώ το πίσω μέρος κάθε σπιτιού έβλεπε στον «cul-de-sac», στο μπροστινό μέρος κάθε κατοικίας υπήρχε ένας κήπος.
- **Μπλοκ:** Τρεις ή περισσότεροι από αυτούς τους θύλακες σχημάτιζαν ένα μπλοκ. Εντός του μπλοκ, ένα μονοπάτι πεζών ανάμεσα στους μπροστινούς κήπους των σπιτιών, διαχωρίζει τον έναν θύλακα από τον άλλον.
- **«Superblock»:** Τα μπλοκ ήταν διαταγμένα στις πλευρές μιας κεντρικής λεωφόρου με τέτοιο τρόπο, ώστε να περικλείουν τον

60 Οι «Garden Cities» ήταν αυτοτελείς κοινότητες με ανάλογες περιοχές κατοικίας, βιομηχανίας και γεωργίας που περιβάλλονταν από πράσινες ζώνες.

61 (1850-1928) Άγγλος πολεοδόμος, γνωστός για τη δημοσίευση του «Garden Cities of To-morrow» (1898), περιγραφή μιας ουτοπικής πόλης στην οποία οι άνθρωποι ζούν σε αρμονία με τη φύση.

ανοιχτό χώρο πρασίνου. Το σύμπλεγμα των πέντε μπλοκ και η κεντρική λεωφόρος αποτελούσαν το «superblock».

- **Γειτονιά:** Τα τέσσερα έως έξι «superblocks» συνήθως αποτελούσαν μια γειτονιά, οριοθετημένη από μεγάλους οδικούς άξονες ή πράσινο. Στην γειτονιά, υπήρχε ένα μικρό σχολείο στο ένα άκρο της λεωφόρου. Επίσης, υπήρχε μια συγκεκριμένη ιεραρχία δρόμων- μεγάλοι άξονες κυκλοφορίας στα σύνορα, δρόμοι διανομής στην περίμετρο κάθε «superblock» και «cul-de-sacs» για ξεχωριστή πρόσβαση στις κατοικίες. Παρά το γεγονός ότι ο Stein και ο Wright θεώρησαν ότι οι γειτονιές έπρεπε να είναι σχετικά αυτόνομες, τις διέταξαν τελικά με σκοπό την υποστήριξη κοινόχρηστων εγκαταστάσεων όπως νοσοκομεία, γυμνάσια και θέατρα. Οραματίστηκαν τη γειτονιά ως το δομικό στοιχείο της πόλης στο πλαίσιο της εξής ιεραρχίας: γειτονιά, πόλη και περιοχή. Πίστευαν ότι η μελλοντική αστική ανάπτυξη έπρεπε να βασίζεται στην περιφερειακή πόλη, δηλαδή σε ένα σύμπλεγμα μικρότερων πόλεων συνδεδεμένων με μία λεωφόρο ή έναν αυτοκινητόδρομο.

Το Radburn ως μοντέλο- λόγω του περιορισμού της χρήσης αυτοκινήτου- θεωρείται πρόγονος του «New Pedestrianism»⁶² και του «car-free movement»⁶³. Μάλιστα, μια μελέτη του 1970 έδειξε ότι το 47% των κατοίκων του Radburn πήγαινε για ψώνια περπατώντας, σε σύγκριση με μία κοντινή μη σχεδιασμένη κοινότητα όπου το αντίστοιχο ποσοστό ήταν μόνο 8%.

Τέλος, η κοινότητα του Radburn διαθέτει μεγάλη αυτονομία εντός του δήμου. Σύμφωνα με νόμους του 1920, ο σύλλογος του Radburn αποτελεί μία ένωση ιδιωτικού δικαίου. Η Ένωση αυτή είναι αρμόδια για τη διαχείριση των κοινόχρηστων χώρων και εισπράττει από τους ιδιοκτήτες των ακινήτων τριμηνιαία τέλη για τη συντήρηση των

62 Ιδρύθηκε το 1999 από τον Michael E. Arth (1953). Μια γειτονιά ή μια πόλη τύπου «New-Pedestrianism» ονομάζεται «Pedestrianism Village». Στα “χωριά” αυτά, η πρόσβαση των αυτοκινήτων να γίνεται από το πίσω μέρος κάθε σπιτιού και επιχείρησης. Οι πεζοδρόμοι είναι πάντα στο μπροστινό μέρος των κατοικιών.

63 Αποτελεί ένα ευρύ, ανεπίσημο και αναδυόμενο δίκτυο ατόμων και οργανισμών. Στόχος του είναι να δημιουργήσει χώρους με μειωμένη ή καθόλου χρήση του αυτοκινήτου και να ανοικοδομήσει ένα συμπαγές αστικό περιβάλλον.

κοινόχρηστων χώρων. Η χρήση των εγκαταστάσεων του συλλόγου γίνεται μόνο από τους κατοίκους (αν και τα πάρκα δεν περιφράζονται αλλά οι πεζόδρομοι αποτελούν δημόσια περιουσία του δήμου). Η Ένωση επίσης περιορίζει τις οικιστικές αλλαγές, προκειμένου να διατηρείται ένας ενιαίος αισθητικός χαρακτήρας.

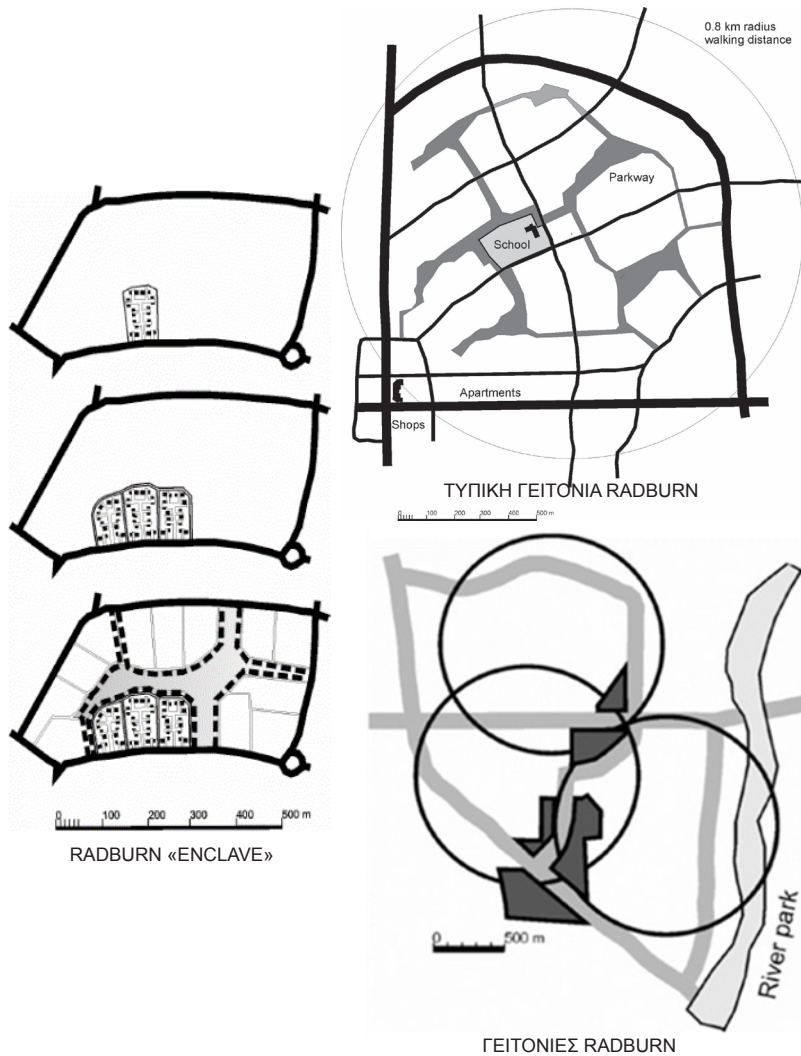

FIG. 15
RADBURN, NEW JERSEY—PLAN OF MODEL COMMUNITY

Courtesy of the City Housing Corporation

3.4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ & ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Βλέπουμε ότι οι Stein και Wright και ο Perry συγκλίνουν στο ότι η γειτονιά έπρεπε να έχει ένα περιορισμένο ή σταθερό μέγεθος, με βάση τον πληθυσμό που απαιτείται για να υποστηριχθεί ένα δημοτικό σχολείο. Επίσης, οι απόψεις τους για τους τρόπους οριοθέτησης, τη συμπερίληψη ανοιχτών χώρων, ενός κέντρου γειτονιάς καθώς και ενός ασφαλούς οδικού δικτύου για τους πεζούς ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό. Παρ' όλα αυτά, διαφοροποιούνται στα είδη των ορίων (αρτηριακοί δρόμοι-πράσινο), την ιεραρχία των δρόμων και τις μέγιστες επιτρεπόμενες αποστάσεις πεζής κίνησης.

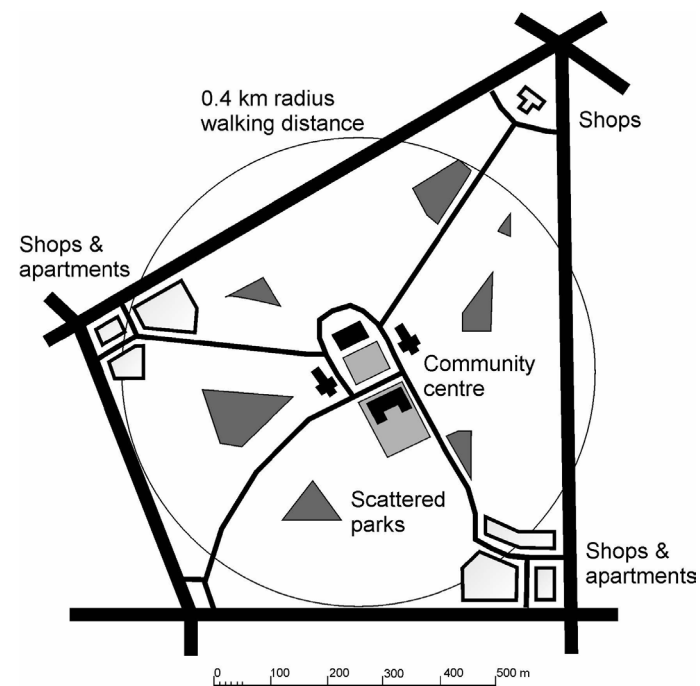
Σε γενικότερο πλαίσιο, καταλαβαίνουμε ότι ο Perry έβλεπε τη γειτονιά ως μία μεμονωμένη αστική μονάδα. Το σύνολο αυτών των αστικών μονάδων-γειτονιών θα σχημάτιζε την πόλη. Από την άλλη πλευρά, ο Stein και ο Wright συνέλαβαν τις γειτονιές Radburn ώστε η μία να επικαλύπτει την άλλη και ομαδοποιημένες σε περιοχές να υποστηρίζουν εγκαταστάσεις μεγάλης κλίμακας.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι κάποιες βασικές αρχές σχεδιασμού των δύο μοντέλων μπορούν να ισχύουν και σήμερα:

- Η εισαγωγή κοινόχρηστων χώρων για τους κατοίκους, οι ανοιχτοί χώροι, οι εμπορικές και κοινοτικές χρήσεις γης προδιαθέτουν την σημερινή ανάγκη για εφαρμογή μικτών χρήσεων στον σχεδιασμό γειτονιών.
- Σε πολλές γειτονιές, υπάρχουν παραδείγματα τοποθέτησης εμπορικών χρήσεων στην περιφέρεια ώστε να αποφορτίζεται ο πυρήνας από τα αυτοκίνητα.
- Ένα κέντρο γειτονιάς κατά προτίμηση εντός 0,8-0,4 χλμ. ακτίνας με τα πόδια και η παροχή εκπαιδευτικών και ψυχαγωγικών εγκαταστάσεων παραμένει ένα επιθυμητό ζητούμενο.
- Διάσπαρτα μικρά πάρκα και παιδικές χαρές αποτελούν ελκυστικά χαρακτηριστικά που μπορούν να έχουν οι σύγχρονες γειτονιές.
- Η ιεράρχηση των δρόμων είναι απαραίτητη για να διοχετεύεται η τοπική και υπερτοπική κίνηση.
- Τα όρια που δημιουργούνται από φυσικά χαρακτηριστικά και μεγάλους αυτοκινητοδρόμους προσφέρουν στους κατοίκους μια αίσθηση οριοθέτησης.

- Η επίτευξη αρχιτεκτονικών ποιοτήτων έχει μέγιστη σημασία.
- Τέλος, η αρχή του σταθερού μεγέθους της γειτονιάς δεν μπορεί να εφαρμοστεί σήμερα. Με την σημερινή κινητικότητα, τα όρια της γειτονιάς δεν έχουν τη δύναμη που είχαν στις αρχές του 20ου αιώνα. Το σταθερό μέγεθος αναιρείται λόγω των δημογραφικών αλλαγών και της χρήσης των σύγχρονων μέσων μεταφοράς.

Ωστόσο, σε γενικές γραμμές αυτές οι φυσικές αρχές σχεδιασμού των δύο μοντέλων μπορούν να εφαρμοστούν εναλλακτικά. Άλλωστε κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα, παρόμοιες αρχές σχεδιασμού της γειτονιάς έχουν εμφανιστεί στο κίνημα του «New Urbanism» (δες επόμενο κεφάλαιο), του «Neo-traditional» και «Traditional Neighborhood Development» (TND)⁶⁴.

⁶⁴ Αναφέρεται στην πλήρη ανάπτυξη μιας γειτονιάς ή πόλης με βάση τις παραδοσιακές αρχές της πολεοδομίας. Μπορεί να αφορά την επανάχρηση υφιστάμενων κτιρίων ή την υλοποίηση μιας καινούριας κατασκευής. Περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα τύπων κατοικιών, ένα ιεραρχημένο δίκτυο δρόμων και δημόσιων χώρων και εγκαταστάσεις όπως καταστήματα και σχολεία σε κοντινή απόσταση από τις κατοικίες.

«This image has not been modified. It's time to change that»*

- Καμπάνια "Erase the difference"

*<http://printicapp.com/blog/erase-the-difference/>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΤΗΣ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ

4.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, θα αναλύσουμε το κίνημα «New Urbanism», την αντίστοιχη έκφρασή του στην Ευρώπη με τον όρο «Αστική Αναγέννηση» («Urban renaissance») και τέλος το φαινόμενο του εξευγενισμού («Gentrification»). Θα δούμε με ποιο τρόπο τα προϋπάρχοντα πρότυπα σχεδιασμού γειτονιών χρησιμοποιήθηκαν στην ανάπτυξη παλαιών περιοχών που παρήκμαζαν (κυρίως στα κέντρα των πόλεων).

4.2. ΚΙΝΗΜΑ «NEW URBANISM»

Μέχρι τα μέσα του 20ου αιώνα, ο σχεδιασμός των γειτονιών περιείχε αρχές όπως οι μικτές χρήσεις και ο προσανατολισμός στους πεζούς. Με την ανάπτυξη των μέσων μαζικής μεταφοράς όμως η πόλη επεκτάθηκε προς τα έξω, επιτρέποντας την δημιουργία νέων κοινοτήτων. Συγκεκριμένα, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ο πολεοδομικός σχεδιασμός επικεντρώθηκε στη χρήση δημοτικών διατάξεων διαχωρισμού των κατοικιών από την εμπορική και βιομηχανική ανάπτυξη. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την κατασκευή χαμηλής πυκνότητας γειτονιών ως προτιμότερη επιλογή στέγασης για την αυξανόμενη μεσαία τάξη. Έτσι, τα αυτοκίνητα έγιναν απαραίτητα με συνέπεια την εμφάνιση μιας κουλτούρας εξάρτησης από αυτά. Το σύστημα του αυστηρού διαχωρισμού των χρήσεων γης έγινε γνωστό «ως συμβατική προαστιακή ανάπτυξη ή υποτιμητικά ως αστική εξάπλωση («urban sprawl»⁶⁵).

65 Είναι μια πολύπλευρη έννοια που περιγράφει την προσανατολισμένη στο αυτοκίνητο, χαμηλής πυκνότητας ανάπτυξη. Έχει γενικά αρνητική έννοια λόγω των περιβαλλοντικών, και πολιτιστικών προβλημάτων και ζητημάτων υγείας που προκαλεί. Το φαινόμενο αυτό είναι βαθιά αμφιλεγόμενο. Οι υποστηρικτές του ισχυρίζονται ότι η επέκταση δεν αυξάνει αναγκαστικά την κίνηση των οχημάτων. Άλλοι υποστηρίζουν ότι η αστική εξάπλωση είναι αποτέλεσμα των νομικών δομών και των δικαστικών αποφάσεων που την έχουν ενθαρρύνει.

Σύντομα ένας αριθμός ακτιβιστών και στοχαστών άρχισε να επικρίνει τις συνέπειες αυτού του συστήματος. Ο Lewis Mumford⁶⁶ επέκρινε την «αντι-αστική» ανάπτυξη της μεταπολεμικής Αμερικής. Η Jane Jacobs⁶⁷ το 1961, ζήτησε να επανεξεταστούν τα μίας χρήσης στεγαστικά έργα, οι μεγάλες λεωφόροι εξαρτημένες από το αυτοκίνητο και τα αυτόνομα εμπορικά κέντρα που έγιναν ο «κανόνας».

Ριζωμένο σε αυτές τις πρώτες διαφωνίες, το κίνημα του «New Urbanism» εμφανίστηκε στις δεκαετίες '70 και '80 με αστικά οράματα ανακατασκευής της «ευρωπαϊκής» πόλης που πρότεινε ο αρχιτέκτονας Leon Krier⁶⁸ και θεωρίες του Christopher Alexander⁶⁹ περί «πρότυπης γλώσσας» .

Το κίνημα «New urbanism» αποτελεί ένα αστικό κίνημα σχεδιασμού που προωθεί τις γειτονίες με προσανατολισμό στους πεζούς («walkable neighborhoods») και τη μίξη τύπων κατοικιών και λειτουργιών. Περιλαμβάνει αρχές όπως ο παραδοσιακός σχεδιασμός της γειτονιάς («Traditional Neighborhood Design»-TND⁷⁰) και η προσανατολισμένη στην μετακίνηση ανάπτυξη («Transit-Oriented Development»-TOD⁷¹). Είναι επίσης στενά συνδεδεμένο με την περιφερειοποίηση, την οικολογία και την ευρύτερη έννοια της έξυπνης

66 Όπως 57 σελ. 70

67 (1916-2006) Αμερικανό-Καναδή δημοσιογράφος, συγγραφέας και ακτιβίστρια. Στο βιβλίο της «The Death and Life of Great American Cities» το 1961, υποστήριξε ότι κατά την ανανέωση των αστικών κέντρων δεν λαμβάνονταν υπόψη οι ανάγκες όλων των κατοίκων των πόλεων.

68 (1946) Γερμανός αρχιτέκτονας, θεωρητικός και πολεοδόμος.

69 (1936) Αυστριακός αρχιτέκτονας, καθηγητής πανεπιστημίου και συγγραφέας. Υποστηρίζει ότι οι χρήστες γνωρίζουν περισσότερα σχετικά με τα κτίρια από οποιονδήποτε αρχιτέκτονα. Δημιούργησε μια «πρότυπη γλώσσα» («pattern language») που επιτρέπει σε κάθε πολίτη να σχεδιάσει και να κατασκευάσει το δικό του σπίτι.

70 Όπως 64 σελ. 78.

71 Είναι μια μικτής χρήσης περιοχή που έχει σχεδιαστεί για να βελτιώσει την πρόσβαση στα μέσα μαζικής μεταφοράς. Μια γειτονιά TOD έχει συνήθως ένα κέντρο με διαμετακομιστικό σταθμό που περιβάλλεται από σχετικά υψηλής πυκνότητας περιοχές με σταδιακή μείωση της πυκνότητας έξω από το κέντρο.

ανάπτυξης («smart growth»⁷²). Επίσης, αποτελεί μια παραλλαγή του «New Pedestrianism»⁷³ το οποίο έχει τις ρίζες του στην κοινότητα του «Radburn».

Θεμελιώδες κείμενό του είναι ο Χάρτης του «New Urbanism». Σ' αυτόν αναφέρεται:

«Υποστηρίζουμε την αναδιάρθρωση της δημόσιας πολιτικής και της ανάπτυξης ώστε να υποστηρίζονται οι ακόλουθες αρχές: Οι γειτονίες θα πρέπει να ποικίλουν ως προς τη χρήση και τον πληθυσμό. Θα πρέπει να είναι σχεδιασμένες για τους πεζούς, την διαμετακόμιση και το αυτοκίνητο. Οι πόλεις και οι κωμοπόλεις θα πρέπει να περιέχουν φυσικούς και καθολικά προσβάσιμους δημόσιους χώρους. Οι αστικές περιοχές θα πρέπει να σχεδιάζονται ώστε να προάγεται η τοπική ιστορία, το κλίμα και η οικολογία»⁷⁴.

Οι «New Urbanists» υποστηρίζουν τον περιφερειακό σχεδιασμό, την αρχιτεκτονική που προσαρμόζεται στο περιεχόμενο της εκάστοτε περιοχής καθώς και την ισόρροπη ανάπτυξη των θέσεων εργασίας και στέγασης. Πιστεύουν ότι οι στρατηγικές τους μπορούν να μειώσουν την κυκλοφοριακή συμφόρηση, να αυξήσουν την προσφορά προσιτών οικονομικά κατοικιών και να ελέγξουν την εξάπλωση των προαστίων. Ο καταστατικός τους Χάρτης καλύπτει επίσης θέματα όπως η ιστορική διατήρηση, ο σχεδιασμός ασφαλών δρόμων, η πράσινη αρχιτεκτονική και η ανάπλαση των εγκαταλειμμένων περιοχών.

- Η γειτονιά έχει ένα ευδιάκριτο κέντρο. Αυτό είναι συχνά μία πλατεία ή χώρος πρασίνου και μερικές φορές μια πολυάσχολη γωνία του δρόμου. Μία στάση διέλευσης βρίσκεται στο κέντρο.
- Οι περισσότερες από τις κατοικίες βρίσκονται σε απόσταση πέντε λεπτών με τα πόδια από το κέντρο- κατά μέσο όρο περίπου τέσσερα χλμ.
- Υπάρχει μια ποικιλία οικιστικών τύπων- συνήθως μονοκατοικίες σε σειρά και διαμερίσματα.
- Στα όρια της γειτονιάς τοποθετούνται καταστήματα και γραφεία για την επαρκή κάλυψη των εβδομαδιαίων αναγκών ενός σπιτιού.
- Ένας μικρός βοηθητικός χώρος ή ένα γκαράζ επιτρέπεται στην αυλή του κάθε σπιτιού. Αυτός ο χώρος μπορεί να ενοικιαστεί ή να χρησιμοποιηθεί ως χώρος εργασίας.
- Ένα δημοτικό σχολείο βρίσκεται αρκετά κοντά ώστε τα περισσότερα παιδιά να περπατάνε από το σπίτι τους.
- Υπάρχουν μικρές παιδικές χαρές προσβάσιμες από κάθε κατοικία- όχι περισσότερο από το ένα δέκατο του μιλίου μακριά.
- Υπάρχει ένα συνεκτικό δίκτυο κυκλοφορίας με το οποίο διαμοιράζεται η κυκλοφορία.
- Οι δρόμοι είναι σχετικά στενοί και σκιάζονται από δεντροστοιχίες. Αυτό επιβραδύνει την κυκλοφορία, δημιουργώντας ένα περιβάλλον κατάλληλο για τους πεζούς και τους ποδηλάτες.
- Τα κτίρια στο κέντρο της γειτονιάς τοποθετούνται κοντά στο δρόμο οριοθετώντας έναν υπαίθριο χώρο.
- Οι χώροι στάθμευσης βρίσκονται σπάνια μπροστά στο δρόμο. Ο χώρος στάθμευσης έχει τοποθετηθεί στο πίσω μέρος των κτιρίων και είναι συνήθως προσβάσιμος από δρομάκια.
- Ορισμένες εξέχουσες θέσεις προς το τέλος των δρόμων ή στο κέντρο της γειτονιάς προορίζονται για δημόσια κτίρια. Αυτά χρησιμοποιούνται για συναντήσεις της κοινότητας, εκπαιδευτικούς λόγους και θρησκευτικές ή πολιτιστικές δραστηριότητες.
- Η γειτονιά είναι αυτοδιοικούμενη. Μια επίσημη Ένωση συζητάει και αποφασίζει τα θέματα για την συντήρηση, την ασφάλεια και τις οικιστικές αλλαγές. Η φορολογία είναι ευθύνη της ευρύτερης

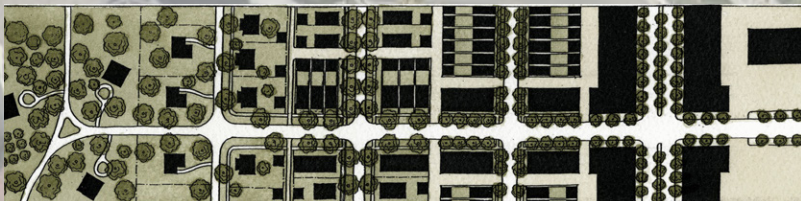
72 Είδος αστικού σχεδιασμού που συγκεντρώνει την ανάπτυξη σε συμπαγή, «walkable» αστικά κέντρα για να αποφευχθεί η εξάπλωση. Στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στο Ηνωμένο Βασίλειο, όροι όπως «Compact City» ή «urban intensification» έχουν παρόμοια έννοια. Κύριος στόχος είναι να επιτευχθεί μια μοναδική αίσθηση κοινότητας και τόπου.

73 Όπως 62 σελ. 74.

74 <http://www.cnu.org/charter>

κοινότητας.

- *Σχεδιασμός σε διατομές («The transect»)*. Η διατομή είναι ένα αναλυτικό εργαλείο στοιχείων που αλληλοενισχύονται, όπως συγκεκριμένοι φυσικοί τόποι ή αστικές λειτουργίες. Περιλαμβάνει υψηλότερες πυκνότητες στο κέντρο της περιοχής και προοδευτικά λιγότερο πυκνές προς τα όρια της. Η αρχή αυτή σχεδιασμού μπορεί να εφαρμοστεί σε όλο το φάσμα των πυκνοτήτων, από μικρές πόλεις σε μεγάλες.
- *Έξυπνη μετακίνηση («Smart Transportation»)*. Ένα δίκτυο υψηλής ποιότητας τρένων που συνδέουν τις πόλεις και τις γειτονιές.
- *Αειφορία («Sustainability»)*. Ελάχιστες περιβαλλοντικές επιπτώσεις της ανάπτυξης, φιλικές προς το περιβάλλον τεχνολογίες και σεβασμός στην οικολογία. Ενεργειακή απόδοση, λιγότερη χρήση των πεπερασμένων καυσίμων και περισσότερη τοπική παραγωγή.

Το κίνημα «New Urbanism» έχει λάβει τόσο τον έπαινο όσο και την κριτική από όλα τα μέρη του πολιτικού φάσματος. Σε μια συνέντευξη του, ο Peter Gordon⁷⁵ τάχθηκε υπέρ της προαστιακής ανάπτυξης. Κατέκρινε το κίνημα λέγοντας ότι αγνοεί τις προτιμήσεις των καταναλωτών και της ελεύθερης αγοράς. Τέλος, υπερασπίστηκε την προσανατολισμένη στο αυτοκίνητό ανάπτυξη, υποστηρίζοντας ότι αυτό είναι που οι άνθρωποι θέλουν.

Από την άλλη πλευρά, ο δημοσιογράφος Alex Marshall⁷⁶ το έχει χαρακτηρίσει ως κατ' ουσία ένα σύστημα “marketing” που ανακατασκευάζει τη συμβατική εξάπλωση των προαστίων πίσω από ένα προσωπείο νοσταλγικών εικόνων με άδεια, φιλόδοξα συνθήματα. Γενικά, θα λέγαμε ότι το κίνημα «New Urbanism» δεν πρέπει να θεωρείται η μαγική λύση για όλα τα προβλήματα. Προβληματικές γειτονιές υπάρχουν λόγω των μυριάδων ευρύτερων κοινωνικών συνθηκών. Έτσι, ο επανασχεδιασμός γειτονιών που θα διατηρούν συγκεντρώσεις κατοίκων με χαμηλά εισοδήματα προορίζεται να είναι μια απογοήτευση μακροπρόθεσμα. Είναι σημαντικό να θυμόμαστε τους περιορισμούς του σχεδιασμού, ειδικότερα για την αναζωογόνηση των κεντρικών γειτονιών.

Επίσης, το κίνημα «New Urbanism» δεν αποτελεί κάποιο πρόγραμμα στέγασης. Δεν μπορεί τα μέλη του να αφηφούν τη δυναμική της

75 Καθηγητής πολεοδομίας στο πανεπιστήμιο της Ν. Καλιφόρνιας στο τμήμα Δημόσιας Πολιτικής. Έχει κάνει έρευνες πάνω στην εφαρμοσμένη αστική οικονομία.

76 Αμερικανός δημοσιογράφος, με αντικείμενο έρευνας και σχολιασμού τον αστικό σχεδιασμό, την μαζική μεταφορά και την πολιτική οικονομία.

αγοράς ακινήτων, ούτε να πιστεύουν ότι η εξασφάλιση οικονομικά προσιτής δημόσιας στέγασης θα παρέχεται χωρίς την ανάμειξη του δημόσιου τομέα. Είναι δηλαδή κάπως αφελές να προβάλλουν ότι μόνο με σχεδιαστικές προτάσεις, θα παρέχουν τις επιθυμητές υπηρεσίες ή θα βοηθήσουν με το κόστος χρήσης και τις πληρωμές των υποθηκών.

Οι αρχές του «New Urbanism» είναι απλά μια σχεδιαστική προσέγγιση που βασίζεται σε προηγούμενα ιστορικά πρότυπα με σκοπό τον συνδυασμό διαφορετικών τύπων κατοικιών σε γειτονιές. Όμως, αυτές οι αρχές δεν εφαρμόζονται σε πιο αδύναμες αγορές, όπου είναι δύσκολη η προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων. Ωστόσο, μπορούν να εισχωρήσουν στα ανεκμετάλλετα τμήματα της αγοράς, παρέχοντας εναλλακτικές λύσεις στέγασης.

Ακόμη, το κίνημα «New Urbanism» δεν είναι πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης. Δεν μπορεί να παρέχει επαγγελματική κατάρτιση ή κεφάλαιο εκκίνησης. Το είδος των αναπλάσεων και ο συνδυασμός με πολιτικές πρωτοβουλίες μπορούν να προσφέρουν κατάλληλες ευκαιρίες ανάπτυξης δεσμών μεταξύ της επαγγελματικής κατάρτισης και των ευκαιριών απασχόλησης.

Ούτε αποτελεί πρόγραμμα κοινωνικής υπηρεσίας. Μια «walkable» γειτονιά δεν προϋποθέτει την παροχή οικονομικά προσιτής υγειονομικής περίθαλψης στις φτωχές οικογένειες ή την παροχή συμβουλών στους τοξικομανείς και την κοινοτική αστυνόμευση για τον έλεγχο της εγκληματικότητας. Το κίνημα του «New Urbanism» υπόκειται στους περιορισμούς των τοπικών και κυβερνητικών πρωτοβουλιών, που κάνουν φτωχή προσπάθεια για την αντιμετώπιση προβλημάτων όπως ο ρατσισμός, η ανισότητα και οι χωρικές αναντιστοιχίες. Με δεδομένη αυτή την πραγματικότητα, οι προσπάθειες που αποσκοπούν στην οικοδόμηση κοινωνικού κεφαλαίου δεν μπορεί να περιορίζονται σε μονάδες ή θύλακες γειτονιών τύπου «New Urbanism».

Επιπλέον, το κίνημα του «New Urbanism» δεν είναι άτρωτο όσον αφορά την ανεπάρκεια των συμμετοχικών διαδικασιών, ιδίως στην περίπτωση των μειονεκτούντων πληθυσμών που παραδοσιακά έχουν αποκλειστεί από τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

Έτσι, εάν τα μέλη του κινήματος θέλουν να αποφύγουν την κριτική

που συσσωρεύεται γενικά για την αστική εποχή ανανέωσης, θα πρέπει να εργαστούν προσεκτικά για την κάλυψη των αναγκών των πληθυσμών στο εσωτερικό της πόλης. Τι συμβαίνει για παράδειγμα στην γειτονιά του κέντρου που μετατοπίζεται έτσι ώστε να δημιουργηθεί μια γειτονιά μικτού εισοδήματος; Με λίγα λόγια, οι λύσεις που δίνουν οι «New Urbanists» δεν επαρκούν για την αντιμετώπιση των λανθασμένων στρατηγικών αναζωογόνησης του κέντρου της πόλης. Ενώ τα διαφορετικά είδη των κατοικιών θα μπορούσαν να παρέχουν καλύτερες επιλογές για τα νοικοκυριά στο εσωτερικό των πόλεων, πολλά από αυτά θα αποκλείονται από αυτές χωρίς επαρκή στεγαστική βοήθεια ή κάποιο είδος συμπληρωματικών μέτρων και κινήτρων.

Οι δυνατότητες του δομημένου περιβάλλοντος για την υποστήριξη ευρύτερων πολιτικών στόχων και την ικανοποίηση ποικίλων ανθρώπινων αναγκών δεν θα πρέπει πλέον να αντιμετωπίζονται τόσο επιφανειακά. Επισημαίνουμε λοιπόν τον κίνδυνο της υπερβολικής χρήσης λύσεων βασισμένων μόνο στον σχεδιασμό αφού η ιστορία παρέχει πολλά παραδείγματα αποτυχιών τέτοιου τύπου.

Έτσι, θα λέγαμε ότι το κίνημα πρέπει να γίνει μέρος μιας συνολικής στρατηγικής με σκοπό την ανασυγκρότηση των προβληματικών γειτονιών- ειδικά του κέντρου της πόλης. Αλλιώς θα παραμένει απλά ένα κέλυφος που θα περιέχει με τυχαίο τρόπο ότι βούλεται η αγορά. Ως μέρος μιας συντονισμένης στρατηγικής όμως, θα μπορέσει να παρέχει μια ευέλικτη, σταδιακή προσέγγιση αναζωογόνησης που συγχωνεύεται με την πόλη και τη συμπληρώνει.

Η αστική αναγέννηση («Urban Renaissance») είναι ο πιο κοινός ισοδύναμος όρος του «New Urbanism» στην Ευρώπη. Αποτελεί την πιο πρόσφατη περίοδο ανασύστασης και αναγέννησης («regeneration») πολλών πόλεων της Βρετανίας και τμημάτων του Λονδίνου, ύστερα από μία περίοδο εσωτερικής αστικής αποσύνθεσης κατά τα μέσα του 20ου αιώνα.

Οι κυριότεροι παράγοντες που οδήγησαν τις πόλεις της Αγγλίας στην αστική αναγέννηση ήταν:

- Η συνέχιση της βιομηχανικής παρακμής και ιδιαίτερα η επιταχυνόμενη μείωση της βαριάς βιομηχανίας κατά τα τελευταία τριάντα χρόνια. Αυτό σε ορισμένες πόλεις σε συνδυασμό με την αύξηση των βιομηχανιών τεχνολογίας, αποδεκάτισε ολόκληρες γειτονιές και κοινότητες. Οι εγκαταλειμμένες και κενές ιδιοκτησίες είναι ένα χαρακτηριστικό αυτών των περιοχών.
- Η μαζική επένδυση στον τομέα των ακινήτων κατά τα τελευταία είκοσι χρόνια σε προαστιακές περιοχές κατοικίας, εμπορικά κέντρα εκτός πόλης, συγκροτήματα αναψυχής και επιχειρηματικά πάρκα.
- Η συνέχιση των μεγάλων οικονομικών ανισοτήτων από περιοχή σε περιοχή με μόνο το Λονδίνο και το νοτιοανατολικό τμήμα της Αγγλίας να υπερβαίνουν το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα. Αυτή η άνιση κατανομή πλούτου δημιούργησε δυσανάλογη ζήτηση για κατοικίες στις πιο ευημερούσες περιοχές και είχε επίσης σημαντικές επιπτώσεις στα χαρακτηριστικά του πληθυσμού εντός των πόλεων.
- Η μετακίνηση από τους πυρήνες των πόλεων στα προάστια. Η κίνηση αυτή έχει χαρακτηριστεί ως μία πληθυσμιακή αλληλουχία, με τους ανθρώπους και ιδίως τις οικογένειες να μεταβαίνουν από τα αστικά κέντρα σε προάστια, σε μικρές πόλεις και αγροτικές περιοχές. Επίσης, όσοι ζουν σε προαστιακές περιοχές έχουν την τάση να μετακινούνται ακόμα πιο έξω.

Λαμβάνοντας υπόψη αυτό το πλαίσιο, το ζήτημα της τοποθεσίας νέων κατοικιών έγινε πολύπλοκο. Όπως και σε ένα μεγάλο μέρος της Ευρώπης, στην Αγγλία παρ'όλο που ο πληθυσμός σήμερα αυξάνεται πολύ αργά, εμφανίζεται μια απότομη αύξηση του αριθμού των νοικοκυριών. Η αιτία αυτής της αύξησης είναι ο αριθμός των μονομελών οικιακών μονάδων. Τα νοικοκυριά αυτά περιλαμβάνουν τους νέους που ζουν μόνοι τους, διαζευγμένα και ανύπαντρα άτομα και τους ηλικιωμένους. Πολλά από αυτά τα νέα νοικοκυριά ανήκουν επίσης σε άτομα με χαμηλά εισοδήματα.

Παρ' όλα αυτά, υπήρξε σημαντική πολιτική αντίσταση όσον αφορά την τοποθέτηση νέων κατοικιών στις περιαστικές ζώνες των πόλεων. Οι περιβαλλοντικές αντιδράσεις για την προστασία της υπαίθρου και τη μείωση των μετακινήσεων με αυτοκίνητο δεν άφησαν πολλά περιθώρια για συζητήσεις σχετικά με την δημιουργία νέων πόλεων. Από την πλευρά της κυβέρνησης, οι λόγοι για τους οποίους απαιτούνταν αναγέννηση ήταν σαφείς. Οι πόλεις είχαν χάσει μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού τους και επίσης πάρα πολλές εκτάσεις πρασίνου είχαν καταπατηθεί από στεγαστικά έργα. Η κυβέρνηση στόχευε λοιπόν στο να επανορθωθεί αυτή η κατάσταση με την επιστροφή των πληθυσμών στις πόλεις και την κατασκευή κατοικιών σε αστική γη. Οι φορείς της αστικής αναγέννησης υποσχέθηκαν να ωφελήσουν τους πάντες, καθιστώντας τις πόλεις ζωντανές και προστατεύοντας την ύπαιθρο από την πίεση της ανάπτυξης.

Η αστική αναγέννηση επιτεύχθηκε μέσα από μια σειρά πρωτοβουλιών όπως φορολογικά κίνητρα και άρση ορισμένων περιορισμών σχεδιασμού. Αναξιοποίητη γη, όπως κανάλια και αποβάθρες του 17ου και του 18ου αιώνα, σιδηροδρομικοί σταθμοί και εγκαταλειμμένες βιομηχανικές εγκαταστάσεις έγιναν το επίκεντρο της αναγέννησης.

Η πιο κοινή στρατηγική αυτής της εκ νέου ανάπτυξης ήταν η δημιουργία μικτών χρήσεων και η επανάχρηση διαμερισμάτων και σημαντικών κτιρίων της πόλης. Τα εγκαταλειμμένα αλλά ελκυστικά ιστορικά κτίρια μετατράπηκαν σε κατοικίες ή σε εμπορικούς χώρους με την βοήθεια γενναιόδωρων επιχορηγήσεων και φορολογικών ελαφρύνσεων.

Στις Η.Π.Α, οι προσπάθειες για την αναζωογόνηση των αστικών περιοχών περιλάμβαναν ιδέες μετατροπής του κέντρου της πόλης σε πολιτιστικό/καλλιτεχνικό κέντρο, φιλοδοξώντας να γίνει "φιλικό" προς την «Creative Class»⁷⁷. Οι διοικήσεις των πόλεων προώθησαν

77 Η «Creative Class» είναι μια κοινωνικό-οικονομική τάξη που προσδιορίστηκε από τον Αμερικανό οικονομολόγο Richard Florida. Η τάξη διαιρείται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: α) Τον «Super-Creative Core»: περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα επαγγελματιών (π.χ. τις επιστήμες, την εκπαίδευση, την έρευνα) καθώς και τις τέχνες, τον σχεδιασμό και τους εργαζόμενους στα Μ.Μ.Ε. Τα άτομα αυτής της ομάδας θεωρούνται καινοτόμα και δημιουργικά. β) Τους «Creative Professionals»: Αυτοί είναι οι κλασικοί "εργάτες" της γνώσης. Εργάζονται στον τομέα

εκδηλώσεις όπως η «First Friday»⁷⁸ καθώς και την κατασκευή συνεδριακών κέντρων και θεάτρων ώστε να προσελκύσουν επισκέπτες που κατοικούν στα προάστια.

Μέχρι στιγμής, σε πολλές περιοχές που υπέστησαν αστική αναγέννηση έχει υπάρξει μια μέτρια αύξηση του ενδιαφέροντος, ειδικά για έργα στέγασης συχνά σε πρώην μη κατοικημένες περιοχές.

We must rebuild the empty quarters of our cities to bring vitality and security before expanding into the countryside

Nice

Manchester

Mexico City

In England, the quantity of derelict land is more than sufficient to meet our current needs

της υγείας, των επιχειρήσεων, τον νομικό τομέα και την εκπαίδευση. Επίσης, στην «Creative Class» περιλαμβάνεται και μια πολύ μικρότερη ομάδα μπόεμ ατόμων. Ο Florida υποστηρίζει ότι η «Creative Class» είναι κρίσιμη για την κοινωνία λόγω της ικανότητας των μελών της να τονώνουν την περιφερειακή οικονομική ανάπτυξη μέσω της καινοτομίας. Ωστόσο, οι ένοικοι του Florida και η εμπειρική του έρευνα έχουν επικριθεί ευρέως.

78 Έτσι ονομάζονται διάφορες δημόσιες εκδηλώσεις σε ορισμένες πόλεις (κυρίως στις Η.Π.Α) που λαμβάνουν χώρα την πρώτη Παρασκευή κάθε μήνα. Αυτές γίνονται σε ολόκληρη την πόλη και περιλαμβάνουν πολλές δραστηριότητες όπως το άνοιγμα γκαλερί τεχνών και την κοινωνική και πολιτική δικτύωση. Οι Αμερικανικές πόλεις έχουν προωθήσει τέτοιες εκδηλώσεις για να προσελκύσουν τους ανθρώπους σε ιστορικές περιοχές που θεωρούνται επικίνδυνες.

Towards a Strong Urban Renaissance

An independent report by members of the Urban Task Force chaired by Lord Rogers of Riverside

4.3.2. «URBAN TASK FORCE» & «SOCIAL EXCLUSION UNIT»

Οι πολιτικές αστικής αναγέννησης της βρετανικής κυβέρνησης του Tony Blair⁷⁹, ο οποίος ήρθε στην εξουσία το 1997 βασίστηκαν ουσιαστικά σε δύο βασικά έγγραφα. Αυτά τα έγγραφα ήταν η έκθεση της «Urban Task Force»⁸⁰ υπό την προεδρία του αρχιτέκτονα Lord Richard Rogers⁸¹ με τίτλο «Towards an Urban Renaissance»⁸² και η έκθεση της «Social Exclusion Unit»⁸³ με τίτλο «Bringing Britain Together: A national strategy for neighborhood renewal»⁸⁴. Αυτές οι δύο εκθέσεις αποτέλεσαν δύο διακριτούς άξονες πολιτικών αστικής ανάπτυξης στην Αγγλία.

«Towards an Urban Renaissance»: Σύμφωνα με την αυτή την έκθεση, ο σκοπός της αστικής αναγέννησης ήταν να καταστήσει τις πόλεις καλύτερες και τις περιοχές πιο ελκυστικές για τον πληθυσμό στο σύνολό του. Η ουσία της προσέγγισης αυτής, ήταν η βελτίωση της ποιότητας και των δυνατοτήτων του φυσικού ιστού της πόλης. Στο πλαίσιο αυτό, η επίσημη δήλωση της «Urban Task Force» στην έκθεση αυτή ήταν η εξής: «Η Urban Task Force θα προσδιορίσει τις αιτίες της αστικής παρακμής στην Αγγλία και θα προτείνει πρακτικές λύσεις για να φέρει τους ανθρώπους πίσω στις πόλεις,

79 (1953) Βρετανός πολιτικός του Εργατικού Κόμματος. Υπηρέτησε ως πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου το διάστημα 1997-2007.

80 Κυβερνητική ομάδα εργασίας που σχηματίστηκε στην Αγγλία το 1998. Ανέλαβε την μετάφραση των αρχών της αειφόρου αστικής ανάπτυξης σε πολιτικές του χωροταξικού σχεδιασμού.

81 (1933) Βρετανός αρχιτέκτονας.

82 Έκθεση που συντάχθηκε από την «Urban Task Force» και δημοσιεύθηκε στις 29 Ιουνίου του 1999. Σ' αυτήν, εξετάστηκε το ζήτημα του πώς 4 εκατ. νέων κατοικιών (προβλεπόμενων τα επόμενα 25 χρόνια) θα μπορούσαν να στεγαστούν στο Ηνωμένο Βασίλειο χωρίς περαιτέρω καταπάτηση των πράσινων ζωνών ή άλλων περιοχών της υπαίθρου.

83 Τμήμα του Γραφείου του Υπουργικού Συμβουλίου («Cabinet Office») που παρείχε στην κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου στρατηγικές συμβουλές και ανάλυση των πολιτικών στην προσπάθεια κατά του κοινωνικού αποκλεισμού.

84 Έκθεση που συντάχθηκε από την «Social Exclusion Unit» (SEU) με στόχο να γεφυρωθεί το χάσμα ανάμεσα στις πιο υποβαθμισμένες περιοχές και στην υπόλοιπη Αγγλία.

στις κωμοπόλεις και στις γειτονιές. Θα δημιουργήσει ένα νέο όραμα για την αστική ανάπλαση που βασίζεται στις αρχές του βέλτιστου σχεδιασμού, στην κοινωνική ευημερία και στην περιβαλλοντική ευθύνη στο πλαίσιο ενός βιώσιμου οικονομικού και νομοθετικού πλαισίου»⁸⁵.

Ένα από τα πιο σημαντικά ζητήματα ήταν η συζήτηση για τις πράσινες/εγκαταλειμμένες εκτάσεις γης. Η κύρια ώθηση για αυτήν την συζήτηση, ήταν η δημοσίευση του 1995 των προβλέψεων αύξησης των νοικοκυριών στο Ηνωμένο Βασίλειο, που υπέδειξε την ανάγκη να στεγαστούν 4,4 εκατομμύρια επιπλέον νοικοκυριά κατά την περίοδο 1991-2016. Οι επιπτώσεις αυτής της κλίμακας αύξησης του αριθμού των νοικοκυριών έγιναν ένα σημαντικό ζήτημα. Συγκεκριμένα, η πιθανότητα ότι το υψηλό επίπεδο ζήτησης για κατοικίες θα οδηγούσε σε αύξηση της ανέγερσης κατοικιών στην ύπαιθρο προκάλεσε ανησυχία.

Ο ρόλος λοιπόν της «Urban Task Force» ήταν να αναπτύξει μέτρα πολιτικής για την επίτευξη του παραπάνω στόχου. Ωστόσο, τα μέλη της υποστήριζαν ότι μια τέτοια προσέγγιση δεν ήταν απόλυτα επαρκής. Μια επιτυχημένη στρατηγική θα έπρεπε επίσης να αντιμετωπίσει το ζήτημα της δυσαρέσκειας των πολλών όσον αφορά τη ζωή στην πόλη. Έτσι, οι πολιτικές έπρεπε να στοχεύουν στο να γίνουν οι αστικές περιοχές πιο ελκυστικές ώστε οι άνθρωποι να θέλουν να ζήσουν σ'αυτές. Ως εκ τούτου, κύριος στόχος του σχεδίου της «Urban Task Force» ήταν μια ευρύτερη ατζέντα που θα αποσκοπεί στην βελτίωση της ποιότητας της αστικής ζωής και θα καθιστά το αστικό περιβάλλον πιο ελκυστικό.

Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο, ήταν η έννοια της «compact city»⁸⁶ με έμφαση στην υψηλότερη πυκνότητα οικιστικής ανάπτυξης και σε ένα

85 Rogers, R. 1999. Towards an Urban Renaissance: The report of the Urban Task Force. London: E & FN Spon. (σελ. 2)

86 Ο όρος «Compact City» επινοήθηκε για πρώτη φορά το 1973 από δύο μαθηματικούς, τον George Dantzig και Thomas L. Saaty. Το ουτοπικό τους όραμα βασίζονταν στην επιθυμία για πιο αποτελεσματική χρήση των πόρων. Η έννοια αυτή επηρέασε την πολεοδομία. Τώρα, αποτελεί μία σχεδιαστική φιλοσοφία η οποία προωθεί την σχετικά υψηλή οικιστική πυκνότητα με μικτές χρήσεις γης και ένα αποτελεσματικό σύστημα δημόσιων συγκοινωνιών.

ολοκληρωμένο σύστημα δημόσιων μεταφορών. Ακόμη, τονίστηκε η στενή ανάμειξη των χρήσεων γης με τις δραστηριότητες καθώς και η μίξη των κοινωνικών και εθνοτικών ομάδων μέσα στην πόλη.

Γενικά, η έκθεση κυριαρχήθηκε από το όραμα ενός ευρωπαϊκού προτύπου πόλης. Μια περαιτέρω εστίαση, αφορούσε την σημασία του δημόσιου χώρου και της δημόσιας σφαίρας για την συνολική αστική ποιότητα ζωής. Αυτό μεταφράστηκε ως «η επανάκτηση της αστικής παράδοσης» στη Βρετανία, η οποία είχε διατηρηθεί σε κάποιες άλλες ευρωπαϊκές πόλεις.

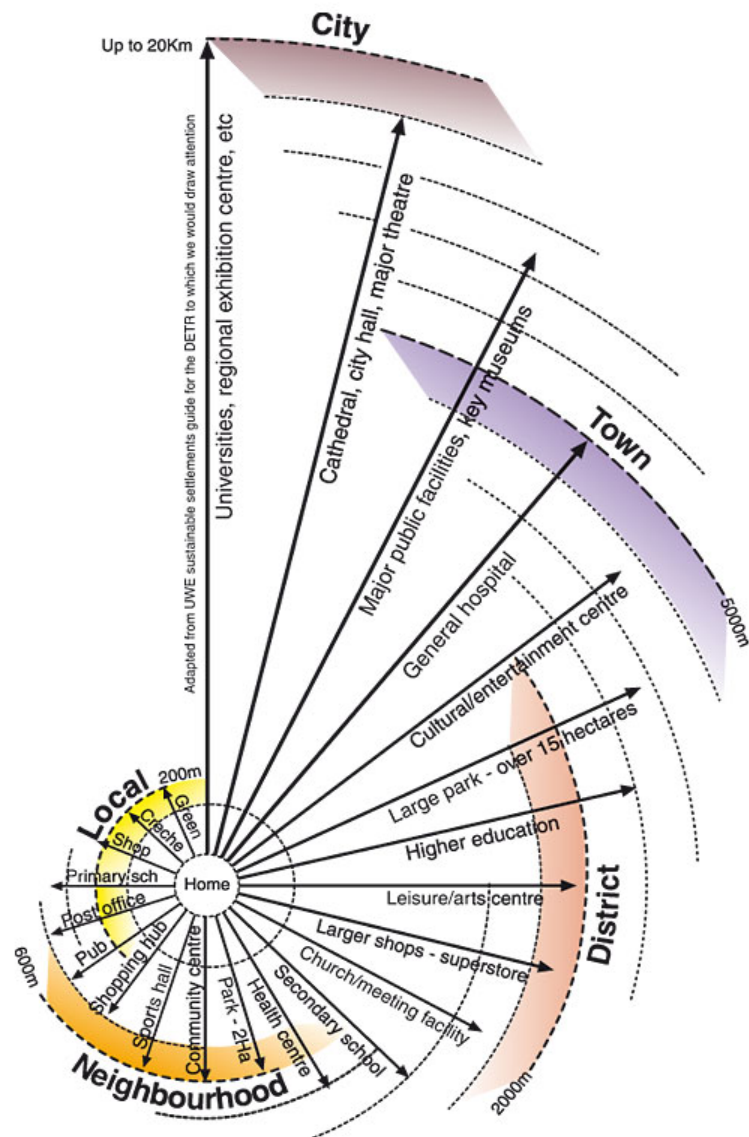
Ακόμη, υποστηρίχτηκε η ιδέα της αναγέννησης μέσω του σχεδιασμού. Υπογραμμίστηκε ο ρόλος της αρχιτεκτονικής και του αστικού σχεδιασμού: «Επιτυχής αστική αναγέννηση αποτελεί αυτή που εκτελείται μέσω του σχεδιασμού. Η προώθηση ενός βιώσιμου τρόπου ζωής και η κοινωνική ένταξη στις πόλεις μας εξαρτάται από τον σχεδιασμό του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής»⁸⁷.

Με βάση το παραπάνω δεδομένο, οι προτάσεις αντικατόπτριζαν την έμφαση στο σχεδιασμό και την φυσική αναγέννηση, με την προετοιμασία χωρικών masterplans, την υψηλότερη απόδοση του σχεδιασμού, τα φορολογικά κίνητρα και την δημιουργία μιας τοπικής φορολογίας μέσω δημόσιων επενδύσεων.

Επιπλέον στόχος των προτάσεων, ήταν η βελτίωση της ποιότητας της πόλης στο σύνολό της κι όχι τόσο η δράση ξεχωριστά σε κάθε περιοχή.

Τέλος, δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην ευαισθητοποίηση και την εκπαίδευση. Αυτό σήμαινε την ποιοτική βελτίωση του σχεδιασμού μέσω αρχιτεκτονικών διαγωνισμών και την δημιουργία ενός περιφερειακού κέντρου επιμόρφωσης των επαγγελματιών. Η ευαισθητοποίηση του κοινού για τον σχεδιασμό επιτεύχθηκε με τη δημιουργία τοπικών αρχιτεκτονικών κέντρων δημόσιας εκπαίδευσης και ενημέρωσης.

87 Rogers, R. 1999. Towards an Urban Renaissance: The report of the Urban Task Force. London: E & FN Spon. (σελ. 5)

«*Bringing Britain Together: A national strategy for neighborhood renewal*»: Η εθνική στρατηγική ανανέωσης των γειτονιών αφορούσε μια ολοκληρωμένη και βιώσιμη ανάπτυξη κυρίως για τις περιοχές με προβλήματα όπως η εγκληματικότητα, τα ναρκωτικά, η ανεργία, ο κατακερματισμός της κοινότητας, η κακή ποιότητα εκπαίδευσης κλπ. Έτσι, στο επίκεντρο της αναζωογόνησης ήταν οι πιο υποβαθμισμένες γειτονιές.

Ένα πρώτο βήμα για την ανάπτυξη της παραπάνω στρατηγικής ήταν να εξεταστούν τα λάθη και οι αποτυχίες των αστικών πρωτοβουλιών αναγέννησης του παρελθόντος. Ένα από τα βασικά διδάγματα των πρωτοβουλιών του παρελθόντος που προέκυψαν ήταν: Η έμφαση των παλαιότερων επενδύσεων κυρίως για την επισκευή κτιρίων. Αναφέρθηκε συγκεκριμένα: «Συχνά τεράστια χρηματικά ποσά έχουν δαπανηθεί για την επισκευή των κτιρίων και για την ανανέωση της μορφής τους, χωρίς όμως να συνδέονται οι επενδύσεις αυτές με τις δεξιότητες, την εκπαίδευση και τις ευκαιρίες απασχόλησης για τους ανθρώπους που ζουν εκεί»⁸⁸.

Στην πράξη αυτή η κριτική, συνεπάγονταν κυρίως τη μείωση των δαπανών για την ανακαίνιση των κατοικιών. Αντ' αυτού, η προσοχή στράφηκε σε ανθρωποκεντρικά μέτρα, ιδίως σε σχέση με θέματα εκπαίδευσης, κατάρτισης, απασχόλησης και υγείας.

Η άλλη κύρια κριτική αφορούσε την ανεπαρκή συμμετοχή των τοπικών κοινοτήτων και την έλλειψη συνεργασίας των κύριων δημόσιων υπηρεσιών. Ειρωνικά, η μετάβαση από τις κτιριακές ανακαινίσεις σε μια πιο ανθρωποκεντρική δράση πραγματοποιήθηκε εν τέλει μέσω της περαιτέρω διάδοσης των ειδικών ζωνών. Αυτό περιλάμβανε ένα νέο γενικό σκοπό: την δημιουργία ενός ολοκληρωμένου προγράμματος, προσαρμοσμένο σε διαφορετικές περιοχές που ονομάστηκε «New Deal for Communities». Αυτό το πρόγραμμα- στο οποίο δόθηκε μεγάλη χρηματοδότηση- επικεντρώθηκε σε λίγες πολύ μικρές περιοχές που αναπτύχθηκαν σε μεγάλο βαθμό ανεξάρτητα η μία από την άλλη, καθώς διαφορετικά υπουργεία ξεκίνησαν τα δικά τους τοπικά προγράμματα.

88 Social Exclusion Unit. 1998. *Bringing Britain Together: A new strategy for neighbourhood renewal*. Command Paper 4045, London: Cabinet Office

Παραδείγματα αυτών περιλάμβαναν τις εξής πολιτικές:

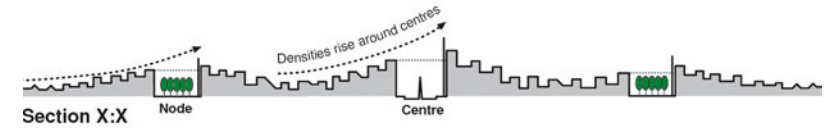
- **Ασφαλές ξεκίνημα:** Φροντίδα των παιδιών, πρώιμη μάθηση και στήριξη των οικογενειών σε υποβαθμισμένες γειτονιές.
- **Ζώνες Απασχόλησης:** Καθοδήγηση για τους μακροχρόνια ανέργους άνω των 25 ετών.
- **Ζώνες δράσης για την υγεία:** Τοπικές συνεργασίες για την ανάπτυξη και υλοποίηση στρατηγικών για την υγεία.
- **Ζώνες δράσης για την εκπαίδευση:** Συνήθως κάλυπτε τα 2/3 των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και τις στοιχειώδεις ανάγκες τους σε τομείς που μειονεκτούσαν.
- **Νέο Ξεκίνημα:** Απευθύνεται στην βοήθεια των νέων από 14-17 ετών που είχαν εγκαταλείψει το σχολείο.

Θα λέγαμε ότι σε σύγκριση με το κίνημα «New Urbanism», η ανανέωση των γειτονιών στην Αγγλία ήταν από την αρχή σαφώς επικεντρωμένη στις πιο υποβαθμισμένες περιοχές. Επίσης, βασίστηκε στην ισχυρή παρέμβαση του δημόσιου τομέα. Αυτή η πολιτική ήταν διαφορετική από αυτήν των εταιρειών αστικής ανάπτυξης («Urban Development Corporations»-UDC⁸⁹) που μέχρι πριν προωθούσε την παραγωγή ιδιωτικών αστικών θυλάκων. Τέλος, έγινε προσπάθεια να δοθεί στις παρεμβάσεις μια κοινωνική διάσταση με προτεραιότητα στην κοινωνική ευημερία και την κοινωνική ένταξη.

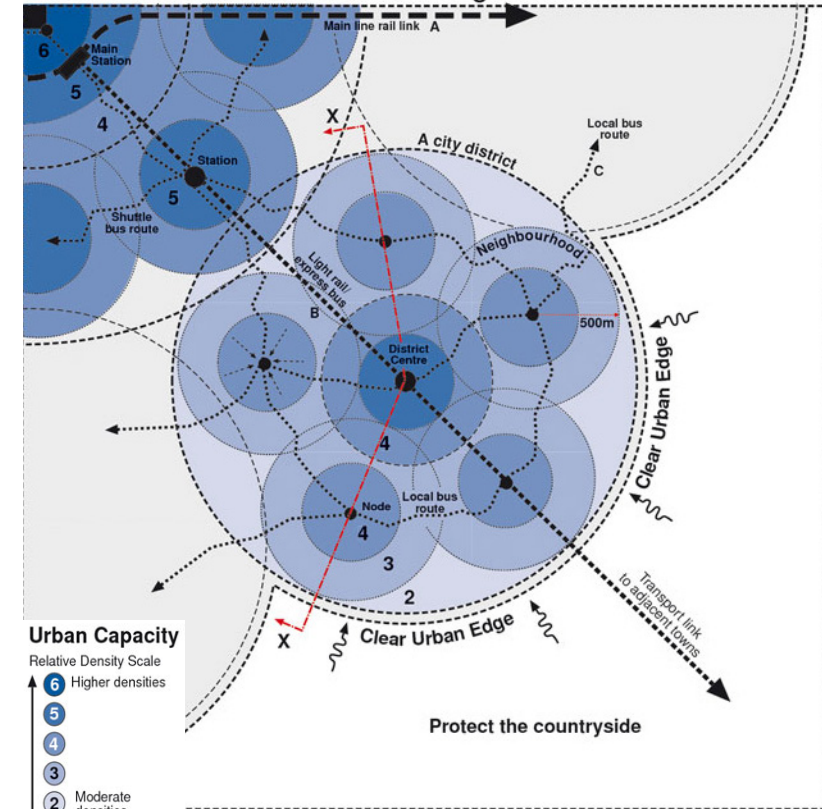
Ωστόσο, στην πραγματικότητα αυτές οι πτυχές ήταν δευτερεύουσας σημασίας σε σχέση με τα θέματα σχεδιασμού και βιωσιμότητας. Τελικά, στην πράξη επιτεύχθηκε μια βελτίωση της ποιότητας ζωής στην πόλη για το σύνολο του πληθυσμού αλλά ο κοινωνικός αποκλεισμός παρέμεινε. Ο κοινωνικός αποκλεισμός, η πώληση και η συγκέντρωσή περιθωριακών ομάδων σε συγκεκριμένες αστικές γειτονιές δεν εξαιλεφθήκαν. Αντιμετωπιστήκαν μόνο με την προσέλκυση των πιο εύπορων και οικονομικά ενεργών κατοίκων. Αυτό οδήγησε σε έναν αστικό ιστό με στενή μίξη των χρήσεων γης και των δραστηριοτήτων καθώς και των κοινωνικών και εθνοτικών ομάδων.

Τελικά, οι πολιτικές αυτές υπήρξαν επιτυχείς σε ορισμένες από

τις μεγαλύτερες πόλεις της Αγγλίας όπως το Νιούκαστλ και το Μάντσεστερ. Σε ορισμένα τμήματα των πόλεων αυτών, η εικόνα της αστικής ζωής αναθεωρήθηκε και συνεπώς υπήρξε ροή νέων κατοίκων. Ωστόσο, συνολικά το πλαίσιο της αντι-αστικοποίησης παρέμεινε και πολλές γειτονιές συνέχισαν να έχουν χαμηλούς δείκτες οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας.

Clear urban districts and distinct neighbourhoods

89 Οργανισμοί που έχουν συσταθεί στην Αγγλία και την Ουαλία από την κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, υπεύθυνοι για την αστική ανάπτυξη των περιοχών.

GEN A PROCESS BY
TRITIC WHICH MIDDLE
ATI CLASS PEOPLE
ON: TAKE UP
 RESIDENCE IN A
 TRADITIONALLY
 WORKING-CLASS
 AREA OF A CITY
 CHANGING THE
 CHARACTER OF
 AN AREA.

Ο όρος εξευγενισμός είναι η ελληνική απόδοση του όρου «gentrification» και προέρχεται από τη λέξη «gentry» που στα ελληνικά μεταφράζεται ως η «αριστοκρατία των γαιοκτημόνων».

Ένας ορισμός της διαδικασίας του εξευγενισμού που δίνει ο Neil Smith⁹⁰ είναι ο εξής: «η διαδικασία κατά την οποία φτωχές, εργατικές γειτονιές στο ιστορικό κέντρο της πόλης φρεσκάρονται μέσω της εισροής ιδιωτικών κεφαλαίων με αποτέλεσμα να εισέρχονται σε αυτές αγοραστές και ενοικιαστές κατοικίας που ανήκουν στα μεσαία στρώματα»⁹¹. Η διαδικασία αυτή συνοδεύεται από την αλλαγή της κοινωνικής σύνθεσης των περιοχών αυτών. Όπως επισημαίνει επίσης ο P. Marcuse⁹²: «η απομάκρυνση συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων είναι στόχος του εξευγενισμού κι όχι μια παρενέργεια». Ωστόσο, ανώδυνες περιγραφές του φαινομένου περιλαμβάνουν τους όρους «ανακύκλωση της γειτονιάς», «αναβάθμιση», «αναγέννηση». Πρώτη φορά ο όρος αυτός χρησιμοποιήθηκε από την Ruth Glass⁹³ το 1964, στην προσπάθεια της να χαρακτηρίσει την κοινωνική μεταβολή που επήλθε στην πρώην εργατική συνοικία Islington του Λονδίνου.

90 (1954-2012) Σκωτσέζος γεωγράφος και ακαδημαϊκός.

91 Smith, N. 1996. *The new urban frontier, gentrification and the revanchist city*. New York-London, Routledge (σελ. 30)

92 (1928) Γερμανό-Αμερικανός δικηγόρος και καθηγητής πολεοδομικού σχεδιασμού. Έχει γράψει εκτενώς για το δικαίωμα στην πόλη και για το κίνημα «Occupy». Το κίνημα «Occupy» είναι ένα διεθνές κίνημα διαμαρτυρίας εναντίον των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων, με πρωταρχικό στόχο του να κάνει τις οικονομικές και πολιτικές σχέσεις σε όλες τις κοινωνίες λιγότερο κάθετα ιεραρχικές και πιο απερίφραστα διανεμημένες.

93 (1912-1990) Βρετανή κοινωνιολόγος, γεννημένη στην Γερμανία. Το έργο της αντανάκλωσε την πεποίθηση ότι ο σκοπός της κοινωνιολογικής έρευνας ήταν να επηρεάσει την κυβερνητική πολιτική και να επιφέρει κοινωνική αλλαγή. Επινόησε τον όρο «gentrification» για να περιγράψει τις διαδικασίες με τις οποίες οι φτωχοί κάτοικοι πιέζονταν να φύγουν έξω από το Λονδίνο καθώς δημιουργούνταν ένα γκέτο ανώτερης τάξης.

Τη δεκαετία του '70 ξεκίνησε μια περίοδος αναδιάρθρωσης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής που εκφράστηκε με βαθιές αλλαγές στην οικονομία, την παραγωγή, την πολιτική και την κοινωνία. «Σε θεωρητικό επίπεδο οι αλλαγές αυτές έχουν καταγραφεί με τους όρους μεταφορντισμός⁹⁴ («post-fordism») και παγκοσμιοποίηση, οι οποίοι χαρακτηρίζουν την οικονομία και την παραγωγή στα τέλη του 20ου αιώνα»⁹⁵. Οι οικονομικές κρίσεις- που πολύ σύντομα πήραν παγκόσμιο χαρακτήρα- ξέφυγαν από τον έλεγχο του καπιταλιστικού συστήματος, το οποίο κατέληξε τελικά στη λύση του νεοφιλελευθερισμού⁹⁶ («neoliberalism»). Σε όλο και περισσότερα κράτη- ανεπτυγμένα και μη- αυτό που ακολούθησε την εγκατάλειψη του Κράτους Πρόνοιας κενύσιανού προτύπου⁹⁷ ήταν η εφαρμογή του νεοφιλελεύθερου δόγματος. Όμως, ο νεοφιλελευθερισμός- με διαφορετικούς τρόπους σε κάθε περίπτωση- οδήγησε σε γενικές γραμμές στην όλο και μεγαλύτερη αστικοποίηση τους.

Υπό αυτό το πρίσμα, οι πόλεις απέκτησαν πλέον ιδιαίτερο ρόλο στη μεταβιομηχανική εποχή. Ως απάντηση στα αδιέξοδα του Μοντέρνου Κινήματος, η εξάπλωση της Μεταμοντέρνας κουλτούρας και των

94 Όρος που περιγράφει το κυρίαρχο σύστημα της οικονομικής παραγωγής, της κατανάλωσης και των σχετικών κοινωνικό-οικονομικών φαινομένων στις περισσότερες βιομηχανικές χώρες από τα τέλη του 20ου αιώνα. Διαφέρει από τον φορντισμό («Fordism»), δηλαδή το σύστημα που καθιερώθηκε στα εργοστάσια της αυτοκινητοβιομηχανίας του Henry Ford, όπου οι εργαζόμενοι εκτελούσαν εξειδικευμένες εργασίες επαναληπτικά σε γραμμή παραγωγής.

95 Βαΐου, Ντ., Μαντουβάλου, Μ. 2001. Επιλεκτική αναδρομή στη μελέτη της πόλης «μετά το 1968». Δημοσίευση στα «Σύγχρονα Θέματα». τ.2

96 Σηματοδοτεί τον οικονομικό φιλελευθερισμό. Οι υποστηρικτές του τάσσονται υπέρ του ελεύθερου εμπορίου και του ανοίγματος των αγορών, των ιδιωτικοποιήσεων και της ενίσχυσης του ρόλου του ιδιωτικού τομέα στη σύγχρονη κοινωνία.

97 John Maynard Keynes (1883-1946). Δημιούργησε τη λεγόμενη κενύσιανή σχολή στην οικονομική επιστήμη. Από τον Keynes έχει πάρει το όνομά της η Κενύσιανή ρύθμιση. Η αναδιανομή δηλαδή μέρους του κεφαλαίου στις κατώτερες τάξεις με τη μορφή κοινωνικών παροχών, ώστε να αποφεύγεται η κοινωνική δυσαρέσκεια και οι αναταραχές.

διαφόρων καταναλωτικών προτύπων χρησιμοποιήθηκε σε πολλές περιπτώσεις σαν κινητήρια δύναμη για τις θυσίες των πάντων στο βωμό της αγοράς.

Αυτές οι εμπορικές ανταλλαγές παρακάμπτουν πια τον κρατικό μηχανισμό και διεξάγονται σε παγκόσμιο επίπεδο μέσω των πόλεων. Το αποτέλεσμα είναι και οι ίδιες οι πόλεις να μετατρέπονται σε ανταγωνιστικά προϊόντα σε ένα ιδιότυπο παγκόσμιο «marketing». Έτσι, ενεργοποιούνται διαδικασίες που ευνοούν την επένδυση του συσσωρευμένου κεφαλαίου, με επίκεντρο το κτισμένο περιβάλλον («Real Estate»). Δεδομένης της ποικιλίας των γεωγραφικών, πολιτικό-κοινωνικών και ιστορικών χαρακτηριστικών κάθε τόπου, επόμενο είναι οι διαδικασίες αυτές να μη λαμβάνουν χώρα παντού με τον ίδιο τρόπο και αυτό να τις καθιστά ιδιαίτερα πολύπλοκες.

Με αυτές τις διαδικασίες σχετίζονται σύνθετα φαινόμενα όπως οι κοινωνικές ανακατατάξεις, οι αναδιανομές του πλούτου, ο κοινωνικός αποκλεισμός και η περιθωριοποίηση που δημιουργούν με τη σειρά τους νέα δεδομένα και νέα υποκείμενα. Μία από τις πιο σημαντικές διαδικασίες που ενεργοποιούνται είναι αυτή του εξευγενισμού. Με αυτή «προβάλλεται η τοπικότητα, η παράδοση και η ταυτότητα ως σύνολο χαρακτηριστικών που μπορούν να “πωληθούν”, συμβάλλοντας στην οικονομική αναγέννηση συγκεκριμένων πόλεων»⁹⁸. Η διαδικασία αυτή- που αρχικά εντοπίστηκε τη δεκαετία του '60 από τη Ruth Glass⁹⁹- εξελίχθηκε ειδικότερα μετά το '90 σε μια παγκόσμια στρατηγική πολεοδομικής πρακτικής με σημαντικές διαστάσεις.

Σύμφωνα με τον Neil Smith¹⁰⁰, η διαδικασία αυτή εξυπηρετεί τη νεοφιλελεύθερη πολεοδομία με δύο τρόπους: Πρώτον, καλύπτει τα κενά που έμειναν από την εγκατάλειψη που δημιούργησαν οι φιλελεύθερες πολιτικές για τον αστικό χώρο του 20ου αιώνα. Δεύτερον, εξυπηρετεί την αγορά του «real-estate», διευκολύνοντας τις επενδύσεις του κεφαλαίου στο κέντρο των πόλεων.¹⁰¹ Σαφώς η

98 Όπως 95 σελ.105.

99 Όπως 93 σελ. 104.

100 Όπως 90 σελ. 104.

101 Smith, N. 2002. New globalism. new urbanism: gentrification as global urban strategy.

διαδικασία αυτή έχει επεκταθεί και σε άλλες περιοχές της πόλης. Αυτό όμως που προσφέρεται αρχικά σαν το καταλληλότερο πεδίο εξευγενισμού είναι το ιστορικό της κέντρο. Το ιστορικό κέντρο όπως δημιουργήθηκε, άκμασε και εγκαταλείφθηκε με διαφορετικούς τρόπους σε κάθε πόλη και τώρα εξευγενίζεται με επίσης διαφορετικούς τρόπους.

Επιπλέον, ο Neil Smith υποστηρίζει ότι η γενίκευση του φαινομένου του εξευγενισμού δεν είναι κάτι μοιραίο, ούτε τυχαίο. Πολύ παραστατικά μάλιστα αναφέρει ότι το κεφάλαιο «αγκαλιάζει» το «gentrification», η παγκοσμιοποίηση του οποίου αντιπροσωπεύει τη νίκη ορισμένων οικονομικών και κοινωνικών συμφερόντων έναντι άλλων και την επαναβεβαίωση των νεοφιλελεύθερων οικονομικών υποθέσεων.

Έτσι, μια διαδικασία που στην αρχή της αποτελούσε μια ιδιαίτερα τοπική πραγματικότητα, εντοπισμένη πρώτα στις περισσότερο καπιταλιστικές πόλεις όπως το Λονδίνο, η Νέα Υόρκη, το Παρίσι και το Σίντεϋ, γίνεται ουσιαστικά παγκόσμια.

Κυρίως μετά τη δεκαετία του '80, η οικονομία των πόλεων που είχαν βασιστεί στη βαριά βιομηχανία υπέστη σοβαρό πλήγμα. Η ανεργία και η πώλωση στην αγορά εργασίας όξυναν τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Έτσι, κάθε τοπική αυτοδιοίκηση έπρεπε να αναπτύξει τις δικές της στρατηγικές αντιμετώπισης της κρίσης.

Ιδιαίτερα στον ευρωπαϊκό χώρο, ο νέος οικονομικός ρόλος των πόλεων προβλήθηκε και ενισχύθηκε με διάφορες πολιτικές, πολύ περισσότερο μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ¹⁰². Ενδεικτικό είναι το «Πράσινο Βιβλίο για το Αστικό περιβάλλον» (1990) στο οποίο «υπογραμμίζεται η ανάγκη συγκρότησης μιας Ευρωπαϊκής πολιτικής για τις πόλεις»¹⁰³. Σε αυτό τονίζεται ο ρόλος των ευρωπαϊκών πόλεων ως κέντρων οικονομικής δραστηριότητας, καινοτομίας και πολιτισμού, ιδιαίτερα στο κατώφλι του 21ου αιώνα.

Οπότε, οι εταιρείες του τριτογενή τομέα δεν μπορούσαν παρά να εγκατασταθούν στα αστικά κέντρα. Το ποια θα ήταν όμως τα κέντρα αυτά εξαρτιόταν από τον τρόπο που η κάθε πόλη θα «πλάσαρε» τον εαυτό της ώστε να προσελκύσει τα επενδυτικά κεφάλαια. Έτσι, οι ίδιες οι πόλεις μετατράπηκαν σε προϊόντα. Ο βαθμός επιτυχίας τους στο παγκόσμιο marketing καθορίζει πλέον τη θέση τους στο παγκόσμιο πλέγμα των ροών κεφαλαίου, ενώ παράλληλα τις καθιστά κέντρα κατανάλωσης και προσέλκυσης περισσότερων εταιρειών-επενδυτών.

Πλέον αναπτύσσονται στρατηγικές που έχουν επίκεντρο την εικόνα της πόλης. Γι' αυτό επανέρχονται στο προσκήνιο τα ζητήματα της ιστορίας, της ταυτότητας και της παράδοσης σε μια αναζήτηση της τοπικότητας που είχε υποσκιιάσει το Μοντέρνο Κίνημα στη μεταπολεμική περίοδο.

102 Η Συνθήκη του Μάαστριχτ θεωρείται η σημαντικότερη και ιστορικότερη συνθήκη της Ευρωπαϊκής ηπείρου και η δεύτερη σημαντική σε παγκόσμια κλίμακα. Αποτελεί την τρίτη κατά σειρά θεμελιώδη συνθήκη με την οποία ολοκληρώθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση ως σύγχρονος θεσμός.

103 Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. (1990). Πράσινο Βιβλίο για το Αστικό Περιβάλλον (σελ. 18)

Διαπιστώνεται πως τα ζητήματα αυτά συγκροτούν τη βάση μιας πολιτιστικής πολιτικής, η οποία συμβάλλει στην βελτίωση της εικόνας της πόλης και στη θελκτικότητά της. Από κάποιους η πολιτική αυτή αντιμετωπίστηκε αρνητικά και από άλλους θετικά—ως «κοινωνική συγκολλητική ουσία»¹⁰⁴ (Franco Bianchini¹⁰⁵). Όπως και να έχει πάντως, οι πολιτικές αυτού του είδους συνέβαλλαν στην αναδιάρθρωση του αστικού και του κοινωνικού χώρου. Η εφαρμογή τους αποτελεί το πεδίο των στοχεύσεων της κυρίαρχης πολεοδομικής πρακτικής, η οποία καλείται να ανταποκριθεί στην ανάγκη των πόλεων για ανάπτυξη ενός ανταγωνιστικού προφίλ.

4.4.4. ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ

Η διαδικασία του εξευγενισμού σχετίζεται άμεσα- αν κι όχι μόνο- με τα ιστορικά κέντρα των πόλεων. Τα αστικά κέντρα είναι τα κομμάτια της πόλης τα οποία εκπληρώνουν με τον καλύτερο τρόπο τους στόχους της κυρίαρχης πολεοδομικής πρακτικής έτσι όπως αναφέρθηκε παραπάνω. «Η πολυλειτουργικότητα και αλληλεξάρτηση των λειτουργιών τους συνυφασμένη με την ιστορία τους και η μεγάλη συμβολική και οργανωτική τους δύναμη συντέλεσαν ώστε τα κέντρα αυτά να διατηρήσουν όχι μόνο τμήματα του παλαιού κτιριακού τους αποθέματος, αλλά και σε γενικές γραμμές την παλιά χωρική τους οργάνωση»¹⁰⁶.

Η μετακίνηση των βιομηχανικών κεφαλαίων από το κέντρο προς την περιφέρεια που στις Η.Π.Α που ξεκίνησε μεταξύ 1893-1897-λίγο αργότερα από την αντίστοιχη μετακίνηση στην Ευρώπη-ακολουθήθηκε και από μια παράλληλη μετακίνηση του κεφαλαίου στον τομέα των κατασκευών κατοικίας. Το αποτέλεσμα ήταν να μειωθούν πολύ οι αξίες γης στα ιστορικά κέντρα των πόλεων. Η κριτική

104 Μπιανκίνι, Φρ., Παρκινσον, Μ. 1994. Πολιτιστική πολιτική και αναζωογόνηση των πόλεων, η εμπειρία της δυτικής ευρώπης, Αθήνα Ε.Ε.Τ.Α.Α. (σελ. 28)

105 Καθηγητής Πολιτισμικής Πολιτικής και Σχεδιασμού στο Leeds Metropolitan University.

106 Μαντουβάλου, Μ. 1996. Εισήγηση με θέμα «Κρίση του Κέντρου πόλης;» στο Εθνικό προσυνέδριο που οργάνωσε ο Δήμος Αθηναίων «Προς τη Νέα Χάρτα της Αθήνας; Από την «οργανική πόλη» στην πόλη των πολιτών».

στην προαστιοποίηση των αναπτυσσόμενων καπιταλιστικά πόλεων αναφέρεται μεταξύ των άλλων σε ομοιόμορφα και μονολειτουργικά προάστια-υπνωτήρια που οδηγούν σε φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας. Το κέντρο σχετίζεται με την πολυλειτουργικότητα, την ιστορική μνήμη και την πολιτιστική διάσταση.

4.4.5. Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΞΕΥΓΕΝΙΣΜΟΥ

1. Χάσμα ενοικίων.

- *Υποβάθμιση:* Η βάση της διαδικασίας του εξευγενισμού βρίσκεται στην υποβάθμιση κεντρικών περιοχών των πόλεων και συνεπώς στην υποτίμηση του επενδυμένου στη γη κεφαλαίου σε αυτές τις περιοχές. Η υποβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος είναι αποτέλεσμα της φυσικής φθοράς των κτιρίων και της έλλειψης υποδομών. Άμεση συνέπεια αυτής της υποβάθμισης είναι η αποχώρηση των μεσαίων στρωμάτων από την περιοχή.
- *Χάσμα ενοικίου:* Η γενικότερη υποβάθμιση έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της γαιοπροσόδου¹⁰⁷ στην περιοχή και την δημιουργία χάσματος ενοικίου. Για να ξεκινήσει η διαδικασία του εξευγενισμού, πρέπει το χάσμα ενοικίων να γίνει ικανοποιητικά μεγάλο ώστε ο developer να μπορεί να αγοράσει την αστική γη φθηνά, να πληρώσει τα έξοδα κατασκευής, να αποπληρώσει δάνεια στις τράπεζες και να πουλήσει τις κατασκευές σε τιμή που να του αποφέρει ικανοποιητικά έσοδα. Έτσι, το κτηματικό κεφάλαιο μέσω του developer επεμβαίνει αγοράζοντας εκτάσεις γης οι οποίες δεσμεύονται για να αξιοποιηθούν αργότερα.
- *Ανάπτυξη:* Στη συνέχεια, επιχειρείται η ανάπτυξη της περιοχής είτε από ιδιωτικούς φορείς είτε από το κράτος. Οι ιδιωτικές επενδύσεις αφορούν την ανέγερση κτιρίων, υπερτοπικών πολιτιστικών/εμπορικών χρήσεων ή πολυώροφων κτιρίων γραφείων. Οι κρατικές επενδύσεις αφορούν την διευκόλυνση των μετακινήσεων με κάποιο δίκτυο μέσων μαζικής μεταφοράς ή την βελτίωση των υποδομών της περιοχής.
- *Κέρδος:* Γενικά, το κτηματικό κεφάλαιο καρπώνεται το μέγιστο

107 Το εισόδημα από την ενοικίαση γης.

κέρδος από το χάσμα ενοικίων αφού είχε αγοράσει τη γη στην χαμηλότερη της αξία και την εκμεταλλεύεται στην υψηλότερη.

2. Αλλαγή της κοινωνικής σύνθεσης – “αστικός εποικισμός”.

- *Αποχώρηση μεσαίας τάξης:* Με την υποβάθμιση μιας περιοχής συντελείται η πρώτη μεταβολή στην κοινωνική σύνθεση του πληθυσμού της αφού τα μεσαία στρώματα εγκαταλείπουν σταδιακά την περιοχή, αφήνοντάς τη στα ασθενέστερα οικονομικά στρώματα και στους μετανάστες.
- *Εμφάνιση επενδυτών:* Όταν η διαδικασία της υποβάθμισης έχει προχωρήσει αρκετά εμφανίζονται στην περιοχή οι πρώτοι εξευγενιστές, οι οποίοι έχουν είτε οικονομικά είτε πολιτισμικά κίνητρα. Οι εξευγενιστές επενδύουν στη γη είτε κατασκευάζοντας καινούργια κτίρια είτε ανακαινίζοντας παλαιότερα. Αυτά τα κτίρια σκοπεύουν να τα πουλήσουν και να αποκομίσουν το κέρδος ή να τα νοικιάσουν διατηρώντας την κυριότητα της γης ή να εγκατασταθούν οι ίδιοι σε αυτά.
- *Εγκατάσταση ανώτερων οικονομικά στρωμάτων:* Σταδιακά τα χαμηλότερα οικονομικά στρώματα αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την περιοχή αφού δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν στις αυξανόμενες τιμές των ενοικίων. Την θέση τους παίρνουν τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα που κατοικούν στα καινούργια ή ανακαινισμένα διαμερίσματα. Έτσι παρατηρείται μία κοινωνική μεταβολή η οποία συνδέεται με τον εκτοπισμό της εργατικής τάξης από την περιοχή, κάτι που πολλές φορές επιβάλλεται και με τη βία.

WHERE GOES THE HOOD?

Gentrification in Detroit:

Is Revitalization Pushing Detroiters Out?

113

3. Ο μύθος του “αστικού ορίου”.

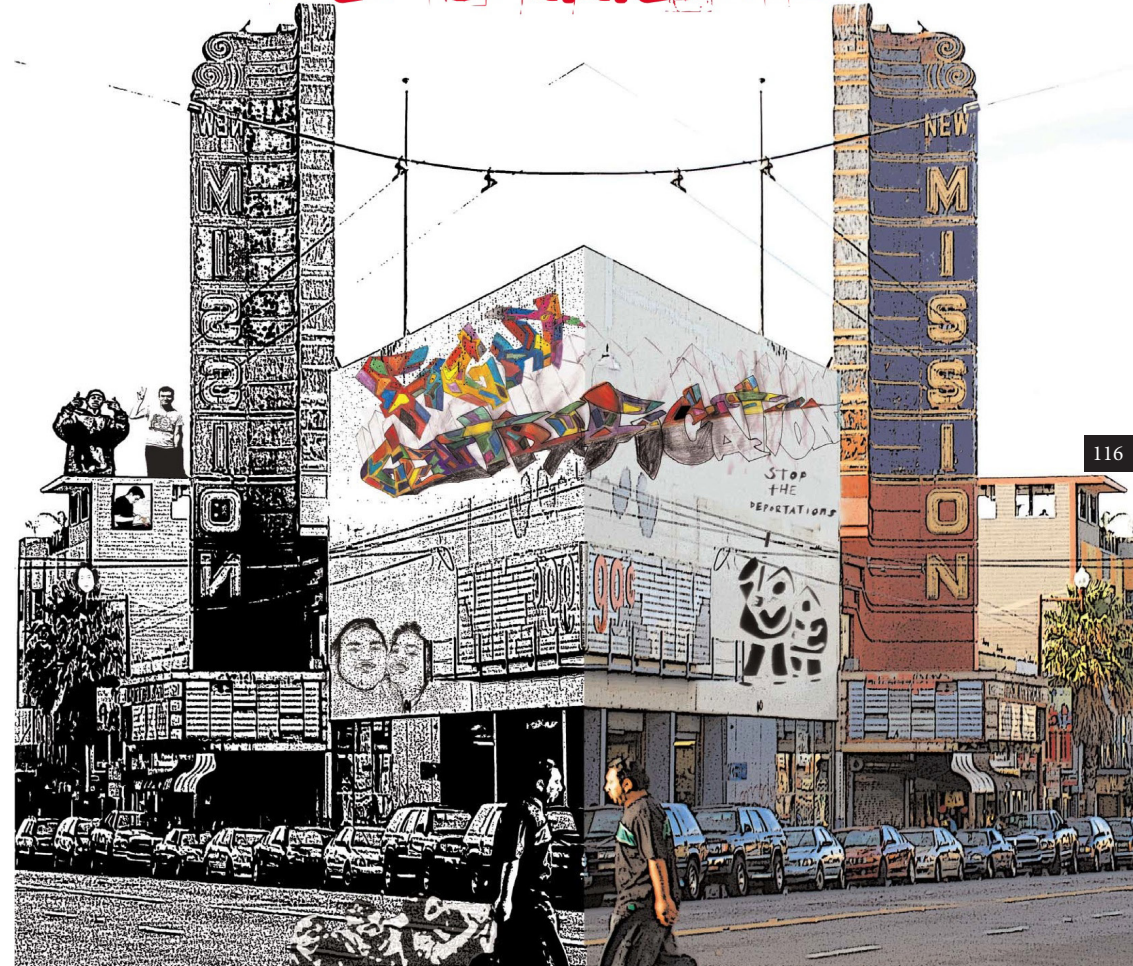
- *Δημιουργία πλασματικής εικόνας της περιοχής:* Προκειμένου να καμφθούν οι αντιδράσεις και να εξασφαλισθεί η κοινωνική συναίνεση κατά τον εξευγενισμό μιας περιοχής επιχειρείται η κατασκευή του μύθου του “αστικού ορίου”. Δηλαδή η κατασκευή μιας πλασματικής εικόνας για την περιοχή, η οποία εξυπηρετεί συγκεκριμένες σκοπιμότητες. Η περιοχή παρουσιάζεται στη συνείδηση της τοπικής κοινωνίας ως κάτι άγνωστο, ίσως λίγο επικίνδυνο αλλά κυρίως ελκυστικό. Το ελκυστικό προφίλ που αποκτά η περιοχή ευνοεί επίσης και την διαφήμιση των νέων επενδύσεων σε αυτή.
- *Προβολή της εικόνας:* Η προβολή αυτής της “εικόνας” γίνεται κυρίως μέσω των μέσων μαζικής ενημέρωσης με στόχο την καθοδήγηση της κοινής γνώμης. Έτσι, αναπτύσσεται μια μυθολογία γύρω από την περιοχή.
- *Χωρική και κοινωνική έκφραση του “αστικού ορίου”:* Η χωρική έκφραση του “αστικού ορίου” εκφράζεται μέσω της μετάλλαξης του κτισμένου περιβάλλοντος και του επαναπροσδιορισμού του χώρου με νέους φυλετικούς και ταξικούς όρους. Πέρα από την χωρική έκφραση, το “αστικό όριο” εκφράζεται και σαν στυλ ενταγμένο σε κάποιο σύγχρονο πρότυπο ζωής.
- *Δικαιολόγηση του εξευγενισμού:* Ουσιαστικά, το κατασκεύασμα του “αστικού ορίου” αποσκοπεί στον ιδεολογικό έλεγχο της περιοχής πέρα από αυτό και στην προβολή του εξευγενισμού και των επιπτώσεών του ως κάτι φυσικό και μοιραίο που επιβάλλεται από μία ανώτερη νομοτελειακή κατάσταση. Έτσι, ορθολογικοποιείται η βιαιότητα και ο κοινωνικός αποκλεισμός που προκαλεί ο εξευγενισμός.

114

4. Οι επιπτώσεις στον αστικό χώρο.

- **Αρνητικές επιπτώσεις:** Ο κοινωνικός εκτοπισμός επηρεάζει την κοινωνική και ταξική σύσταση των περιοχών του κέντρου και έχει ψυχολογικό κόστος σε μια μεγάλη ομάδα ανθρώπων. Επίσης, επηρεάζει άμεσα και την φυσιογνωμία των περιοχών αυτών, καθώς οι διεκδικήσεις των νέων κατοίκων αφορούν κυρίως την αισθητική αναβάθμιση της περιοχής κι όχι την αξιοπρεπή διαβίωση του συνόλου.
- Πέρα από τις επιπτώσεις του εξευγενισμού στους κατοίκους μιας περιοχής, σημαντικές είναι και οι αλλαγές που παρατηρούνται στις χρήσεις γης της περιοχής. Μικρής κλίμακας εμπορικές και βιοτεχνικές χρήσεις που παραδοσιακά επιβίωναν σε κεντρικές γειτονιές της πόλης, εκτοπίζονται και σταδιακά αντικαθίστανται από μεγαλύτερης κλίμακας εμπορικές ή πολιτιστικές χρήσεις. Αυτό το φαινόμενο συμβάλλει ιδιαίτερα στην αλλαγή της φυσιογνωμίας της περιοχής, στερώντας της την πολυμορφία και τη ζωντάνια που χαρακτηρίζει συνήθως τις γειτονιές του κέντρου.
- **Θετικές επιπτώσεις:** Ωστόσο, πολλοί μελετητές διακρίνουν και θετικές επιπτώσεις στο φαινόμενο του εξευγενισμού. Με την επένδυση του κτηματικού κεφαλαίου στην περιοχή επιχειρείται η διατήρηση και η αναβάθμιση του κτηριακού αποθέματος της περιοχής, βελτιώνοντας έτσι την εικόνα της πόλης και διατηρώντας την αρχιτεκτονική της κληρονομιά.
- Άλλο θετικό αποτέλεσμα, θεωρείται η αύξηση των τάσεων για ανάμιξη διαφόρων στρωμάτων με στόχο την επίτευξη κοινωνικής συνοχής. Όπως είδαμε όμως, τα ασθενέστερα στρώματα αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την περιοχή, οπότε αντί για ανάμιξη των κοινωνικών στρωμάτων έχουμε αντικατάσταση των χαμηλότερων από υψηλότερα στρώματα.
- Τέλος, τα οικονομικά οφέλη που αποκομίζει το κράτος από την αύξηση των αντικειμενικών αξιών των περιοχών του κέντρου και η ώθηση που αποκτά η οικονομία της εξευγενισμένης περιοχής κρίνεται επίσης μια θετική παρατήρηση.

GENTRIFICATION Drives the Color Out of Our Communities

Fillmore, SOMA, Mission, BAYVIEW - Who's next?

Preserve Affordable Housing

Clean up, don't clear out our communities!

4.4.6. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΞΕΥΓΕΝΙΣΜΟΥ

Οι πρωτοβουλίες εξευγενισμού των περιοχών του κέντρου ανήκουν συνήθως στην τοπική αυτοδιοίκηση και υποστηρίζονται από τις Τράπεζες οι οποίες δίνουν χαμηλότοκα δάνεια στους επενδυτές. Οι φορείς που αναλαμβάνουν την οικονομική υποστήριξη αυτής της διαδικασίας βρίσκονται σε όλα τα επίπεδα διοίκησης (τοπικό, εθνικό, υπερεθνικό) ενώ το κράτος αναλαμβάνει μεταξύ άλλων την πολιτική και ιδεολογική υποστήριξη του έργου.

Οι περιοχές προς εξευγενισμό ανήκουν συνήθως στο ιστορικό κέντρο της πόλης αλλά συχνά επεκτείνονται πέρα από αυτό σε περιοχές με χαμηλές αξίες γης. Στην περίπτωση του ιστορικού κέντρου, τα παλιά κτίρια ανακαινίζονται ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις ανεγείρονται νέα («redevelopment»), που ακολουθούν έναν συγκεκριμένο αρχιτεκτονικό ρυθμό με αναφορές στις μορφές και την κλίμακα των ιστορικών κτιρίων. Λόγω της συνύπαρξης των ανακαινισμένων κτιρίων με τις νέες κατασκευές στην εξευγενισμένη περιοχή, η έννοια του «gentrification» υπερκάλυψε τελικά αυτή του «redevelopment». Άλλες φορές επίσης, πρόκειται για αστικές περιοχές που στο παρελθόν φιλοξενούσαν βιομηχανικές χρήσεις και που παρέμειναν εγκαταλειμμένες.

Παρακάτω αναφέρονται κάποια παραδείγματα εξευγενισμού κεντρικών περιοχών πόλεων της Ευρώπης και της Αμερικής που παρουσιάζουν διαφορετικά χαρακτηριστικά, τόσο ως προς το είδος και τα κίνητρα του εξευγενισμού όσο και ως προς την ποιότητα του αποτελέσματος.

NOUS ❤️ CE QUARTIER
STOP GENTRIFICATION

A. Μπολόνια (Ιταλία)

Η Μπολόνια είναι η πόλη με το μεγαλύτερο ιστορικό κέντρο στην Ιταλία μετά τη Βενετία. Για την ανάδειξη του, το 1971 συντάχτηκε το τελικό «Σχέδιο Οικονομικής και Κοινωνικής Ανασυγκρότησης» από τον Leonardo Benevolo¹⁰⁸ και τις τεχνικές υπηρεσίες του Δήμου. Ο στόχος του σχεδίου ήταν η αλλαγή των υπαρχουσών τάσεων στο ιστορικό κέντρο και η παράδοσή του σε όλη την κοινότητα.

Πιο συγκεκριμένα, πρωταρχικός στόχος ήταν η διατήρηση της αρχιτεκτονικής/πολιτιστικής/καλλιτεχνικής φυσιογνωμίας και της κοινωνικής δομής του κέντρου. Επιπλέον στόχοι ήταν η προσαρμογή της ιστορικής κληρονομιάς στις σύγχρονες απαιτήσεις, η ιεράρχηση του οδικού άξονα με προτεραιότητα τον πεζό καθώς και η κατασκευή ή επανάχρηση κτιρίων ως κοινωνικές κατοικίες για τη λύση του προβλήματος στέγασης.

Ο Δήμος ανέλαβε όλα τα έξοδα ή έκανε πιστωτικές διευκολύνσεις με ιδιαίτερα ευνοϊκούς όρους. Σκοπός του ήταν η διατήρηση των ενοικίων στην προ-ανάπλασης κατάσταση και η διάθεση των κενών διαμερισμάτων σε ηλικιωμένους, σπουδαστές ή δικαιούχους κοινωνικής κατοικίας. Σε περίπτωση που ο ιδιοκτήτης δεν τηρούσε κάποια από τις υποχρεώσεις του, ο Δήμος θα προχωρούσε σε απαλλοτρίωση του κτιρίου.

Μέχρι την ανακοπή της εξέλιξης λόγω προβλημάτων χρηματοδότησης και την προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων, το μεγαλύτερο μέρος των επεμβάσεων κινήθηκαν προς την κατεύθυνση των κοινωνικών, πολιτιστικών υπηρεσιών και της εκπαίδευσης.

Τα αποτελέσματα της ανάπλασης ήταν σε μεγάλο βαθμό θετικά για τους κατοίκους. Οι αποκλίσεις που παρουσιάζονται από τους αρχικούς στόχους οφείλονται στη μη επαρκή αποκέντρωση του τριτογενούς τομέα και στην αναποτελεσματική υποστήριξη των παραδοσιακών δραστηριοτήτων που οδήγησε στην αντικατάστασή τους από τράπεζες, εμπόριο, κτλ.

Παρ' όλα αυτά, σήμερα η Μπολόνια παρουσιάζει μια διαστρεβλωμένη εικόνα του παρελθόντος γιατί οι υπεύθυνοι της ανάπλασης επαναπαύθηκαν σε διατάξεις του 1970.

108 (1923) Ιταλός ιστορικός της αρχιτεκτονικής.

Β. Μπιλμπάο (Ισπανία)

Μελετώντας το φαινόμενο του εξευγενισμού στο Μπιλμπάο διαπιστώνουμε ότι δεν αποτελεί αποκλειστικά ένα χωρικό φαινόμενο. Κινείται στα πλαίσια σύνθετων μετώπων όπως το οικονομικό, το κοινωνικό, το χωρικό, το πολιτικό, το γεωγραφικό, που αναδύονται με χαρακτήρα εν γενει συγκρουσιακό.

Η περίπτωση του Μπιλμπάο αφορά μια πρώην υποβαθμισμένη βιομηχανική περιοχή με έντονη δραστηριότητα. Με στόχο την απομάκρυνση από το βιομηχανικό παρελθόν και την προβολή της πόλης στην παγκόσμια φιλελεύθερη οικονομία, εφαρμόστηκε ένα μοντέλο αστικής αναζωογόνησης αυστηρά αναφερόμενο στο κέντρο της πόλης. Η επιδίωξη αυτή αντανάκλα το στοιχείο της κατάκτησης μιας ανταγωνιστικής θέσης στη νέα παγκόσμια αγορά. Συνεπώς, η ταυτότητα που είχε συγκροτηθεί από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες στο χώρο της πόλης τέθηκε υπό αμφισβήτηση.

Στα πλαίσια της δημιουργίας μιας νέας εικόνας της πόλης- άμεσα συνδεδεμένης με την τέχνη, την κουλτούρα, τον πολιτισμό- η ανάπτυξη έλαβε χώρα αναπόφευκτα με όρους επιθετικούς προς το φυσικό περιβάλλον. Για να διασφαλιστεί ένας επιτυχημένος εξευγενισμός, η τοπική κυβέρνηση ανέθεσε σε γνωστούς αρχιτέκτονες εμβληματικά έργα. Έτσι, χρησιμοποίησε ως εργαλεία για την προβολή της πόλης τόσο τα ονόματα των αρχιτεκτόνων όσο και τα ίδια τα έργα τους ως σύμβολα πολιτισμικής αναγέννησης. Χαρακτηριστικό είναι το λεγόμενο «Guggenheim effect»¹⁰⁹ που αφορά το μουσείο «Guggenheim» το οποίο δημιουργήθηκε για να λειτουργήσει ως τουριστικός πόλος έλξης. Το «Guggenheim effect» αναφέρεται στο πώς το μουσείο μεταμόρφωσε την πόλη. Ο όρος έχει επίσης χρησιμοποιηθεί από τους κριτικούς ως σύμβολο του εξευγενισμού και του πολιτιστικού ιμπεριαλισμού.

109 Σχεδόν αμέσως μετά το άνοιγμα του, το μουσείο Guggenheim έγινε ένα δημοφιλές τουριστικό αξιοθέατο, προσελκύοντας επισκέπτες από όλο τον κόσμο. Στα πρώτα τρία χρόνια, σχεδόν 4 εκατ. τουρίστες επισκέφθηκαν το μουσείο, αποδίδοντας περίπου €500 εκατ. στην τοπική οικονομία. Το περιφερειακό συμβούλιο εκτίμησε ότι οι δαπάνες των επισκεπτών σε ξενοδοχεία, εστιατόρια, καταστήματα και μεταφορές, του επέτρεψε να συλλέξει €100 εκατ. σε φόρους, ποσό που απείχε πολύ από το ίδιο το κόστος του κτιρίου.

Γ. Νέα Υόρκη: Tompkin's Square Park (Η.Π.Α).

Στο νοτιοανατολικό άκρο του Manhattan βρίσκεται το Tompkin's Square Park, χώρος με ιστορία κοινωνικών συγκρούσεων κατά τον 19ο αι. (μαζικές συγκεντρώσεις εργατών και ανέργων συχνά κατέληγαν σε συγκρούσεις με τις δυνάμεις καταστολής). Έτσι έχει αποτυπωθεί στην συλλογική μνήμη της πόλης ως χώρος αντίστασης της εργατικής τάξης.

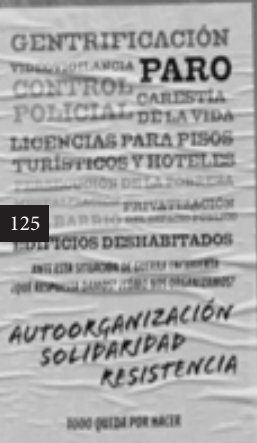
Στα πλαίσια της γενικότερης υποβάθμισης της περιοχής στα τέλη της δεκαετίας του '80, χρήστες του πάρκου ήταν οι "ανεπιθύμητοι" της πόλης: άστεγοι, ναρκομανείς, μετανάστες αλλά και παιδιά των γύρω συνοικιών που έπαιζαν ή εργαζόμενοι που το διέσχιζαν πηγαίνοντας στη δουλειά τους. Τότε η πολιτεία αποφάσισε να "καθαρίσει" το πάρκο και την γύρω περιοχή, με αποτέλεσμα να έρθει αντιμέτωπη με την αντίδραση των πολιτών. Μετά από πολύωρες διαμαρτυρίες με κεντρικό σύνθημα «Gentrification is Class War» και συγκρούσεις με την αστυνομία κατάφεραν να επανακτήσουν το πάρκο.

Όμως, η προσπάθεια για την "αναβάθμιση" της περιοχής δεν σταμάτησε εκεί. Μέσα στην επόμενη πενταετία, η πολιτεία κατάφερε να επιβληθεί. Αρχικά, επιχειρήθηκε μια συστηματική απαξίωση του χώρου και των χρηστών του. Έτσι, επιβλήθηκαν σταδιακά μέτρα αστυνόμευσης του δημοσίου χώρου. Παράλληλα, έγινε προσπάθεια καθοδήγησης της κοινής γνώμης με την προβολή συγκεκριμένων θέσεων ως αυτονόητες αλήθειες. Δημάρχοι και επιχειρηματίες διατύπωσαν απόψεις όπως «εάν είναι παράνομο να ρυπαίνεις τους δρόμους, θα έπρεπε να είναι παράνομο να κοιμάσαι και στους δρόμους. Είναι ένα απλό ζήτημα δημόσιας τάξης και υγιεινής να μεταφέρουμε αυτούς τους ανθρώπους κάπου αλλού...».

Αυτή η διαδικασία κορυφώθηκε με την περιφράξη του πάρκου, την αστυνόμευση των εισόδων του και την εκκίνηση των εργασιών της ανάπλασης. Μέσω της ανάπλασης, επιχειρούνταν η μετάλλαξη της εικόνας του πάρκου και η διαγραφή κάθε σημαδιού του παρελθόντος του. Αυξημένη ορατότητα με αραιή φύτευση, καινούργια "γυαλιστερά" υλικά και παγκάκια που ο σχεδιασμός τους δεν επέτρεπε στους άστεγους να κοιμούνται. Όλα διαμόρφωσαν έναν νέο χαρακτήρα του πάρκου που ήταν σε πλήρη αρμονία με το νέο προφίλ που απέκτησε η περιοχή.

EL ARTE DEL CONTROL SOCIAL

Ο εξευγενισμός συντέλεσε θετικά στο φρεσκάρισμα ορισμένων περιοχών μέσω αναπλάσεων με στόχο την επιστροφή των κατοίκων στην πόλη. Στις βορειοδυτικές κυρίως χώρες που υπέστησαν και το μεγαλύτερο πλήγμα από την αποβιομηχάνιση επιτεύχθηκε η πολυλειτουργικότητα και σταμάτησε η ερήμωση των περιοχών. Στην περίπτωση των ιστορικών κέντρων, με τον εξευγενισμό διατηρήθηκε η αρχιτεκτονική κληρονομιά και συνδυάστηκε με την πολυλειτουργικότητα των πόλεων.

Πολύ συχνά όμως οι οικονομικές συγκυρίες ωθούν αναπλάσεις που έχουν εκ των πραγμάτων ως αποτέλεσμα την εγκαθίδρυση των άυλων κοινωνικών τειχών. Έτσι, πολλά άτομα που ανήκουν στα μη προνομιούχα στρώματα αποκλείονται από τις περιοχές αυτές. Βέβαια, σε όλα αυτά υπάρχει μια διαβάθμιση ανάλογα με την παγκόσμια ιστορική και γεωγραφική θέση του κάθε τόπου.

Όσες προσπάθειες έχουν γίνει για τον περιορισμό του εκτοπισμού των ασθενέστερων οικονομικά στρωμάτων που προκαλεί ο εξευγενισμός περιλαμβάνουν την διατήρηση ενός ποσοστού ενοικίου σε χαμηλά επίπεδα και τη διατήρηση των χρήσεων γης. Ωστόσο, τα αποτελέσματα αυτών των ενεργειών είναι αμφίβολα καθώς έρχονται σε αντίθεση με τη φύση του φαινομένου. Έτσι, η διαδικασία του εξευγενισμού έχει σημαντικό αντίκτυπο στον κοινωνικό ιστό των πόλεων. Το ζητούμενο είναι πώς θα μπει ένα μέτρο στις περιοχές που θα εξευγενίζονται καθώς δεν είναι δυνατόν να επέμβουμε σε κάθε περιοχή του κέντρου.

Επομένως, η ανανέωση του αστικού περιβάλλοντος μπορεί πιθανώς να επιτευχθεί μέσα από άλλες διεργασίες. Όπως αναφέρει ο P. Marcuse: «Το αντίθετο του εξευγενισμού δεν θα έπρεπε να είναι η παρακμή και η εγκατάλειψη αλλά ο εκδημοκρατισμός της κατοικίας»¹¹⁰. Ο εκδημοκρατισμός όμως δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσω οποιασδήποτε μορφής προγραμμάτων επιδοτούμενης κατοικίας αλλά απαιτεί την ανάπτυξη πρωτοβουλίας από τη μεριά των κατοίκων και της συντονισμένης δράσης τους.

110 Marcuse, P. 1991. In Defense of Gentrification. Newsday

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Αφού εξετάσαμε διάφορες αστικές θεωρίες, από τα οικιστικά τμήματα της Μέσης Ανατολής στους θύλακες εξουσίας της Ευρώπης, από το αστικά μπλοκ του Hausmann και του Le Corbusier στο σύμπλεγμα του «mat-building», και τέλος από τα πρώτα μοντέλα πρότυπων γειτονιών στις σύγχρονες μεθόδους ανανέωσης των γειτονιών όπως το κίνημα «New Urbanism» και η Αστική Αναγέννηση, μέχρι το φαινόμενο του εξευγενισμού, η παρούσα ανάλυση προσεγγίζει την ολοκλήρωσή της.

Είτε από την οπτική γωνία της αστικής ιστορίας ή του αστικού σχεδιασμού, ο αναγνώστης μπορεί να συσχετίσει σχεδόν κάθε μία από τις αναφερθείσες θεωρίες ή πρακτικές σχεδιασμού με τουλάχιστον ένα παράδειγμα ενσωματωμένο στο σημερινό δομημένο περιβάλλον. Μπορεί κανείς για παράδειγμα να βρει γειτονίες βασισμένες στις αρχές της μονάδας γειτονιάς, ή του μοντέλου Radburn, αστικούς θύλακες τύπου «New Urbanism», εξευγενισμένες γειτονίες κτλ. Αν και κάθε ένα πρότυπο ή θεωρία από αυτά που αναλύθηκαν, παρέχει ένα διαφορετικό φάσμα μεγεθών και πληθυσμών, χώρου και οικιστικών μονάδων, κοινωνικού και χωρικού χαρακτήρα, ωστόσο, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η πλειοψηφία των σημερινών γειτονιών δεν δίνει την αίσθηση της κοινότητας. Αν η αίσθηση της κοινότητας και η αμεσότητα των σχέσεων μπορούσαν να επιτευχθούν μέσα από την αποκλειστική χρήση του σχεδιασμού, τότε ο σχεδιασμός θα ήταν εύκολη υπόθεση. Οπότε, δεν έχει σημασία πόσο σωστός ή κοινωνικά δεοντολογικός είναι ο σχεδιασμός, όταν οι κάτοικοι των αστικών κέντρων δεν διαθέτουν κοινοτικό πνεύμα. Από όλες αυτές τις γειτονίες, οι οποίες σχεδιάστηκαν με βάση τις επικρατούσες θεωρίες, πόσες μεταβιβάζουν την αίσθηση μιας κοινότητας ή πόσες είναι κοινωνικές γειτονίες; Αν και κάποιες αποτελούν υποφερτά περιβάλλοντα- καθαρά, πράσινα, υγιή- στον αμερόληπτο παρατηρητή η πλειοψηφία αυτών των γειτονιών φαίνεται να έχει ένα κεντρικό χαρακτηριστικό- την κοινωνική ανωνυμία.

Αυτό που λείπει λοιπόν δεν σχετίζεται αποκλειστικά και μόνο με μερικές φυσικές παραμέτρους, όπως τα πρότυπα των δρόμων, τα μεγέθη των γειτονιών ή η πυκνότητά τους. Ούτε μπορεί να περιγραφεί

μόνο από ορισμένους κοινωνικούς ιδιωτισμούς σχεδιασμού, όπως η οικιστική κινητικότητα και η κοινωνική πολυμορφία. Μάλλον, είναι ουσιαστικά το κοινοτικό πνεύμα που χαρακτήριζε την παραδοσιακή έννοια της γειτονιάς που λείπει. Ένα στοιχείο που έχει χάσει την αξία του στην σύγχρονη, ατομικιστική κοινωνία.

• **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1**

1. **ABU-LUGHOD, J. L.** 1987. The Islamic city: historic myth, Islamic essence, and contemporary relevance. *International Journal of Middle Eastern Studies* 19
2. **ACAROGLU, I. A.** 1972. The Evolution of Urbanization in Anatolia, 8000 B.C.-400 A.D.: An Ecological Approach. University Microfilms
3. **AKBAR, J.** 1989. Khatta and the territorial structure of early Muslim towns. *Muqarnas* 6
4. **ALSAYYAD, N., ANANYA R.** 2006. Medieval Modernity: On Citizenship and Urbanism in a Global Era. Routledge
5. **BRAUDEL, F.** 1979. The Structures of Everyday Life. New York: Harper & Row Publishers
6. **GALANTAY, E.** 1987. The Middle East City: Ancient Traditions Confront a Modern World. New York: Paragon House Publishers
7. **HAKIM, B.** 1986. Arabic-Islamic Cities. Kegan Paul International
8. **KOSTOF, S.** 1991. The City Shaped. London: Thames and Hudson
9. **KOSTOF, S.** 1992. The City Assembled. London: Thames and Hudson
10. **LAPIDUS, I. M.** 1984. Muslim Cities in the Later Middle Ages. Harvard University Press
11. **PIRENNE, H.** 1925. Medieval Cities. NJ: Princeton University Press
12. **SOHEIL, ALI-ZADER, R.** 1990. The neighborhood: a progressive presentation from the traditional to the contemporary. McGil University
13. **ROBERTS, H.** 1979. An Urban Profile of the Middle East. London: Croom Helm
14. **SCHOCNAUER, N.** 1981. 6,000 Years of Housing. Vol. 2. Garland STPM Press

• **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2**

15. **AVERMAETE, T.** 2005. Another Modern. The Post-war architecture and urbanism of Candilis-Josic-Woods. Rotterdam: NAI Publishers
16. **CANDILIS, G., JOSIC, A., WOODS, S.** 1964. Berlin Free University. *Le Carré Bleu*, no. 1

17. **DALY, C.** 1864. L'architecture privée au XIXe siècle sous Napoléon III: Nouvelles maisons de Paris et de ses environs. Paris: A. Morel and CIE
18. **WOODS, S.** 1962. The Web. *Le Carré Bleu*, no. 3
19. **FERRER FORÉS, J. J.** 2011. Mat urbanism: growth and change. Universitat Politècnica de Catalunya
20. **FRUG, G.** 2010. The Architecture of Governance. James Stirling Memorial Lecture on the City. Harvard Law School
21. **KENNEDY, R.** 2007. Le Corbusier and the Radiant City Contra True Urbanity and the Earth. <http://csc.as.uky.edu/>
22. **KUSHNIR, M.** 2006. One City, Two Cities: Paris from the Second Empire to the Third Republic. The University of British Columbia
23. **LEONTIADIS, S.** 2012. The Architecture of Public Open Urban Space; how to define in syntax in the contemporary urban environment. *Politecnico di Milano*.
24. **MARCUSE, P.** 1987. The grid as city plan: New York city and laissez-faire planning in the nineteenth century. *Planning Perspectives*, 2:3, 287-310
25. **PANERAI, P., CASTEX, J., DEPAULE, JEAN-CHARLES.** 2004. Urban Forms - The Death and Life of the Urban Block. Architectural press
26. **SMITHSON, A.** 1974. How to Recognize and read Mat-Building. Mainstream architecture as it developed towards mat-building. *Architectural Design*, no. 9
27. **SMITHSON, A., SMITHSON, P.** 2005. The charged void: Urbanism. New York: The Monacelli Press
28. **ZHANG, ZHI-QIU.** 2013. Power and aesthetic in Haussmann's "City of Light". *MAAD*, NO. 120185218

• **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3**

29. **JACOBS, J.** 2002. The Death and Life of Great American Cities. Random House.
30. **MUMFORD, L.** 1954. The neighborhood and the neighborhood unit. *Town Planning Review*
31. **NORTON, P. D.** 2011. Fighting Traffic: The Dawn of the Motor Age in the American City. MIT Press.
32. **PATRICIOS, N.** 2002. Urban Design Principles of the Original Neighborhood Concepts. University of Miami
33. **PERRY, C. A.** 1929. The neighborhood unit, Monograph 1 in Commit-

- tee on Regional Plan of New York and its Environs (ed.) Neighbourhood and community planning. Regional survey volume VII, New York
34. **STEIN, C. S.** 1998. The Radburn plan. Notes on the new town planned for the City Housing Corporation. John Hopkins University Press, Baltimore

• **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4**

35. **ALEXANDER, C.** 1972. A city is not a tree. In: Bell, G., Tyrwhitt, J. (Eds.), Human Identity in the Urban Environment. Penguin, Harmondworth
36. **ATKINSON, R., BRIDGE, G.** 2005. Gentrification in a global context, the new urban colonialism. Routledge
37. **BIANCHINI, F., LANDRY, C., GREENE, L., MATARASSO, F.** 1996. The Art of Regeneration-Urban Renewal through Cultural Activity. Comedia, the Round, Bournes Green, Stroud, Glos GL6 7NL
38. **BOHL, C.** 2001. New Urbanism and the City: Potential Applications and Implications for Distressed Inner-City Neighborhoods. Fannie Mae Foundation
39. **CAMERON, S.** 2001. Neighbourhood management: linking 'neighbourhood renewal' and 'urban renaissance'. University of Newcastle, U.K.
40. **GLASS, R.** 1948. The Social Background of a Plan: A Study of Middlesbrough. Routledge and Kegan Paul, London
41. **HARVEY, D.** 2007. Neoliberalism as Creative Destruction. Sage publications.
42. **HARVEY, D.** 2007. A Brief History of Neoliberalism. Oxford University Press Inc., New York
43. **LEY, D.** 2003. Artists, Aestheticisation and the Field of Gentrification. Urban Studies, Vol. 40, No. 12, 2527–2544. Carfax publishing
44. **MARCUSE, P.** 2002. The partitioned city in history. In: Marcuse, P., van Kempen, R. (Eds.), Of States and Cities: The Partitioning of Urban Space. Oxford University Press, New York
45. **MARCUSE, P.** 1985. To control gentrification: anti-displacement zoning and planning for stable residential districts. Review of Law and Social Change 13
46. **MARCUSE, P.** 1991. In Defense of Gentrification. Newsday
47. **ROGERS, R.** 1999. Towards an Urban Renaissance: The report of the Urban Task Force. London: E & FN Spon

48. **SENNETT, R.** 1990. The Conscience of the Eye: The Design and Social Life of Cities. New York: Knopf
49. **SLATER, T.** 2011. Gentrification of the City. Blackwell Publishing Ltd
50. **SOCIAL EXCLUSION UNIT.** 1998. Bringing Britain Together: A new strategy for neighborhood renewal. Command Paper 4045, London: Cabinet Office
51. **SOCIAL EXCLUSION UNIT.** 2001. A New Commitment to Neighbourhood Renewal: National Strategy Action Plan. London: Cabinet Office
52. **SMITH, N.** 1996. The new urban frontier, gentrification and the revanchist city. New York-London, Routledge
53. **SMITH, N.** 2002. New globalism. new urbanism: gentrification as global urban strategy. <http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/1467-8330.00249>

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

• **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4**

54. **ΒΑΪΟΥ, ΝΤ., ΜΑΝΤΟΥΒΑΛΟΥ, Μ.** 2001. Επιλεκτική αναδρομή στη μελέτη της πόλης «μετά το 1968». Δημοσίευση στα «Σύγχρονα Θέματα», τ.2
55. **ΒΑΪΟΥ, ΝΤ., ΜΑΝΤΟΥΒΑΛΟΥ, Μ., ΜΑΥΡΙΔΟΥ, Μ.** 1995. Κοινωνική ενσωμάτωση και ανάπτυξη του αστικού χώρου στην Ελλάδα: τα τοπικά δεδομένα στην Ενωμένη Ευρώπη. Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών.
56. **ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ.** 1990. Πράσινο Βιβλίο για το Αστικό Περιβάλλον Τόμος Α, τ.16
57. **ΜΑΝΤΟΥΒΑΛΟΥ, Μ.** 1996. Εισήγηση με θέμα «Κρίση του Κέντρου πόλης;» στο Εθνικό προσυνέδριο που οργάνωσε ο Δήμος Αθηναίων «Προς τη Νέα Χάρτα της Αθήνας; Από την «οργανική πόλη» στην πόλη των πολιτών»
58. **ΜΠΙΑΝΚΙΝΙ, ΦΡ., ΠΑΡΚΙΝΣΟΝ, Μ.** 1994. Πολιτιστική πολιτική και αναζωογόνηση των πόλεων, η εμπειρία της δυτικής ευρώπης. Αθήνα Ε.Ε.Τ.Α.Α.

• ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0278416510000024>
<http://www.huduser.org/portal/periodicals/cityscpe/vol14num2/ch12.html>
digitool.library.mcgill.ca/thesisfile60438.pdf
http://www.ced.berkeley.edu/faculty/alsayyad_nezar/research.html

• ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02665438708725645>
<http://www.cca.qc.ca/en/education-events/1127-gerald-frug-the-architecture-of-governance>
<http://www.scribd.com/doc/60003624/Urban-Forms-The-Death-and-Life-of-the-Urban-Block>
http://stefaniesart.com/?page_id=2152

• ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

<http://bourbonghost.wordpress.com/2012/10/09/a-lack-of-color/>
http://works.bepress.com/nicholas_patricios/15/
http://en.wikipedia.org/wiki/Neighbourhood_unit
<http://www.copenhagenize.com/2011/02/anti-automobile-age-and-what-we-can.html>
http://en.wikipedia.org/wiki/Radburn,_New_Jersey
<http://printicapp.com/blog/erase-the-difference/>

• ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

<http://www.cnu.org/charter>
http://en.wikipedia.org/wiki/New_Urbanism
<http://www.newurbanism.org/>
<http://www.theguardian.com/society/2002/jul/21/regeneration.comment>
<http://www.except.nl/en/services/248-urban-renaissance>
http://www.richardrogers.co.uk/work/all_projects/urban_task_force
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-8330.00249/abstract>
http://www.infed.org/community/neighborhoods_and_regeneration.htm
<http://onlinelibrary.wiley.com/>
<http://ann.sagepub.com/content/610/1/21.abstract>

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της ερευνητικής εργασίας αποτελεί η μελέτη της έννοιας της γειτονιάς ως εργαλείου παραγωγής του αστικού χώρου στο παρελθόν και το σήμερα.

Αρχικά, εξετάζεται η ανάπτυξη των παραδοσιακών γειτονιών στην Ισλαμική και αντίστοιχα στην Ευρωπαϊκή πόλη του Μεσαίωνα.

Στην συνέχεια, αναλύεται η έννοια του μπλοκ και του συμπλέγματος ως στοιχεία δόμησης του αστικού χώρου, μέσα από αστικές λογικές οι οποίες συντέλεσαν στην εκ νέου μεταφρασή του.

Έπειτα, μελετώνται τα πρώτα μοντέλα πρότυπων γειτονιών που εμφανίστηκαν στις αρχές του 20ου αιώνα στις Η.Π.Α.

Και τέλος, αναφέρονται οι κυρίαρχες στρατηγικές ανάπτυξης των γειτονιών στο πλαίσιο της σημερινής ανάγκης για ανανέωση του αστικού τοπίου.